RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1923. Första kammaren. Nr 3.

Onsdagen den 17 januari f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Svensson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 7, angående bestridande av kostnader för reparation av sjömätningsfartyget Svalan.

Denna proposition föredrogs och hänvisades till statsutskottet.

Avgåvos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 9, av herr *Ekman, Karl Johan,* angående dyrtidstillägg åt den hos riksdagen tillfälligt anställda personalen; och

nr 10, av herr *Trygger m. fl.*, angående pension åt f. d. registratorn i första kammarens kansli Wilhelm Geete.

Föredrogs ånyo Kungl. Maj:ts proposition nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1923—1924. *Statsverksproposition.*

Herr **Trygger:** Herr greve och talman, mina herrar! Den finansplan, som finansministern framlagt, är onekligen gjord med stor skicklighet. Densamma har ock givit anledning till uttalanden av erkännande till finansministern för de aktningsvärda försök han gjort att nedbringa statens utgifter och därigenom få debet och kredit att gå ihop. Särskilt har det väckt tillfredsställelse hos den stora allmänheten, att skatteskruven, redan förut så hårt åtdragen, icke ytterligare anlitats. Granskar man emellertid närmare statens finansiella ställning, ger denna anledning till oro för framtiden. Trots det att statens skuldsättning sedan världskrigets början i hög grad ökats, vilken skuldbörda penningevärdets stegring gör ännu tyngre, ha de besparingar, som vunnits genom en under flera år till det yttersta driven beskattning av näringslivet, undan för undan smält ihop, så att knappast någonting återstår att vidare använda. Kassafonden, som vid 1922 års början uppgick till omkring 300 miljoner kronor, beräknas av finansministern vid det nya budgetårets ingång utgöra blott omkring 20 miljoner kronor. En given följd härav är, att denna fond icke vidare kan lämna något bidrag till den nya budgetens finansiering. Finansministern har emellertid gjort en bottenskrapning av eljest befintliga besparingar för att

Statsverksproposition. (Forts.)

undvika ett deficit i den framlagda budgeten. Sålunda ligga i de 30 miljoner kronor, som angivas såsom inkomst från statens domäner, omkring 20 miljoner tidigare besparingar eller, om man bortser från det till domänfonden anvisade belopp, 10 miljoner dylika besparingar, vilka böra anses som i anspråk tagna kapitaltillgångar.

Vid nu angivna förhållande, att alla mer eller mindre dolda reserver blivit mobiliserade för tidigare budgeter och för den föreliggande, måste den riktiga uppskattningen av de särskilda inkomstposterna i den sistnämnda spela en synnerligen betydande roll. Vi få icke laga ihop 1923—1924 års budget så, att budgeten för det följande året framstår som ett förverkligande av det bekanta yttrandet »après nous le déluge». För min del kan jag icke frigöra mig från en viss tvekan med avseende på vissa inkomsttitlar. Sålunda har jag icke blivit övertygad om, att inkomst- och förmögenhetsskatten bör upptagas så högt som till 130 miljoner kronor. Särskilt den beräknade skattesumman för enskilda synes mig vara för hög. Deras inkomst av aktier beror ju på bolagens verksamhet under 1921 och i fråga om inkomsten av bland annat jordbruk, som avser 1922, lär väl föregående års inkomst i en mängd fall vara förvandlad till förlust. Likaledes förefaller mig finansministerns beräkning av stämpelmedlen till 50 miljoner kronor vara för hög. Han själv däremot anser av skäl, varom mera i det följande, densamma snarare vara för låg. Även i fråga om tullmedlen torde försiktigheten hava bjudit, att man beräknat dem i enlighet med generaltullstyrelsens förslag till omkring 106 miljoner. Inkomsterna av postverket, telegrafverket och statens järnvägar äro uppenbarligen svåra att beräkna för den, som icke äger en ingående kännedom om dessa verk. Beträffande järnvägarna torde emellertid kunna ifrågasättas, om ej en nedsättning i frakterna borde äga rum, något som åtminstone till en början skulle inverka sänkande på den beräknade inkomsten. Beloppen av inkomsterna från post- och telegrafverket böra så mycket hellre med försiktighet beräknas, som de i så hög grad äro beroende av huru konjunkturerna i allmänhet utveckla sig.

I denna viktiga fråga om utsikterna för framtiden säger Konungen i trontalet: »Vårt näringsliv har, ehuru en ljusning är påtaglig, ännu icke återhämtat sig.» Detta uttalande måste vi förvisso anse fullt berättigat. Några solstrålar ha utan tvivel under 1922 brutit igenom de svarta moln, som varit lägrade över det ekonomiska området. Men detta kan icke giva oss någon ledning vid uppgörande av budgeten för 1923—1924, om vi icke jämväl äga anledning antaga, att den inträdda ljusningen verkligen kommer att fortfara och vidare utveckla sig. Tron härpå är emellertid överväldigande i finansministerns motivering av finansplanen för sistnämnda år. Han påpekar visserligen, att det icke är möjligt att med några anspråk på tillförlitlighet yttra sig i sagda hänseende. »Men så många kända faktorer», säger han, »synas bestämt peka på en förbättring i det ekonomiska läget, att man utan större risk för misstag synes kunna utgå från en dylik utveckling.» Gång på gång återkommer han därefter vid motiveringen av särskilda inkomstbelopp

Statsverkspropositionen. (Forts.)

till de förbättrade konjunkturer, varmed man hade att räkna under budgetåret 1923—1924. Såsom huvudskäl för detta antagande anföres den stabilisering av prisnivån, som under det sista året inträffat. Penningevärdets stabilisering vore det säkraste underlaget för ett återuppblomstrande av produktionen och näringslivet. Därjämte fästes uppmärksamheten vid, att våra viktigaste exportartiklar hade att uppvisa ökad efterfrågan från utlandet, att vissa statens inkomster såsom stämpel- och tullmedel under allra sista tiden ökats, att likaledes några av statens affärsverk utvisat förbättrad avkastning samt att arbetslösheten väsentligt avtagit. Vad dessa skäl angår, vill jag visserligen ej frånkänna dem betydelse. Jag kan dock icke underlåta att påpeka, att för ett land med Sveriges exporthandel penningevärdets stabilisering hos oss icke är tillräcklig, utan dess stabilisering i utlandet är jämväl av en väsentlig vikt för vårt näringsliv. Vad åter den ökade efterfrågan av våra exportartiklar angår, beror dess förmåga att förbättra situationen för vårt näringsliv därpå, om exporten sker till priser, som täcka våra produktionskostnader och därvid lämna någon behållning till kapitalets förräntande. Arbetslöshetens minskning är otvivelaktigt från social och statsfinansiell synpunkt en glädjande företeelse, men för att därigenom näringslivets återuppblomstring skall betryggas förutsättes, att det arbete, som göres i produktionens tjänst, lämnar ett utbyte, som står i rimligt förhållande till den erlagda arbetslönen. Och vissa affärsverks större inkomster giva anledning antaga en konjunkturförbättring under det nya budgetåret, endast om man har klart för sig den verkliga orsaken till denna inkomstökning. Man har t. ex. icke anledning antaga, att en slösares behållna inkomst skall fortfarande stiga, därför att han en gång gjort en kraftig nedsättning i sina utgifter. Slutligen, att statens inkomster från stämpelmedel och tullar under de senaste månaderna stigit, kan alltför väl bero på tillfälliga omständigheter.

Jag kan följaktligen icke finna, att vad finansministern anfört, även om jag för tillfället ser bort från åtskilligt, som talar i motsatt riktning, med skäl kan berättiga den optimism, som lett honom vid uppgörandet av inkomststaten. Han måste ha haft något annat stöd för denna optimism, som hos honom skapat en conviction intime, d. v. s. en övertygelse, som icke är grundad på bärande skäl och icke heller anser sig behöva sådana. Jag har i propositionens bilaga funnit detta stöd, och det utgöres av uttalanden av riksräkenskapsverket. Detta verk säger i motiveringen av sin inkomstberäkning, att det allmänna konjunkturläget efter allt att döma successivt förbättras. Det skulle vara synnerligen glädjande, om denna spådom ginge i uppfyllelse, men som min tro på riksräkenskapsverkets ekonomiska förutseende icke är lika stark som finansministerns, måste jag söka något bena upp det anförda motivet »efter allt att döma». Då finansministern anfört skäl för antagandet av en snar förbättring i konjunkturerna, skall jag i min ordning be att få göra gällande några omständigheter, som antingen tala emot detta antagande eller åtminstone göra dess riktighet tvivelaktig. Dessa omständigheter äro dels sådana, beträffande vilka vi stå allde-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

les utan inflytande, dels ock sådana, som avse förhållanden inom vårt eget land, i fråga om vilka finansministern och hans meningsfränder möjligen skulle kunna åvägabringa ett gynnsammare resultat. I förra avseendet torde i första rummet böra beaktas den nuvarande politiska situationen i Europa. Densamma kan närmast betraktas såsom ett krigstillstånd, där den ena parten är beväpnad och den andra parten är vapenlös, en situation, som utgör ett värdefullt skolexempel för dem, som vilja trygga vårt lands nationella säkerhet genom militärisk avväpning och så kallat kulturförsvar. Vad man än i övrigt kunde vara berättigad säga om en dylik situation, säkert är att den icke är ägnad att ge stöd för någon förhoppning om ett fördelaktigt varuutbyte med vare sig den ena parten eller den andra. Detta är av så mycket större betydelse för vårt näringsliv, då de länder, som det är fråga om, Frankrike och Tyskland, utgöra värdefulla importörer av våra förnämsta exportartiklar.

Men även frånsett nu angivna, på sista tiden inträdda försämring i det europeiska marknadsläget, har detsamma utvecklat sig i en riktning, som icke är lovande för framtiden. För var dag, som går, framträda på det ekonomiska området nya verkningar av de olycksdigra fredsslut, genom vilka världskriget avslutades. Växelkurserna visa i regel ej någon tendens att stabilisera sig. I vissa länder rusa de våldsamt nedåt, i andra svänga de upp och ned i ökad omfattning och med ökad hastighet. Statsfinanserna bli dagligen allt sämre, och skatterna växa till en sådan höjd, att den enskildes köpkraft blir väsentligen förminskad. I denna nöd söker man rädda sig genom att försvåra införseln av främmande varor, och där man lämnar något land en fördel i nämnda hänseende, uppställer man härför villkor, som äro högeligen betungande för den, som därav träffas. I regel behärskas ländernas handelspolitik av grundsatser, som stå i strid med dem, som från sakkunnigt håll ansetts vara riktiga. Därigenom uppstå för de länder, som tillämpa dessa senare, ytterligare svårigheter, vilka endast kunna övervinnas under alldeles särskilt gynnsamma förutsättningar men eljest medföra tvånget att tjuta med ulvarna. Bakom det hela ligger den i Europa sig alltmera utbredande fattigdomen. Det för så många förhatliga kapitalet har i stor utsträckning konsumerats, och därmed har ett väsentligt hjul i produktions- och omsättningsmaskineriet fallit bort, till skada icke blott för enskilda utan även för folken i deras inbördes handelsförhållanden. Endast i den mån förtroende och sparsamhet ersätta vad som sålunda gått förlorat, kan man räkna med någon förbättring inom de särskilda ländernas näringsliv.

Övergår jag därefter till förhållanden i vårt land, som äventyra en konjunkturförbättring, har det väckt min stora förvåning, att finansministern icke med ett ord fäst uppmärksamheten på något enda dylikt förhållande. Möjligen är orsaken till, att finansministern haft så svårt att beröra dessa omständigheter den, att den borgerliga uppfattning, som ligger till grund för finansministerns utveckling av finansplanen, skulle för honom gått förlorad, därest finansministern varit fullstän-

digare i sin motivering av vårt näringslivs utsikter för den närmaste framtiden.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Den viktigaste omständighet, som hindrar en konjunkturförbättring, är åttatimmarslagen. Jag vill nu icke närmare ingå på de omedelbara skadliga verkningarna för näringslivet av denna lag. Tillfälle därtill kommer att erbjuda sig, då den i trontalet bebådade propositionen om förlängning av den nuvarande provisoriska lagstiftningen i ämnet framlägges för riksdagen. I detta sammanhang begränsar jag mig till att fästa uppmärksamheten på åttatimmarslagens framkallande av för såväl arbetare som arbetsgivare ödeläggande strejker med ty åtföljande lockouter, detta icke minst inom våra exportnäringar. Det torde ej vara svårt att inse, att vår export upphör, därest vi ej kunna sälja våra varor till ett pris, som gör oss konkurrenskraftiga eller som köparen över huvud taget vill och kan betala. Lika klart är, att det verkliga kapital, som är nedlagt i en industri, måste förräntas, i den mån det är upplånat, samt ge en skälig vinst åt företagaren för vad han däri satsat. Naturligt är ock, att arbetaren gör anspråk på en avlöning, som innebär en skälig levnadsstandard. Då nu såväl den utländske köparens ringa köpkraft som andra länders konkurrens drivit ned priset på vissa av våra stora exportartiklar i den grad, att med nuvarande arbetslöner intet eller mindre än intet blir över till företagens ägare, är det en given sak, att dessa måste nedsätta arbetslönerna, till dess jämvikt mellan de olika intressena åter inträtt. För såvitt denna nedsättning skulle för arbetaren medföra en levnadsstandard, som han ansåge oskäligt låg, vore det ganska mänskligt att han sökte genom strejker pröva nödvändigheten av den ifrågasatta löneminskningen. Denna situation inträder uppenbarligen tidigare, om lagen begränsar arbetstiden till åtta timmar, än då arbetstiden får av parterna bestämmas efter vad som av dem anses skäligt. Den lagliga regleringen av arbetstiden kan således, utan att detta eljest vore nödvändigt, medföra antingen en närings förstörande eller en betänklig sänkning av den däri anställde arbetarens levnadsstandard, beroende på huruvida den förra eller den senare legat under i striden om arbetslönen. Under alla omständigheter kan arbetstidslagstiftningen framkalla en i annat fall obehövlig strid, som utgör hinder för en konjunkturförbättring. Detta allt är saker, som finansministern bort erinra sina kolleger om, då frågan om arbetstidslagstiftningens förlängning var före i regeringen, men framför allt hade han vid utredningen om näringslivets utsikter under det nya budgetåret bort påpeka, att förverkligandet av hoppet om en lyftning inom detsamma är beroende av att arbetslugn äger rum samt att arbetarna måste bereda sig på en väsentligen lägre levnadsstandard, så länge den generella begränsningen i arbetstiden alltjämt äger rum.

Men i detta sammanhang är det även en annan omständighet, som finansministern, för att ej vilseleda arbetarne, bort erinra om i motiveringen till sin finansplan. Jag avser det s. k. blockadsystemet, som praktiseras icke blott av syndikalister utan som står i hög kurs även hos det socialdemokratiska partiet. Jag vill ställa den frågan till finansministern:

Statsverkspropositionen. (Forts.)

med vad rätt anser man sig kunna företaga en avspärrning av ett företag, en arbetsplats från arbetskraft? Denna åtgärd blir för mig särskilt förhatlig, då den riktar sig mot icke organiserade arbetare, som eljest vore villiga antaga det ifrågavarande arbetet. Ja, den blir en stor samhällsfara, då blockaden uppehålles genom hot eller våldsamheter mot de arbetsvilliga. Det kan väl icke vara finansministern obekant, att en dylik blockad i stor stil är satt i gång mot skogsavverkningen i vissa norrländska skogsdistrikt, samt att, om denna blockad i någon större omfattning skulle lyckas, alla finansministerns kalkyler komma att lida ett ohjälpligt skeppsbrott. Kunde det icke vara en möjlighet, att socialdemokratiska partiet, som i finansministerns person visat sig ha klar blick för ekonomiska företeelser, skulle kunna reformera sin uppfattning om blockaden och inse dess skadlighet för ett verkligt ekonomiskt framåtskridande? Om så är fallet, borde socialdemokratiens ledande män och framför allt den nuvarande regeringen tydligt säga ifrån, att stridsmetoder, sådana som blockad samt hot och våldsamheter, särskilt under näringslivets nuvarande känslighet komma att väsentligen skada icke blott samhället utan även arbetarne själva.

En ytterligare omständighet, som sätter ett stort frågetecken efter finansministerns inkomstberäkning, är vår jordbruksnärings betryckta läge. Jag kan visserligen erkänna den fördel, som jordbruket äger däri, att det ej är bundet av någon lag om arbetstidsreglering. Medgivas måste ock, att jordbruksarbetarnas löner i viss grad rönt en av tidsförhållandena påkallad nedsättning. Men jordbruket lider icke desto mindre av åttatimmarslagen, i det att de industrialster av olika slag, som jordbrukaren måste köpa, på grund av denna lag och därav föranledda arbetslöner endast kunna erhållas och transporteras till ett pris, som driver jordbrukets produktionskostnader i höjden. När därtill kommer en av den allmänna världsdepressionen föranledd våldsam konkurrens från utlandets sida, borde det ej vara svårt att förstå, att jordbruket kommit i ett bekymmersamt läge, vars fortvaro kan för landet medföra obotlig skada, kanske icke minst för de industrier med stora arbetareskaror, som i jordbrukarne äga sina avnämare. Nu finns det visserligen åtskilliga personer, som hysa en panisk förskräckelse för en höjning av prisnivån. Att döma av finansministerns uttalande är även han obenägen för varje åtgärd, som skulle kunna medföra ett dylikt resultat. Med anledning härav torde det icke vara ur vägen att erinra därom, att höjningen av vissa varors pris ingalunda alltid behöver höja den allmänna prisnivån, då fråga nämligen är om varor, som produceras inom en näringsgren av betydande omfattning. Den ökade köpkraft, som därigenom tillföres denna närings idkare, kan medföra en så betydande omsättning inom ett flertal andra näringsgrenar, att dessa, tack vare den därigenom vunna möjligheten att fördela sina allmänna produktionskostnader på en större produktion, kunna reducera priserna för sina produkter och i alla fall bevara en skälig vinstmarginal. Men även om ett under nuvarande exceptionella världssituation givet skydd åt jordbruket skulle medföra någon höjning eller motverka en eljest inträdande sänkning av den allmänna prisni-

vån, är man skyldig att acceptera denna konsekvens hellre än att låta vår stora modernäring förtvina. Vår tid är sannerligen ej sådan, att man under dess ytterst invecklade politiska, finansiella, ekonomiska och sociala förhållanden kan gagna sitt land genom ett obrottsligt fasthållande vid och tillämpande av grundsatser, som kunna anses riktiga under normala förhållanden. Det gäller att lämpa och jämka för att komma till ett tillfredsställande resultat. Det gäller att taga sikte på att man må kunna leva över den ändlösa villervalla, som för närvarande råder i världen. Det gäller framför allt att väga olika intressen, och då man icke kan tillfredsställa alla, rikta sina strävanden på att skydda dem, som för riket i dess helhet äro de viktigaste. Skulle ett val mellan jordbruket och någon annan näring bli nödvändigt, råder åtminstone hos mig ingen tvekan, att jordbruket bör sättas i första rummet. Utan att varken vilja eller kunna smickra jordbrukets idkare med något uttalande, att de skulle vara klokare eller mindre egoistiska än vi andra, måste jag dock fasthålla att, samtidigt som dessa med sitt trägna arbete avvinna vår svenska jord vad som i första rummet fordras för folkets materiella liv, de ur sin ständiga beröring med vår karga men härliga natur hämta just den föryngrande kraft, vi behöva för att föra ytterligare framåt vårt land, detta land, som deras möda och försakelse lagt under kultur bit för bit och som deras kraftiga armar hittills hållit fritt från främmande herrskap.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Av trontalet framgår, att Konungen livligt behjärtat jordbrukets stora betydelse för vårt land. Där betonas angelägenheten av att nya jordbruk bildas. Det är för tidigt att vi nu uttala oss angående sättet, varpå detta lämpligast må kunna ske. Endast det skulle jag vilja säga, att förutsättningen för att åtgärder i nämnda riktning till verkligt gagn för landet och de nya jordbrukens innehavare skola kunna vidtagas, otvivelaktigt måste vara, att jordbruksnäringen över huvud taget så behandlas av statsmakterna, att den blir i stånd att föda sin man.

Beträffande därefter den i statsverkspropositionen föreslagna utgiftsstaten har jag vid detta tillfälle icke velat göra annan erinran än att jag beklagar, att försvarsministern, trots riksdagens förra året fattade beslut, framhärdar i sin obenägenhet att begära något anslag för det frivilliga skytteväsendets befrämjande. I skrivelse den 30 augusti 1922 hade skytteförbundens överstyrelse hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att för ändamålet bevilja 1,350,000 kronor under budgetåren 1923—1924. Arméförvaltningens artilleri- och civila departement hava i avgivet utlåtande hemställt om beviljande av ett belopp av 1,217,000 kronor. Sedan försvarsministern därefter hos försvarsrevisionen framställt en fråga, huruvida för det frivilliga skytteväsendet kunde finnas former, som möjliggjorde dess inpassande i själva försvarsorganisationen på ett visst angivet sätt, och försvarsrevisionen av lätt insedda skäl icke ännu kunnat med anledning härav avgiva något utlåtande, har han konstaterat, att frågans läge skulle vara detsamma som vid framläggandet av 1922 års statsverksproposition. På grund därav förklarar han sig på förut anförda skäl icke heller i år kunna

Statsverkspropositionen. (Forts.)

framlägga något förslag i ämnet, men tillfogar, sannolikt för att visa riksdagen åtminstone någon hänsyn, att det ytterligare försvårade finansiella läget tvingat honom att dels icke alls upptaga andra, väl motiverade förslag från armé- och marinförvaltningarna och dels i ett flertal anslagsposter, även sådana som avse medel till underhåll och övningar, föreslå avsevärda nedprutningar av de belopp, vilka förvaltningarna ansett nödvändiga. Jag vill nu ej ingå på själva sakfrågan, då denna säkerligen vid ett senare tillfälle kommer under riksdagens behandling. Jag blott konstaterar en fasthet hos försvarsministern, som bättre placerad kunnat vara vårt försvarsväsen till en verklig nytta, t. ex. när frågan gäller disciplinens inom krigsmakten uppehållande, något som är av yttersta vikt, särskilt då försvarsväsendet i andra avseenden är ställt på förknappning.

Efter vad ryktet förmäler, skulle emellertid försvarsministern i sistnämnda fråga taga saken lika lätt, som han gjorde, då han dokumenterade sig för sin nuvarande plats inom den socialdemokratiska regeringen. Jag påstår intet, jag återger blott vad i pressen uppgivits för att med anledning därav göra några reflexioner. Kanske jag dock, innan jag går till denna redogörelse, får läsa upp tjänstgöringsreglementet för armén kap. 1 § 1 punkt 28. Denna bestämmelse lyder: »Det är förbjudet att inför trupp eller eljest under den militära utbildningen inblanda eller avhandla politiska parti- och tvistefrågor.» I belysningen av denna föreskrift må man taga del av följande sakförhållande. I tidningen Social-Demokraten förekommer i slutet av sistlidne oktober en artikel med rubrik: »Militärväsendet får ej bli ett vapen i klassstriderna.» I denna artikel omtalas, att socialdemokratiska ungdomsförbundets kongress behandlat militärfrågan samt därvid i det väsentliga antagit en av förbundsstyrelsen tillstyrkt motion, vari det bland annat heter, att en bland den socialdemokratiska rörelsens icke minst viktiga uppgifter vore agitationen bland militären. Så länge landet hade en armé, vore det ur socialdemokratisk synpunkt av största vikt, att denna icke bleve ett viljelöst redskap i andra partiers händer, vilket vid kritiska tillfällen kunde begagnas mot socialdemokratien, mot folkets stora flertal. En rationell militär agitation förelåge, om de socialdemokratiska värnpliktige under fullgörandet av sin militärtjänstgöring utnyttjade tillfället att så att säga inifrån bearbeta såväl de värnpliktiga som de stamanställda. Agitationen borde taga former, varigenom undvekes kollision med krigslagarna eller förefintliga militära bestämmelser. Säkrast och smidigast bedreves agitationen på raster och lediga stunder utan någon synlig organisationsapparat. Man borde ena sig om 1) att klubbarna genom instruktionsmöten förberedde värnpliktiga medlemmar på agitationen inom kasernerna, 2) att, i händelse förbundsavdelning funnes i förläggningsorten, dessa värnpliktiga medlemmar under tjänstgöringen anslöte sig till denna samt 3) att förbundsavdelning i förläggningsort ålades särskilda skyldigheter i fråga om den militära agitationen, såsom anordnande av soldatmöten, skriftspridning bland militären o. s. v. I den diskussion, som därefter i kongressen ägde

Statsverkspropositionen. (Forts.)

rum, uttalades å förbundsstyrelsens vägnar, att i ett demokratiskt samhälle försvaret måste vara ett värn och ankarfäste för demokratien och icke en härd för demokratiens fiender. En ungdom måste skapas, som, när den marscherar in i kasernerna, tager med sig dit de socialdemokratiska idealen, varigenom försvaret icke bleve en fara utan ett värn för demokratien och den framträngande socialismen. Det viktigaste arbetet vore således förlagt utom kaserner och lägerplatser, men man finge icke försumma att genom agitation under värnpliktstiden verka för samma mål.

Med anledning nu av angrepp mot försvarsministern för att han, som visserligen icke varit närvarande vid beslutens fattande, dock infunnit sig vid den ifrågavarande kongressen, har han, enligt uppgift i Social-Demokraten, förklarat, att han prisade den förening av ungdomlig hänförelse och gott omdöme, som präglade kongressen, och den starka solidaritet med det socialdemokratiska partiet, som kommit till uttryck i debatten och besluten. Ändamålet med den av försvarsministern gillade agitationen vore förhindrande av att andra partier använde armén mot socialdemokratien, och ville försvarsministern hävda den uppfattning, att vår försvarsorganisation icke finge bli ett vapen i handen på något parti eller någon grupp i den inre striden. Följande fråga ligger då nära till hands. Om den riktning, vari försvarsministern önskade att ungdomsklubbarnas agitation skulle ledas, vore, att de värnpliktige skulle bibringas den meningen, att armén vore statens tjänare till rikets försvar och den lagliga ordningens upprätthållande, huru kunde han då gilla ett beslut om en agitation, som blott gick ut på att andra partier skulle förhindras använda armén mot socialdemokraterna, men som däremot ej nämnde ett ord om att socialdemokratien själv skulle vara förhindrad bruka armén mot andra partier. Redan i det på kongressen skedda angivandet av agitationens ändamål ligger en tvetydighet, som emellertid ytterligare förstärkes genom det samtidigt gjorda likställandet av socialdemokratien med landets stora flertal. Av en man i försvarsministerns ställning har man rätt att fordra, att han icke ställer sig bakom agitationen för ett mål, i fråga om vilket ingen tvekan kan råda, att, sådant det av dem, som beröras av denna agitation, uppfattas, detsamma står i strid med lagligen givna bestämmelser om krigstuktens upprätthållande. Vill försvarsministern inpränta hos de värnpliktige deras obestridliga skyldighet att, så länge de bära kronans rock, betrakta sig icke som något partis utan uteslutande såsom statens och samhällsordningens tjänare, finns det lämpligare medel än ungdomsklubbars agitation för att vinna ett dylikt syfte. Så som han i förevarande fall gått till väga, kan han icke undgå att bli utsatt för misstanken att själv ha handlat icke som högste väktare över försvarets värdefullaste instrument, den ovillkorliga disciplinen, utan såsom en föga behärskad partiman. De finnas, som anse, att försvarsministern bort hållas tillbaka icke minst av hänsyn till att hos folkrepresentationen, där hans eget parti otvivelaktigt är i minoritet, genom hans förfarande kunde för honom gå förlorat det förtroende, varav han i egenskap av Konungens

Statsverkspropositionen. (Forts.)

rådgivare måste anses vara i behov. Jag kan dock för min del väl förstå, att denna synpunkt varit för honom främmande, ty vad man icke ägt, kan man förvisso aldrig förlora.

För det parti, jag har äran tillhöra, framstår disciplinens upprätthållande såsom kardinalpunkten i hela vårt försvarsväsende. En armé utan disciplin är icke ett skydd utan en fara för rikets säkerhet.

Herr **Lindhagen:** Såsom näst den föregående talaren kammarens till riksdagsåren äldste ledamot skall jag be att med åtskilliga ord få supplera hans anförande i en del punkter, som för mig ställa sig som mycket viktiga. Jag kan då icke heller undgå att inkomma på det av honom vid kammarens första sammanträde i år berörda problemet om förhållandet mellan lammet och vargarna samt möjligheten att upphäva en så stor olägenhet.

Jag börjar genast med vår inrikespolitik och inskränker mig därvid till jordfrågan. Jordfrågan reser sig som ett högt berg över myllret av de flacka dagsfrågorna. Jag inskränker mig än vidare för tillfället till »jorden åt folket», enkannerligen jordbruksfrågan, och framhåller då, att aktuellt är för närvarande nya jordbruk, frigörelse av beroende jordbruk, förbättring av ofullkomliga jordbruk samt en gräns för storgodsväldet.

Därvid må också erinras om att bakom denna jordfråga ligger det fruktansvärda problem, som kallas för befolkningsfrågan. Frågan om jordbruk åt folket blir aldrig löst, utan att även befolkningsfrågan nalkas någon lösning. Ty när de nya stugorna äro färdiga, kommer mycket snart att i deras fönster titta fram en mångfald små ansikten, för vilka föräldrarnas jordbruk icke räcker till. De varsla om nya behov, som åter måste tillfredsställas med växande svårighet, i den mån landets odlingsbara jord blir uttömd.

Jag skall nu endast beröra spörsmålet om skapande av nya jordbruk. Jag måste säga — fastän jag hoppas, att det i fortsättningen skall gestalta sig på annat sätt — att den övre världen, ganska likt vargarna, genast kastar sig över frågan för att sönderslita den.

Den undre världen, lammet, önskar och behöver ej jordbruk i nämnvärd omfattning, säger man till en början; det finns ingen jordhunger! Det är sant, att den icke ger sig till känna massvis på de officiella ställena, därför att man vet, att det där endast finns två tomma händer. Kommunalnämnderna och egnahemsombuden i södra och mellersta Sverige, som yttrat sig, känna till största delen — dock ej alla — icke heller till densamma, utan som det framhålles i enquêten av den som författat den, representera de den jordbesittande klassens opinion, d. v. s. dess likgiltighet och räddhåga på samma gång. Beklagligen har jordkommissionen icke kunnat nå den undre världen i sin enquête på grund av det ofantliga antalet socknar, vilket däremot norrlandskommittén och värmlandsutredningen lyckades genom särskilt personval för varje socken, så att alla intressen blevo representerade. Men det är nog så i alla fall, mina herrar, att jordhungern finns där

ändå, och den måste tyvärr finnas. Befolkningen i landet ökas, emigrationen möter stora svårigheter numera, industrien erbjuder inte längre någon utväg — det var inte längre sedan än i fjol, som det var en allmän mening, att industriens nedgång påkallade ända till 34,000 nya jordbruk — övriga arbetstillfällen i städerna minskas. På landsbygden gå nu de vuxna barnen i småbonde- och torparhemmen utan arbete. Egnahemsrörelsen är väl dock framsprungen även ur ett förefintligt behov efter jordbruk. När nyligen tio eller tjugu statskolonat upprättades på en plats i Småland, anmälde sig som sökande 400 personer från trakten. Den som i likhet med mig i tjugu år mottagit otaliga små brev, fyllda av längtan efter jord, samt på vandringar i skog och mark i skilda delar av vårt land mött samma längtan, vet bättre besked än den övre världen.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Nej, det är nog så, att bönders, landbönders, torpares och andra mindre arrendatorers övertaliga söner och döttrar, lant- och skogsarbetare, backstugusittare, som icke alls äro representerade i denna riksdag, sedan länge ha stått som en tät armé, väntande på jordbruk. Dessa djupa led stå fortfarande i hopplös bidan. De tätna till och med på grund av förhållanden, som jag nyss talat om.

Jag skall nämna ett exempel ur livet bland tusenden. Sommaren 1901 befann jag mig i nordligaste spetsen av Ångermanland, där det jämtländska silurområdet börjar taga vid och där stora odlingsmarker av den yppersta beskaffenhet finnas kring sjöarna. En sådan flock hemlösa, som önskade ett eget jordbruk, omgav mig, och de uttalade sin längtan att någon gång komma i besittning av och få odla den mark, som fanns i dessa fruktbara trakter. Norrlandskommitténs stora majoritet med greve Douglas, en konservativ men ganska framsynt man, i spetsen framlade icke långt därefter, 1904, ett förslag om lag till expropriation, för det fall att jord icke kunde frivilligt erhållas till rimligt pris på bolags- och skogsspekulanters egendomar. Denna lag skulle då hava tillfredsställt även förenämnda behovet, men man fick icke fram densamma. Nu har förra sommaren i samma trakter förrättats en inventering av odlingsmarkerna. Den man, som förrättade denna officiella inventering, har utan något mitt föranledande berättat mig, att när han kom dit, sade man, att där fanns så mycket god jord, som man längtade efter att få odla, men som icke stod till buds. En av de jordlösa hade frågat hos bolaget, om han ej kunde få förvärva ett stycke av odlingsmarken och fick till svar — jo för 1,000 kronor tunnlandet. Det var ett maskerat avslag. Tänk nu dessutom på det förhållandet, att denna mark med all sannolikhet hör till den avvittrade jord, som staten, kronan, för icke så länge sedan, fram mot mitten av 1800-talet, skänkte bort »för landets uppodling och bebyggande». Tjuguen långa år hade gått, och fortfarande ligger denna jord under död hand utan att det folk däruppe, som icke har någon jord, tillåtes bruka densamma.

Och nu kommer den »stora» opinion. Icke ens Norrlandskommitténs förslag, som legat och vilat i de ofruktbara pulpeterna i departementen i 18 långa år, anses behöva upptagas. Nej, hette det alltid,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

vi skola först hava den allmänna expropriationslagen reviderad, och sedan få vi tänka på de sociala jordlagarna. Den förra lagen kom äntligen i hamn 1917, och sedan skulle då de sociala jordlagarnas tid komma. Ensittarlagen 1918 blev det första resultatet. Berget födde en råtta, och denna verkningslösa lag får man nu plåstra med det ena året efter det andra, för att den skall kunna giva något. Det är sådana lagar som juristerna i bästa fall åstadkomma och som juristerna omhägna.

Man säger, att här finnas två stora förhinder. Det ena är, att man måste inskränka sig till frivilliga avtal — trots omöjligheten på många ställen, exempelvis det jag talade om, att få jord på platsen för den befolkning, som vistas där, och trots omöjligheten att bringa ned de ockerpris, särskilt på grund av mellanhänder, som, enligt vad som allmänt svarats i enquêten, för närvarande utgör en av egnahemsrörelsens svåra skuggsidor. Man vill icke hava någon expropriationsrätt, som redan i princip hatar orättmätiga jordbesittningar. Det är ju dock den, som framkallar frivilliga uppgörelser i stor myckenhet och garanterar, att jord i skäliga fall kan fås just där den behövs. Den skulle endast tillgripas såsom ett yttersta medel, när den jord, som erfordras, icke frivilligt tillhandahålles, och för att bringa ned ockerpriser, när sådana begäras.

Det andra förhindret är det, att man icke vill ha någon ledande tanke och ordnande hand på jordfrågan. Det behövs icke, säger man. Gärna ett sysslande på skilda håll och kanter i det lilla, men intet stort slag för folket. Det är givet, att om det skall slås ett stort slag för folket, då behövs oundgängligen i bakgrunden en expropriationslag. Man vill icke någon expropriationslag, och man vill icke heller slå ett stort slag för folket, såvitt jag förstår.

Nu säger man, och det framskymtar redan i det ena efter det andra av de utlåtanden, som nu utkomma, att expropriation är våld och stridande mot gammal svensk rättsåskådning.

Jag förstår verkligen inte detta tal. Om man går till rikets högsta, tusen år gamla grundlag, nya testamentet, kan man icke finna ett stöd för en sådan mening. Tvärtom vimlar denna grundlag av uttalanden, som uppenbarligen gå i motsatt riktning. Även den civila lagen har under tidernas lopp börjat alltmer anpassa sig efter denna högsta grundlag. Det andliga frälset avskaffades av Gustav Vasa, det världsliga frälset av Karl XI, ja, t. o. m. genom lagar om reduktion utan ersättning, varom dock nu icke är fråga, ty det är bara fråga om utbyte av valutor. Vad säger då en konservativ historieskrivare, professor Odhner, om Karl XI:s reduktion i sin lärobok, som åtminstone till sista tiden har lästs i våra skolor? Jo, han säger, att »därigenom blev egendomen jämnare fördelad, slut gjordes på stormansväldet, och allmogen återvann sin forna självständighet». Detta är således i denna lärobok för våra skolor en svår uppvigling till avsteg från den förmenta svenska rättskänsla, som skulle förbjuda expropriation! Denna rättskänsla har för övrigt börjat alltmer underkännas även av den tid, i vilken den

ännu lever. Ensittarlagen är en ansats, den allmänna expropriationslagen har i många fall expropriation och i två små fall även för sociala ändamål, stadsplanelagen har också något dylikt. Norrlandskommittén har föreslagit det, åbokommittén har föreslagit det, jordkommissionen har föreslagit det o. s. v. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Även i den civila rätten i övrigt finnas direkta antydningar om de gudomliga lagarna. Det står i domarreglerna, att man skall döma efter Guds och Sveriges lag. Och vad är Guds lag för någonting? Jag förmodar, att det är vår högsta grundlag, som därvid åsyftas, nämligen nya testamentet. Det heter också i domarreglerna, som just äro regler för ett socialt dömande, att »menige mans bästa är yppersta lag», icke således, som herr Lindman sade åt sitt parti vid riksdagens öppnande, att här väntas expropriationslagar, och där beröres »en av partiets viktigaste programpunkter, äganderätten», vilken partiet skulle förstå att upprätthålla. Vilken avgrund mellan herr Lindman och nya testamentet; och ändå talar herr Lindman vid valrörelserna ibland om Gud.

Så komma vi till en ledande tanke och ordnande hand i jordfrågan eller, som det kan uttryckas, en samlad statsorganisation. Hur förhåller det sig med den saken? Jo, för skogsvård och det tekniska jordbrukets omvårdnad hava vi omfattande statsorganisationer, men den jordlösa befolkningens jordfråga, den sociala jordfrågan, har endast några ansatser till organisation: egnahemsnämnderna i länen, egnahemsombud i socknarna, jordförmedlingsbyråer i länen, jordbrukskommissioner i de sju nordligaste länen för vanhävdslagen, biträde hos länsstyrelser för ensittarlagen, länsstyrelsernas uppsikt över norrländska ägostyckningslagen, kolonisationsnämnd för statsskogar i Norrland och slutligen en central ledning i en liten egnahemsbyrå i jordbruksdepartementet. Således en fladdrande bild av fladdrande ansatser!

Nu väntar ytterligare en organisation för friköpning av mindre arrendebruk, en för kontroll å den norrländska eventuellt till hela riket utsträckta arrendelagen, en för den norrländska vanhävdslagens utsträckning till hela riket och en kanske för fideikommissernas avveckling. Allt detta är särorganisationer endast för den enskilda jorden, och så komma då kanske ytterligare särorganisationer för kronojorden och hela ecklesiastika jordens tillgodoseende för jordbruksändamål.

En sådan ordning kan icke vara gagnelig. Från många officiella håll har också på senare tid framhållits, att »ledning och samverkan», som landshövding Ringstrand har uttryckt det, borde utbytas mot »det nuvarande tillståndet av planlöshet och splittring». I egnahemspropositionen till 1919 års riksdag uttalade sig jordbruksministern Alfred Petersson till förmån för kraven på »en enhetlig, målmedveten, kraftig och å alla tillhörande områden verksam organisation». Han förklarade vidare, att det vore erforderligt att »samla egnahemsrörelsens olika grenar till ett helt organiskt samverkande mot ett gemensamt mål». Och vidare yttrade han, att »det syntes för egnahemsväsendet bliva nödvändigt att förr eller senare anordna en särskild ny statsinstitution». Denna

Statsverkspropositionen. (Forts.)

anordning, sade jordbruksministern, krävde dock ny utredning, och därför föreslogs tills vidare en ordning av provisorisk natur. Till dessa uppfattningar anslöt sig riksdagen på jordbruksutskottets hemställan.

Det är klart, att när de sociala jordfrågorna vidgas så ofantligt, som ovan antytts, måste denna utredning, som icke blott Alfred Petersson utan även andra på den tiden efterlyste, någon gång begynna. Därför har det föreslagits, att staten nu skulle börja taga itu med saken, men det har lämnats öppet, om institutionen bör inorganiseras under ett bestående verk eller om man bör skapa en fristående anordning, till en början självfallet provisorisk i avvaktan både på tid att utveckla organisationen och bättre ekonomi för staten att genomföra den.

Hela den press och alla de hörda myndigheter, som synas ställa sig betänksamma mot en någorlunda effektiv lagstiftning rörande de sociala jordproblemen, hava skyndat sig att omedelbart, naturligtvis utan någon kunskap i saken alls, beteckna organisationsplanen såsom »byråkratisk», stel och omöjlig, och särskilt har det väckt mycket uppseende, att den förordar »förgreningar i socknarna». Redan nu finnas dessa förgreningar i socknarna i egnahemsombuden. Vi hava enligt lag även för skogsvården kommunala förtroendemän. I alla förslag till den sociala jordfrågans lösning på senare tid förordas också dylika sockenmän. Men nu är det någonting så oerhört, att någon tror, att man icke bör undvara medverkan även från dem, som hava kännedom om personerna och möjligheterna! Det är väl i stället en ytterligt byråkratisk anordning att sköta allt allenast från skrivbordet i länen eller i Stockholm.

Man har icke förstått, att organisationsförslaget är uppbyggt på sakens natur och våra förhållanden. Man vet icke, att det allenast innefattar en fortsättning på vägar, som redan inslagits och högeligen förordats av en mängd vederbörande. Man förbiser, att det syftar till sammanslagning av redan bestående spridda organisationer. En organisation, som sammanfattar det hela, är oundviklig, och kommer den icke, är det i alla fall säkert, att den skulle bli billigare, effektivare och kunnigare än de vacklande fjät på spridda stigar och kosor, med vilka man nu synes anse, att statsmakten fortfarande bör gå fram i dessa angelägenheter. I själva verket rädes man kanske just för en målmedveten jordpolitik, som måhända måste komma också med expropriationslagar. Splittra och härska är en gammal vargpolitik.

Jag skall i sammanhang härmed beröra en annan stor svårighet, som reser sig mot jordfrågorna, och det är den övre världens — jag uttrycker mig så för korthetens skull; vi äro ju fortfarande faktiskt delade på det sättet, det tusenåriga riket är icke infört, och det finns ännu en övre och en undre värld — privilegium att ensam yttra sig officiellt över sociala jordfrågor. Den undre världen är utestängd därifrån.

Enligt grundlagen skola »vederbörande ämbetsverk» höras. Denna föreskrift, utvidgad av regeringens praxis, har lett till att, ehuru allmän

rösträtt med proportionella val införts, i stort sett ett enda parti, högerpartiet, officiellt är privilegierat att, i förment egenskap av sakkunnig, inkomma med utlåtanden i dylika frågor.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Yttranden infordras sålunda främst från länsstyrelserna. Landshövdingarna äro, som vi andra, mycket hyggliga människor mellan skål och vägg och vid andra privata tillfällen, men i sociala frågor, speciellt jordfrågor, äro de konservativa och göra hänsynslöst sina konservativa åsikter gällande. Det är gammal tradition, att länsstyrelserna i spetsen skola hava högermän, kanske därför att de skola representera eller hava råd att representera. Högerregeringarna tillsätta i regel alltid högermän till landshövdingar, demokratiska i allmänhet också, fastän man någon gång sticker in en högerliberal eller högst en centerliberal, men längre hava vi icke kommit.

Så hava vi hushållningssällskapens förvaltningsutskott, de som sköta den sociala jordfrågan och vilkas yttranden också infordras. Hushållningssällskapen äro icke ämbetsverk och behöva således lika litet som den undre världen höras, men det är gammal tradition att göra det, och den nuvarande regeringen har väl icke ansett sig kunna avvika från praxis, ty då bleve den utskriken som »partisk», därför att den icke ville vara med och öka högerns ensidiga inflytande på dessa frågor. Det verkar komiskt, när man vet, huru dessa hushållningssällskap äro sammansatta. Jag har till jordkommissionens senaste betänkande fogat en förteckning över vilka yrken, som deras medlemmar tillhöra, det är de stora jordbrukens och bruksdriftens märkesmän, som dominera, vilket ju är ganska naturligt. Det skall ej bestridas, att sällskapens ledare hava stor kännedom om det tekniska jordbruket och stort intresse för detsamma. Deras intresse och insikt i den sociala jordfrågan måste däremot av naturliga skäl i regel vara mycket obetydligt eller snarare utmynna i fientlighet emot densamma. För övrigt avgivas sällskapens utlåtanden vanligen, har man sagt mig, av förvaltningsutskottens ordförande med hjälp av sekreteraren utan inkallandet av utskottens övriga medlemmar. Då ordförandena i stor utsträckning äro landshövdingar, förmodar jag, att, då de bliva i tillfälle yttra sig också som landshövdingar, vice ordförandena i förvaltningsutskottet inträda i deras ställe. Uti kalendern, där namnen förtecknats, finner man godsägare, bruksägare, disponenter och vederlikar dominera som ordförande och vice ordförande ända tills man kommer till Norrland, då en liten variation inträder och det även påträffas begreppet jordbrukare, vilket dock även kan dölja en storman och säkerligen merendels en högerman.

Det är ju ett rent spektakel att särskilt inbjuda dessa personer att yttra sig över de sociala jordlagarna. Mycket gärna dock för min del, men endast på det villkoret, att det också skapas en motvikt genom inflytelserika utlåtanden från de jordlösa.

Slutligen möter den högre juridikens herravälde över dessa författningar. Dess särskilda högvakt är en kommitté, som icke är avskaffad, nämligen lagrådet. Lagrådets medlemmar fylla sin juridiska plikt och kän-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

na på grund av sina gemenligen högerpolitiska åsikter och känslor icke så synnerligen mycket med de sociala jordfrågorna. Det ligger i sakens natur. Lagrådet är en effektiv spärrfästning mot de mänskliga behoven på deras lidandes väg till statsmakterna för att söka hjälp och skydd.

Lustigt nog förresten är regeringen, även den nuvarande, så gentil, att den infordrar ytterligare utlåtanden från de högerpolitiska lägren, utan att det är av grundlagen påkallat. Över koncessionslagen anmodades sålunda även Sveriges industriförbund, Sveriges skogsägareförbund, Sveriges allmänna hypoteksbank, Svenska bruksföreningen och Järnkontoret att, om de önskade, göra sig hörda.

Det är givet, att när denna av grundlag och regering uppbådade härskara av naturliga motståndare till programmet jord åt folket kallas fram, så uppstår ett enstämmigt härskri mot varje social lagstiftning, som verkligen vill giva något avsevärt, även om det i själva verket efter förhållandena måste betecknas som moderat. Det rullar i pressen från Ystad till Haparanda en åska av vredesutbrott, obekantskap med saken och nedblickande på densamma. Den allmänna opinionen blir förgiftad, och endast under stora födslovåndor och oändliga uppskov, som alla innebära ett för sent i mångt och mycket, kan slutligen den sak slå igenom, som är lika oundviklig och förutbestämd som stjärnornas gång.

Vad se vi således? Jo, vi se, att *över den ringa mannen med de två tomma händerna och en medellös familj sväva hotande och kärlekslöst äganderättens helgd, fastighetskreditens spöke, juridikens ändlösa bekymmer för sina gamla former och dess vakthållning kring det bestående, skogsvårdens företrädesrätt framför omtanken om människorna, jordägarnas ovilja, den övre världens förtrytelse, partiernas rivalitet och fiskafänge, budgetens protester, hela härskaran av förhinder i denna hindrarnas värld.* Visst är, att det svenska folket icke får invaggas i alltför stora illusioner. Ja verkligen, såsom det nyligen sades av vår ålderspresident: »Lammen löpa en allvarlig risk, när vargarna ströva kring deras betesmarker.»

Vad är att göra? Skola vi införa en lammens härordning för ett inbördeskrig? Det skulle ungefär vara herr Tryggers program, om man är konsekvent. Nej ingalunda, enligt min tro. Någon annan hållbar utväg i dessa tider för den svenska jordens avkristnande finnes väl icke än att falla tillbaka på den gamla satsen: »Land skall med lag byggas». De gamla jorda- och byggningbalkarna i 1734 års svenska lag syfta väsentligen till att reglera förhållandena och slita tvister mellan dem, som kommit i besittning av ett stycke svensk jord, stort eller litet. De senare lagrevisionerna äro väsentligen av samma art. Men sedan länge vänta däremot de jordlösa på *sina* jorda- och byggningabalkar, på ett socialt lagverk, som skänker även dem en flik av ett fädernesland — en *flik* av ett fädernesland, herr Trygger!

På dagordningen stå följande huvudkapitel i ett sådant lagverk: en lag om koncessionsplikt för icke jordbrukare, som vilja förvärva jordbruk — det är det som anses så förskräckligt; en reformerad en-

sittarlag; en nybyggeslag; en lag om frilösning av arrendejordbruk; en social arrendelag; en vanhävdslag, åtminstone för icke jordbrukare, som besitta jordbruk; en lag om förbättring av ofullständiga jordbruk, vilka utbrutits ofullständigt; en lag om upphävande av fideikommiss i fast egendom; en lag om anskaffande av tomtmark för bostäder.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Detta lagverk kommer icke att bliva föremål för riksdagens initiativ så som vederbort. Första kammaren med sitt fortfarande starka inslag av det av Odhner omnämnda stormansväldet kommer att avböja det. Det ankommer då på regeringen att taga initiativ. Det vore väl, om regeringen icke bordlade denna fråga för mycket, utan förstod, att det hela måste framläggas senast för riksdagen 1924 — den undre världen väntar i tyst förbidan och kan icke dröja längre. Man bör också kunna hoppas, att regeringen då kommer med något avsevärt och något sammanhängande för första gången. Det kan icke vara mening i att fresta det omöjliga, men det är rättvist och förtänksamt att dock vilja giva folket någonting som ej väsentligen är bara ett sken, utan ett levande innehåll.

Statsminister Branting yttrade vid socialdemokratiska gruppens första rikssammanträde: »Vi befinna oss för närvarande nere i en vågdal i avseende på möjligheterna till demokratisk framryckning. Att högern under sådana förhållanden är benägen att uppträda mera aggresivt än förut är självklart. Men vi å vår sida äro beredda att parera, och vi skola ej glömma, att en mycket verksam parad är att göra den i form av anfall». Detta uttalande påminner om en ganska minnesvärd dag — det var år 1900. Jag hade följt med riksdagsmännen på den stora norrlandsresan, icke minst för att på det sättet börja komma in i norrlandsfrågan; redan 1901 utlöste sig för övrigt ett av resans resultat. Vi kommo därvid också till Boden. Där blevo vi sammankallade för att åhöra ett föredrag av general Bergman om Bodenfästningens betydelse. — Jag vill här skjuta in, att jag nyligen hörde en officer i generalstaben säga, att enligt hans mening är hela Bodenfästningen ett misstag och en onödig utgift för landet. Jag hoppas, att Geddesyxan undersöker också denna sak, ty vad skall det i så fall tjäna till att lägga ned kostnader på denna fästning, som en stor del av svenska folket alltid har misstänkt vara onödig. — Jag återkommer emellertid till general Bergmans föredrag. Detta slutade med följande ord: »Bodenfästningen är till för att möjliggöra följande oavvisliga program: 'Utan anfall ingen seger'.» Denna avslutning gjorde ganska stort intryck på mig. Det har också varit min uppfattning i norrlandsfrågan och den övriga jordfrågan: upprepade outtröttliga anfall, herr talman!

Om nu herr statsministern Branting vore här närvarande, skulle jag säga till honom: Alltså, herr statsminister, när första kammaren har avslagit även rimliga krav i jordfrågan, då gå vi således till anfall, exempelvis i valrörelsen och kanske även på andra sätt.

I detta sammanhang vill jag något beröra den stora kommittédöden. Kommittéerna ha naturligtvis icke tillkommit av misstag, utan de ha framtvingats av nödvändigheten, för att nämligen möjliggöra för

Statsverkspropositionen. (Forts.)

en partiregering att i några punkter kunna regera landsfaderligt genom att sammanföra olika riktningar till någon slags enhet. Det var meningen med kommittéerna. Men felet med kommittéerna var, att de voro för många, förmodar jag, och att de ofta voro tanklöst och schablonmässigt rekryterade, det vet jag också. Men det allra största felet var, att det sällan eller aldrig förelades dem någon viss tid för arbetets fullgörande. Jordkommissionen har nu fått sig förelagda två korta tider, inom vilka vissa uppdrag skola vara slutförda, och jag får säga, att detta har för mig varit en av de största befrielser jag upplevat.

Men det kommer också ett därefter. Hur tänker regeringen i fortsättningen sköta dessa frågor? Det veta vi ännu icke och sannolikt icke heller regeringen. Jag förmodar, att icke de sociala frågorna av olika slag skola i stället kastas i armarna på departementens tjänstemän, ty i så fall blir den ena villan värre än den andra. Jag förmodar, att det icke heller är meningen att öka de höga juristernas makt och ära med ett ännu större övertag i dessa frågor. Och icke heller kan jag tro, att man skall falla tillbaka på den meningen, att en person som blivit statsråd, just därför att han blivit statsråd, plötsligt skulle förstå dessa invecklade problem och kunna ge ämbetsmännen förlösande direktiv i sådana angelägenheter.

Men detta är en senare fråga. Den rensning, som skedde, var såvitt jag förstår, en nödvändighet i det stora hela för att komma in på andra vägar.

Jag skall också, i förbigående, beröra en smärtsam sak, som icke bör förglömmas. En hel del unga tjänstemän hava lockats till statens verk — det gäller ju även en del skrivbiträden i kommittéerna — och de ha byggt sin framtid därpå. Många av dessa befattningar rensas nu bort på grund av den hårda nödvändigheten. Jag vet och jag har hört av myndigheter, som nödgats vidtaga dessa åtgärder, att de gjort det i det största bekymmer och med det största deltagande. De utomstående däremot, som ha sitt på det torra, de applådera bara. Men jag vill från denna talarstol uttala åtminstone ett medkänslans ord för dessa Geddesyxans offerväsen, lägga en liten blomma på dessa gravar över grusade förhoppningar och många gånger stora umbäranden i livet.

En jordreform kräver också pengar, alldeles som kriget och härordningarna. Frågan är, hur man skall dela rättvist mellan de olika kraven. 28 miljoner kronor, tror jag är utlovat i statsverkspropositionen. Det förefaller mycket, men det är dock för litet. Jag skulle vilja giva ett förord — visserligen ovederhäftigt, ty jag har icke tillräckligt satt mig in i svårigheterna — för ett mycket större belopp till förmån för jordreformen på bekostnad av militärbudgeten. Det är skada, att det nya militärförslaget icke nu kommer fram, ty åtminstone enligt socialdemokraternas förslag skulle man sparat mycket mera än i år är fallet, och då kanske vi haft pengar för jordfrågans lösning. Ännu mer naturligtvis med en avrustning. Men en regering kan ju icke göra det omöjliga. Nästa riksdag måtte dock bli arbetsam och fylld av strider. Därpå få vi bereda oss.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Denna uppfattning, att man måste minska på militärutgifterna, strider mot den föregående talarens livliga övertygelse, och han yttrade också såsom ålderspresident följande, vilket jag vill taga såsom anknytning till några ord om militärfrågan: »Sådan världen nu är, utgör ett folks aktning för rätten och kärlek till freden ej en tillräcklig garanti för dess nationella säkerhet. Därtill måste komma målmedveten beslutsamhet och väl avvägd försvarsberedskap. Endast därigenom vinnes möjlighet att förverkliga vårt hopp om en lycklig framtid. Gud skydde vårt älskade fosterland!»

Till en början vill jag nu säga, att jag tror, att vi liksom de krigförande makterna här måste bestå oss med många gudar. Om man endast håller sig till försvarskommissionen, vill ju högerns gud skydda landet med sex arméfördelningar, liberalernas med fem, Vibberbos med fyra, och socialdemokraternas gud med tre. Kommunisternas gud ser säkerligen med välbehag på Moskvas värnpliktslag med de långa övningstider, som även där påtvingas det arma folket. *Min* gud vill icke ha någon arméfördelning alls. Om vi gå till allas vår gemensamma gud. Nya testamentets gud, tror jag icke heller, att han skulle förorda några arméfördelningar. Han talar förresten icke om försvar av landgränser, utan han säger: Frid på jorden och människorna en god vilja! Jag tror, att detta i alla fall vore ett ganska praktiskt program, om man någonsin försökte genomföra det. Även ett gammalt svenskt ordspråk säger, att det andliga är det mest praktiska.

Nu är det emellertid begripligt, att de militära yrkesmännen måste sträva efter ett effektivt försvar, så långt det låter sig göra. De måste då ofta bli politici och ha många gånger utlovat för riksdagen, att om de endast få det eller det, är det nog, men då de fått det, heter det nästa gång, att det här duger icke alls, det är alldeles för litet. Det är icke deras fel. De måste tillägna sig partipolitikens åskådningssätt och vanor.

1914 års härordning var enligt min uppfattnnig ett redbart försök till ett effektivt försvar, men därefter inställde sig genast känslan av att denna härordning: 1) gick utöver landets förmåga; 2) åsidosatte de andliga värdena; 3) icke heller den försloge det allra minsta, ifall vi bleve anfallna av en stormakt; och slutligen 4) insåg man nog på många håll, att denna härordning aldrig kunde bliva ett inslag i världsfreden och giva landet förmåga av en verklig fredspolitik. Det sista bekräftades redan samma dag, då förslaget debatterades och antogs i andra kammaren. Ett försök att yrka avslag på detsamma och hävda fredens och fredstankarnas stora praktiska innebörd lynchades av partierna och talmannen.

Det nuvarande bekymret med minskning av rustningarna betyder i själva verket ingenting annat än den svenska statsmaktens bedrövliga återtåg under en sibirisk vinter från 1914 års Moskva. Under allt detta virrvarr och hojtande kring de fallande kolonnerna och den myckna förfelade redskapens nedskrotning på grund av tidens bistra nödvändigheter följer dock fredssaken oss under hela vårt återtåg. Den kastar sin skugga framför sig obevekligt ända fram till avrustningen och på-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

minner oss om fåfängligheten i att göra ett miserabelt halt vid något eländigt rastställe. Sådana eländiga rastställen äro just de sex, fem, fyra eller tre arméfördelningarna; därom tror jag, att även officerarna kunna vara eniga med mig.

Vi se emellertid, att alla klasser och partier i detta land liksom i hela den övriga världen äro eniga åtminstone därom, att vapenväsendet är en samhällsinrättning, som måste finnas. Alla anse sig behöva militären för att skydda sin makt och få tillfälle att för sin räkning agitera och kommendera densamma. Man kan visserligen icke på denna punkt ännu tala om en upplyst mänsklighet, men det är i alla fall en slags enighet som på detta sätt är uppnådd.

Avrustningen eller människornas avväpning är den enda idé, som såvitt jag förstår, nu betyder någonting. Det är den yppersta källan till besparingar. Den är taktiskt revolutionär genom sin resning mot våldet såsom kulturmedel. Den representerar ett andligt värde, frammanandet av produktiva krafter, av förhoppningar, som kunde giva de små människorna något att hålla sig till. De neutrala staterna, som sedan gammalt funnits och som ha sin säkerhet i sin gamla hävdvunna självständighet, äro, såvitt jag förstår, uppfordrade att framföra denna idé och föregå med exempel. Jag kan för min del icke godtaga herr Tryggers jämförelse mellan den tyska avrustningen och Frankrikes förhållande därvidlag å ena sidan och vårt land å andra sidan; det är ju helt olika saker. I förra fallet gäller det avvecklingen av ett världskrig; här åter ha vi möjlighet att föregå med ett exempel. Ett sådant exempel och ingenting annat kan verka den trolldom, som just behövs. Den andliga världens, samvetenas suveränitet är det enda som kan rädda oss, såvitt jag förstår.

Jag kom att tänka härpå under »den lilla julen». Överallt i landet firas då Luciafester. Vad betyda de? Jo, de hållas till minne av en liten flicka från Syracusæ som under förföljelserna mot de kristna offrade sin brudskatt åt dem och därför led martyrdöden. Hennes maktlösa handling ihågkommes under årtusenden, under det att Alexandrars, Cæsarers och Napoleoners bragder blekna bort och endast deras blodiga spår förskräcka.

Det är med avrustningen och en rättsordning byggd på gudomliga lagar, som Sverige borde komma som program även hos Nationernas förbund. Jag kan aldrig tro, att det är meningen, att vi skola komma dit och säga åt Tyskland och Frankrike: Var snälla och låt bli det där; var eniga! När inte England kunde göra det, lära inte heller vi kunna göra det. Ty för att åstadkomma en sådan enighet, behövs en ny atmosfär. Denna atmosfär saknas fullständigt, men det är den Sverige borde kunna vara med om att skapa. Vi äro nog icke lamm endast av dygd här i Sverige, utan av nödvändighet. Under det trettioåriga kriget och Karl den tolftes krig voro vi icke några lamm, utan vargar, för vilka andra folk bådo Gud beskydda sig. Och hur var det, när världskriget utbröt och de stolta tyska segerfanorna skapade så mycken entusiasm även i detta land? Var det icke nära, att vi längtade efter

att bli av med vargarna, och var det icke många framstående politici som då i något svagt ögonblick svävade på målet däribland även den ärade ålderspresidenten? *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Detta om avrustningen.

Så endast några ord om rättsordningen i världen. Hur har det gått med den? Har Sverige någon uppgift att fylla i det avseendet? Jag har icke märkt, att Sverige kommit fram till Nationernas förbund med någon ledande rättsordning byggd på verkligt gudomliga lagar. En dylik princip ha vi i nationernas självbestämningsrätt, som borde kunna göra anspråk på att någon gång bli lagfästad. Men när riksdagen 1921 — kanske endast till följd av Ålandsfrågan och mindre av övertygelse — avlät en skrivelse i denna fråga, vad inträffade då? Jo, den kommitté inom utrikesdepartementet, där herr Trygger var ordförande, avstyrkte tillsvidare åtgärder i anledning av denna skrivelse. Nu sysslar man icke alls därmed, och en liknande framställning, som omsider gjorts av nordiska interparlamentariska förbundet, vilar också, utan att någon åtgärd vidtagits. Nu sysslar man endast med minoriteternas rätt, utan att ha till ledning det begrepp, under vilket minoriteternas rätt måste subordineras. Det blir icke möjligt att verkligen övertyga de intresserade parterna om, att det finnes något djupare berättigande i minoriteternas rätt, om icke också frågan om nationaliteternas rätt föres fram. Därför se vi också, hur Tjeckoslovakiet lämnade mötet i Prag och det turkiska ombudet konferensen i Lausanne, när frågan om minoriteternas rätt väcktes. Hade man först börjat tala om nationaliteternas rätt, allas vår rätt, hade de kanske icke gått sin väg, åtminstone icke i förstone.

Vad tillstyrker nu utrikesnämnden och vad beslutar regeringen å det svenska folkets vägnar? Det får ett omyndigt folk icke veta, än mindre yttra sig om. Nämnden är skyddad av sekretess, och kanske är denna behövlig för att skydda nämndens prestige. Regeringen omger sig också med sekretess och på interpellationen i detta hänseende förra året svarade statsministern, i korthet sagt, att sekretessen är nödvändig. Den äldre generationen kan således icke heller här emotse, att under dess återstående livstid någon ljusning kommer från Norden.

Sommaren 1922 höllos av olika fredsorganisationer ett nordiskt interparlamentariskt delegerademöte i Stockholm, en världsfredskongress i London och en konferens med interparlamentariska unionen i Wien. Vid alla dessa möten diskuterades och antogos resolutioner om Europas — i Wien om världens — ekonomiska återuppbyggande. Det gäller således blott att återuppbygga den gamla världen. Och det är ju visserligen sant, att denna var bättre än det nuvarande virrvarret, och den vägen måste man kanske gå. Men den gamla ordningen betydde också krig mellan nationerna, krig mellan medborgarna och krig för profiten mellan oss alla. Böra vi stanna vid ett återuppbyggande av en sådan ordning? Enligt min uppfattning ingalunda. Det föreslogs därför av mig såsom svenskt ombud vid ovannämnda tre tillfällen på åtskilliga utvecklade skäl, att mötena skulle diskutera och uttala sig för, icke blott det gamla Europas ekonomiska återuppbyggande, utan där-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

utöver för en framtidspolitik byggd på de gudomliga lagarna. Enskilt uttrycktes sympati för en sådan tanke, men officiellt ville man icke lämna något bistånd. Det var tydligt, att med få undantag ingen parlamentariker i Europa kunde bibringas den uppfattningen, att man från en offentlig tribun kan ansluta sig till en sådan sak, och ledningarna voro alldeles likgiltiga. Men vid ett tyskt ungdomsmöte i Werleshausen ställde sig saken helt annorlunda. Det var ett möte med representanter från dessa märkliga sammanslutningar av tyska ungdomsskaror omkring den åskådningen, att de skulle vilja fritt gestalta sitt eget liv på grundvalen av en inre sannfärdighet. Vid detta möte, till vilket jag också mottagit inbjudning, behövde man icke väcka något förslag — i hela programmet och förhandlingarna dominerade suveränt de lättfattliga, för vanliga människor gemensamma tankar, som mötena i Stockholm, London och Wien förkastat på tillstyrkan av sina stora och ledande män.

Men vid banketterna vid ett par av dessa sistnämnda möten uttalade sig mer än en talare med hänförelse för ungefär just den sak, som han varit med om att fälla vid de offentliga förhandlingarna. Kanske besannade sig här det latinska ordet »in vino veritas» — i vinet sanningen.

Dylika berusade aftonsanningar överleva dock icke den påföljande natten. När Sverige nyktert och i dagsljuset lägger de gudomliga lagarna — nya testamentets samhällsåskådning, som rests i toppen av vår författning, och samvetenas bud inom oss — såsom måttstock på vår jordfråga, på vår militärfråga, på vår utrikespolitik och på allt annat, först då vinna vi makt, först då kommer förmågan att uträtta något av värde såväl för vårt folk som för mänskligheten.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr **Ekman, Carl Gustaf:** Herr talman! När jag under de senaste dagarna tagit del av den föreliggande statsverkspropositionen med dess stora och små beskärningar på de olika huvudtitlarna, har för min erinran allt starkare framträtt ett ungdomsminne. Det var det första tillfälle, då jag hörde en redan då namnkunnig och sedermera allt mer framskjuten svensk socialdemokrat i ett utarbetat programmatiskt och agitatoriskt anförande utveckla sin egen och sina meningsfränders samhällsåskådning. Ämnet hade formulerats, vill jag minnas, »det verkliga reformpartiet» eller »ett verkligt reformparti».

Inledningsvis redogjorde talaren i fråga för vad »socialdemokratien verkligen var». Jag är icke riktigt säker på att han nu själv skulle anse den redogörelsen riktig och användbar, och jag är fullständigt övertygad om att han icke kommer att återfinna den vare sig i sak eller i gestaltning i den skiss över socialdemokratien, som den från den allmänna kommittédöden lyckligen räddade socialiseringsnämnden väl snart kommer att framlägga. Härmed vare emellertid hur som helst.

Det jag nu närmast påminde mig var fortsättningen av anförandet

i fråga. Där kom talaren nämligen in på ett bedömande av andra politiska gruppers arbete, och särskilt fäste sig då i mitt minne de uttalanden han gjorde om sådana grupper, som för sig gjorde anspråk på reformvänners namn och plats. Om denna sak yttrade han ungefär följande. »Här går den sociala borgerliga vänsterns män och påstå sig driva folklig reformpolitik. Vari består den? Jo, de anstränga sig på allt möjligt sätt att komma in i riksdag och regeringen. Och om de komma dit, vad blir då resultatet? Kanhända, att de kunde begränsa det nu helt obeskurna kommunala röstmaximum till 1,000 röster. Kanske skulle de utarbeta propositioner om rösträtt åt dem som ha 500 kronors inkomst. Möjligen skulle de föreslå ett anslag åt ett och annat populärt strävande, eller höja lönerna med några tiotal kronor åt de lägst avlönade statstjänarna. Men, fortsatte han, vad är nu detta? Naturligtvis endast ett värdelöst »kvacksalveri». Att syssla med sådant, när stora samhällsomskapande idéer ligga färdiga att förverkligas, det är att resa hinder för samhällets omdaning och att avvända uppmärksamheten från det enda verkliga reformarbetet: arbetarklassens frigörelse. »Icke en dag längre», tillropade han sina förtjusta åhörare, »böra ni skänka dylika politiska dagsverkare ert förtroende.»

Statsverksproposition. (Forts.)

Då jag nu erinrade mig, hur årets statsverksproposition blivit till, kändes det, som om de i det refererade talet angripna — min ungdoms politiska förebilder — höllo på att bli starkt rehabiliterade. Ty hur skoningslöst borde icke, från det ovan återgivna betraktelsesättets sida, omdömet bli över detta aktstycke och dess fäder. I denna proposition har man ju nämligen måst låta staten såsom arbetsgivare och produktionsledare på ett för många anställningshavare nedbrytande sätt bidraga till fördjupandet och utvidgandet av en depression, ett kristillstånd, redan förut mera svåröverkomligt än något liknande, som vårt släkte genomlevat. I denna proposition har på många punkter kulturutvecklingen måst avklippas och såväl andlig som materiell växt stäckas. Och för att få de mest oundgängliga inkomstluckorna fyllda, har man funnit sig böra använda en metod att skapa tillgångar, som tidigare på *alla* håll förklarats innebära självförödelse. Det är att förmoda, att min goda förkunnare från berättelsens början aldrig trodde sig komma att återfinna sig och de sina så fast engagerade i en dylik situation.

När jag här i korthet rekapitulerar dessa två situationer, är det icke för att ogilla det nu föreliggande »kvacksalveriet» eller för att underkänna dem, som tagit den bördan på. Tvärtom är jag villig vitsorda, att arbetet i allt väsentligt varit nödvändigt och att det är präglat av en bestämd föresats att uppnå godkännbara resultat. Det må dock få sägas, att jag å andra sidan icke är alltför imponerad av en maktställning, som i stor omfattning blivit uppbyggd med och därför vilar på ett dylikt föregående, och jag kan ju också få tillägga, att när det gäller att röra sig på verklighetens mark, så visar det sig, att ingen av oss sitter inne med något trollmedel. Vi äro alla hänvisade till att med möda söka utvinna ur tidens växlingar vad som kan ernås — i vissa situationer alltså det minst skadliga — för att främja folkets allmänna förkovran.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Om jag från denna lilla, principiellt polemiska utvikning återgår till själva statsverkspropositionen och vågar mig på ett omdöme i allmänhet rörande budgetsberäkningarna så kan jag i likhet med den förste talaren icke finna annat än att den föreliggande budgeten måste betraktas som en synnerligen ansträngd sådan. Budgeten synes vara uppgjord efter den metoden, att man först prutat överallt, där detta kunnat ske, efter ungefär enahanda mall för olika ändamål, därefter har man tagit i anspråk de medel, som utan särskild, ny beskattningsåtgärd legat inom räckhåll och i kraft av det minsta motståndets lag förmodats vara överkomliga. Slutligen har man, för att täcka en ännu återstående lucka, fått stegra förhoppningarna på de gamla inkomstkällornas ökade tillflöde. I sistnämnda avseende har man på punkt efter punkt, under åberopande av en industriell morgonrodnad, höjt de av de förberedande myndigheterna ifrågasatta beloppen. Ur denna synpunkt kan budgetförslaget, såvitt jag förstår, betecknas såsom i viss mån en spekulation i konjunkturförbättring. Den kan som varje mera väl planlagd spekulation lyckas, men det förefaller mig, som om den hade större utsikter att lämna brist. Att i detta avseende ej starkare betänkligheter kommit till synes, förklaras, nog av den allmänna tillfredsställelse, som råder därmed, att åt olika håll hotande, nya skatter kunnat undgås. Men den omständigheten ger i och för sig icke hållbarhet åt statsregleringen. Varsam framsynthet synes mig bjuda riksdagen och därvid närmast bevillningsutskottet att noga undersöka, om icke beräkningen behöver förstärkas, särskilt med hänsyn till att alla reservtillgångar nu äro uttömda. Den kapitalkonsumtion, som utgjort de senare statsregleringarnas speciella kännemärke, har varit grundlig och uttömmande. Faran av en riksstat, som i sin tillämpning kan utmynna i ett betydande underskott, måste med hänsyn därtill så långt på förhand ske kan förebyggas. Däremot kan väl från regeringens sida intet vara att erinra.

Vad som i den riksdagen förelagda budgeten givetvis är ägnat att framkalla egentlig förstämning, är dock de starka indragningar, som i en mängd fall ansetts ofrånkomliga även då det varit frågan om främjandet av produktiva, humanitära eller eljes behjärtansvärda ändamål. För många ha dessa beskärningar tydligen utgjort särskilt gouterade glädjeämnen. Vars och ens personliga svårigheter ha preparerat opinionen för krav på en svältkur också åt samhällskroppen. Säkerligen ha dock många, som instämt i, och icke ens alla, som expedierat dessa fordringar, varit fullt förtrogna med, vad en lössläppt framfart därutinnan kan innebära.

Frågar man sig därefter, huruvida det nuvarande läget med dess svårigheter varit oundvikligt, så torde därpå få svaras, att det i det stora hela icke kunnat undgås. Andra krafter än våra inhemska ha släppt orkanen lös. Vi ha icke kunnat avvärja, att den härjat hos oss hittills, och vi måste räkna med, att tillståndet endast småningom kommer att förbättras. Dock håller jag före, att vår nuvarande misär kunnat mildras och detta genom åtgärder både från höger och vänster.

I samtliga hittills vid denna riksdag av högeråskådning inspirerade

yttranden har man starkt varnat mot att försvaga vårt folks militära värnkraft i en alltjämt orolig tid. Samma varningar upprepades i det tal, varmed nationella partiets ledare öppnade denna debatt. Härtill vill jag anmärka, att de, vilkas politiska uppfattning sammanfaller med min, icke äro blinda för, att den tiden ännu icke är inne, då nationell trygghet kan beredas genom vädjan endast till vapenlös rätt. Men vi hålla å andra sidan före, att den tid är kommen, då varje nation, som vill positivt främja en utveckling i riktning mot fred, folkförsoning och internationell rättskipning, måste ådagalägga uppenbar beredvilligheit att själva gå den vägen. Därför anse vi också, att offer för militär rustning upp till och över den ekonomiska bristningsgränsen *icke* få utkrävas, utan att det tillika gäller att disponera landets tillgångar till ett materiellt och kulturellt skydds- och återuppbyggnadsarbete, som ensamt kan återge folken hälsa och styrka.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Om jag därvid närmare granskar vad som hos oss förekommit under kristiden, kan jag icke återhålla den slutsatsen, att vi kunnat och bort åstadkomma en mera rimlig avvägning mellan dessa inbördes konkurrerande placeringsmöjligheter än som skett. Vad ha vi militärt förbrukat sedan 1913? Jo, i rena statsutgifter en miljard 700 miljoner kronor. Därest riksdagshögerns stämma kunnat med samma obundenhet diktera under krisens senare del som under dess förra, hade säkert nu något hundratal miljoner ytterligare varit åtgångna. Om däremot pendelsvängningen år 1914 varit mindre markerad, om sålunda det samma är iscensatta, numera av knappast någon stödda härordningsexperimentet aldrig kommit till stånd, och om därtill neutralitetsrustningen bedrivits med mera besinning, så räknar jag med att vi kunnat ha i behåll omkring 300 miljoner kronor, och att det oaktat vår neutralitetsvilja och vår föresats att värna vår självständighet blivit tillräckligt militärt betonad. I den mån dessa medel då ej blivit av staten upptagna utan alltjämt fått kvarstanna på näringslivets eller andra kapitalbehövande händer, vill man väl, förmodar jag, icke på högersidan bestrida, att det inneburit mildrade svårigheter och mera förhoppningsfyllda framtidsutsikter i det nuvarande läget.

Medan jag här berör militära förhållanden, skall jag be att fa skjuta in ett par ord om en annan, hit hörande företeelse, som berörts av den förste talaren. Det är det hot om politisk agitation bland de värnpliktiga, som förekommit dels från socialdemokratisk ungdom, med enligt vad som framgått, gillande från departementschefens sida, dels — vilket dock herr Trygger glömde — från högerungdomens organisation. Härom vill jag uttala den uppfattningen, att helt säkert det svenska folkflertalet undanber sig fullföljandet av dessa agitatorers planer. Att etablera politisk strid och split bland den värnpliktiga ungdomen, som under den tid den är inkallad till värnpliktstjänst borde om någonsin känna sig som en enhet, inom vilken den dugligaste är den främste, måste anses fullständigt opåkallat och missriktat. Var och en av de värnpliktige får numera samma medborgerliga rätt, om han vill tillvartaga den, att påverka landets politiska utveckling. Vissheten därom

Statsverkspropositionen. (Forts.)

bör säga envar, som bär ansvar för omvårdnaden av såväl ungdomen själv som dess utbildningskostnader, att han, oberoende av vilken politisk åskådning han själv hyser, har plikt att avråda från all dylik påverkan, på vilket håll den än må igångsättas.

Återvänder jag så till spörsmålet, huruvida på andra områden åtgärder vidtagits eller förordats, varigenom depressionens vågdal blivit djupare och vårt ekonomiska liv mindre moståndskraftigt, så är det ofrånkomligt, att en regering och ett regeringsparti jämväl härutinnan kunna mera direkt och effektivt inverka än alla andra. Jag förmodar, att herr finansministern kände en sten falla från sitt bröst den dag arbetslöshetskommissionens rapport visade sådant överskott för år 1922, att det kunde ifrågasättas, huruvida nytt anslag nu behövde begäras. Men tror regeringen, att samma lättnad på den punkten nu förelegat, om de grunder för arbetslöshetsanslagets användning, som vid föra riksdagen, trots att de länge och intensivt bekämpades av regeringspartiet, likväl senare godkändes, icke kommit till stånd? Visst är, att luckan i sådant fall nu varit betydligt större. Lösningen nu underlättades av att regeringen den gången lät sig övertygas av sina motparter i underhandlingarna.

Den betydande utmönstring av hittills statsanställda, vartill reduktionerna i ämbetsverken, trafikverken med flera statsinstitutioner nu föranleda, vill regeringen säkert ha rubricerad som en ofrånkomlig nödfallsåtgärd. Det är i flertalet fall icke överskott å arbetskrafter, utan endast bristande tillgångar på staten-arbetsgivarens sida, som vållar uppsägningen. Det är en hård lott, som träffar de nu avstängda. Möjligheterna att få en annan anställning äro minimala.

I dylika fall brukar man, då det gäller privatanställda, emellanåt få se sympatiska bevis på solidaritet de anställda emellan. Där solidariteten förenar sig med framsynhet, kunna ej sällan goda resultat ernås. Nu kan frågas: Hade ett entledigande av i många fall länge anställda nu blivit i samma omfattning erforderligt, därest den skattetillgång, som vi i fjol fingo tillgripa för att undgå den dyrtidstilläggsminskning, som en stark riksdagsmajoritet då förordade, nu förefunnits outnyttjad? Såvitt jag förstår hade så icke behövt ske. Nu blir resultatet, att sedan man tillgodosett statens befattningshavare, från den främste ned till den i ordinarie ställning lägst anställda, i vissa fall med full kompensation, i andra fall med mindre i förhållande till dyrtiden, få andra helt lämna sina anställningar utan utsikt i många fall att snart få någon löneinkomst alls. Det är begripligt, om det under sådana förhållanden rycker och sliter åtskilligt i många socialdemokratiska partimedlemmars föreställningsvärld. Både den tidigare uppfattningen om statens hart när obegränsade förmåga att kunna ställa det gott och bra för alla människor, om blott dess krafter på ett lämpligt sätt organiserades, i sådant syfte ävensom socialdemokraternas vana att framträda såsom talesmän för de svagast ställda, måste göra det svårt för partivännerna, att finna igen sig själva i det nuvarande läget. Även i nu berörda avseende håller jag före, att det nuvarande trycket kunnat något lättas, om yrkanden, som

tidigare nedvoterats eller eljest avböjts, i stället blivit bifallna och realiserade.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag får också erkänna, att jag icke heller riktigt personligen hinner följa med i vad som sker. I gårdagens tidningar offentliggjordes ett yttrande till statsrådsprotokollet den 13 dennes rörande arbetsuppgifter, möjliga att inhibera för närvarande för ett antal åsyftade verk. Enligt referatet skulle föredragande statsrådet ha yttrat, att dessa indragningar avse »givetvis icke ett ståndpunkstagande till det betydelsefulla spörsmålet, om statens ekonomiska verksamhet bör i samhällets intresse utvidgas eller begränsas». Naturligtvis låter det säga sig. Men såvitt jag förstår, ligger i själva det förfarande att under en allmän arbetslöshetsperiod, då samhället får uppehålla många arbetslösa genom direkt understöd, staten själv inskränker sin produktiva verksamhet, ett erkännande av, att statsverksamhet överhuvud taget utöver den rent administrativa under nuvarande förhållanden är mindre bärkraftig än den enskilda. Staten lämnar ju samtidigt bidrag för att stimulera den enskilda företagsamheten. Ser jag exempelvis på det fallet, som omnämnes i berättelsen om vad i riket sig tilldragit haver, där kommittén för utredning om det enskilda järnvägsväsendets förstatligande definitivt hemförlovats, så kan jag icke se annat än att den uppgiften innebär bekräftelse på ett åtminstone temporärt uppgivande av planer, som avsett en ganska nära liggande, mera betydande utvidgning av statsdriften på kommunikationsområdet. Denna kommittés tillkomst ansågs ju på sin tid utgöra ett starkt påkallat uttryck för den förutvarande statsverksamhetens på detta område naturliga benägenhet att kunna i större omfattning än tidigare överblicka och dirigera rörelserna å hela sitt fält. Att förutsättningen för detta önskemåls uppfyllande, under hänvisning till de hårda tiderna, släppes av den nuvarande regeringen, innan en påbörjad utredning givit några vägledande resultat, måste i varje fall bibringa mig den uppfattningen, att besättningen å riksskutan anser socialiseringsseglet kunna tillgripas endast i medvind och extra gott väder. Men att det innebär en begränsning av denna besättnings både tro och vilja i berört avseende synes mig vara obestridligt.

Vad därefter vidkommer det sätt, varpå regeringen erhållit de efter sina egna beräkningar erforderliga inkomsterna, så torde nog åtskilliga vänta på ett omdöme därom från min sida. Säkerligen emotse dock regeringsledamöterna detta uttalande med än mera ro, än beträffande vad jag i övrigt kan ha att anföra. Regeringen vet nämligen, att den har bakom sig, utom sitt eget parti, högern nästan obruten och en majoritet bland bondeförbundarna samt dessutom även en inflytelserik del av mina egna meningsfränder. Men denna omständighet gör enligt min åsikt den valda vägen icke mindre förkastlig. Lika ohållbar som den förutsättning var, under vilken det första lilla ingreppet på rusdrycksmedelsfonden skedde, nämligen att det gällde endast den gången och att det icke komme att upprepas, lika felaktigt är hela det betraktelsesätt, som regeringen på denna punkt gjort till sitt. Naturligtvis har det för regeringen varit frestande att gå den starkaste lockelsens och det

Statsverksproposition. (Forts.)

svagaste motståndets väg. Men har herr finansministern såsom en arbetarklassens förtroendeman på senare tid ägnat någon betraktelse åt, vilket motvärde denna klass erhåller för de väl ungefär 150 miljoner kronor, varmed den bidrager till den skatteavkastande trafikens upprätthållande? Finner regeringen det skattetekniskt sett tillfredsställande att år efter år utbygga en uppsamlingsmetod, som kostar — utom allt annat — ekonomiskt mångdubbelt mer än den ger? Och har regeringen ingen betänklighet mot att skänka sitt skydd åt en verksamhet, som i så många fall tillintetgör just de egenskaper, som skänka ett folk skattekraft, nämligen arbetsamhet och sparsamhet?

För några dagar sedan telegraferades från Finland, som ju i detta sammanhang är förtjänt av uppmärksamhet, att i detta land under år 1922 för första gången exportvärdena överstigit importen. Överskottet belöpte sig till 400 miljoner mark. Jag frågade en härvarande, antiförbudsvänlig finländare, hur det kunnat utveckla sig så lyckligt för Finland, om vilket man ju spått så stora olyckor för dess export på grund av dess förbudslag. Han svarade trots sin antiförbudsvänliga ställning, att hittills den omständigheten icke försvårat exporten, och förklarade att enligt hans uppfattning orsaken till att det hela utvecklat sig så gynnsamt var, som han uttryckte sig, att *man nu i Finland arbetar som aldrig tillförne.* Finlands småbonde- och småborgarregering bygger sin riksbudget på frukterna av en alltmera sig utvecklande arbetsamhet. Sveriges socialdemokratiska regering räknar helst för sin statsverksproposition på fallfrukten av det förhållandet, att vi här i landet dricker mycket och dyrt. Jag tvekar icke ett ögonblick om, vilken det är som bygger på den hållbaraste och lyckosammaste grunden.

Medan jag är inne på detta kapitel om exporthänsyn m. m., så anhåller jag att få framställa ett par frågor, som jag icke väntar svar på i dag men möjligen någon gång senare i annat sammanhang. Vad är det för slags underhandlingar med Spanien, som pågå och som anges komma att resultera i förpliktelse för oss att importera vissa, oerhört stort angivna mängder vin? Är det meningen att binda våra händer på detta område för framtiden genom traktatsutfästelser?

Ett spörsmål till i detta sammanhang: Det kan väl icke vara annat än en fullständigt oriktig uppgift, som jag sett och som befordrats genom Tidningarnas telegrambyrå, att man i Paris bildat en förening, som man kallar Förbudsmotståndarna med uppgift att påverka den svenska rusdryckslagstiftningen och att däri som spiritus rector ingått vår socialattaché, den svenska handelskammarens i Paris föreståndare? Bildandet av en sådan förening i Paris kan, såvitt jag förstår, endast avse att associera sig med franska vin- och kapitalistintressen, som givetvis äro direkt intresserade av Sveriges hållning i denna inre svenska fråga. Jag hoppas emellertid att få en klar dementi. Ty jag måste tro, att alla, oberoende av ståndpunkt i nykterhetsfrågan, anse det icke önskvärt, att sådana föreningar existera.

Innan jag slutar, skulle jag med några ord vilja beröra regeringens hållning och åtgärder på ett annat viktigt och ömtåligt område: arbets-

stridernas och arbetsavtalens. Jag är här i den lyckliga belägenheten att kunna lämna ett långt gående erkännande. Det har säkerligen — det skall utsägas — varit av stor betydelse för arbetsfreden att vi, under en tid, då varje nytt avtal inneburit en icke blott formellt utan även reellt sänkt lön, haft en regering, som stått den kroppsarbetande delen av folket nära. Så långt jag kunnat följa med, har regeringen, med klart beaktande av vikten, icke blott för de i varje fall intresserade parterna, utan för hela samhället, att överenskommelser träffats och arbetet fått i största möjliga utsträckning pågå, sökt på ett lyckligt sätt medverka till dessa frågors lösning.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Försöker man att bedöma det nuvarande läget på den enskilda arbetsmarknaden, kommer åtminstone jag till det resultatet, att ställningen är synnerligen ojämn. Det finns arbetaregrupper, vilkas inkomster redan blivit så nedtryckta, att det måste väcka det allvarligaste bekymmer. Emot ropen på vissa håll, att arbetslönerna måste ned, oupphörligt och utan hejd, vill jag uttala, att det är sannerligen intet intresse för ett folk att stora delar av dess nyttiga lager drivas ned i ett ständigt betryck. Det uppenbarar sig ansatser i denna riktning, som måste betecknas såsom samhällsskadliga. Å andra sidan gives det nog också å arbetaresidan yrken och kårer, som utnyttja tillgängliga positioner uppbyggda på yrkeskunnigheten och organisationen av denna, på ett sätt, som ävenledes kan anses visa att de äro renons på samhällssolidaritet. När detta gäller s. k. nyckelindustrier, bli också verkningarna ödesdigra för alla mindre bemedlade konsumentgrupper, övriga arbetare ej undantagna. Det är önskeligt att statens medlingsverksamhet icke förlorar ur sikte helhetssynpunkten även på detta område.

När det så gäller regeringens förhållande till de statsanställda, är jag icke lika övertygad om, att samtliga regeringens dispositioner varit fullt lyckade. Jag skall emellertid icke gå in på vissa fall eller detaljer. Här förestå för övrigt till prövning en mängd oavgjorda, för skiftande förhållanden grundläggande åtgärder. Frågorna om förhandlingsordning, om pensionsrätt och dess karaktär, om riksdagens befattningstagande med lönevillkor med flera spörsmål äro som bekant förberedelsevis upptagna till utredning. Här gäller det blott att skapa klarhet över läget. För många inställer sig därvid ett val: antingen en fullt fri arbetsanställning, motsvarande den i privat drift konditioneranades utan statstjänarens garantianspråk i olika riktningar, eller också en mera den ordinarie tjänsteställningen sig närmande befattningshavareform med uppgivande av vissa kampmedel för utvinnande av ökade förmåner. Många finnas, som göra gällande, att när det är fråga om arbete för statens räkning, man kan erövra både tjänstemannens rättsställning och vanliga förmåner och den privatanställdes rörelsefrihet och tvångsmedel, om blott ett riksdagsparti, som accepterar denna dubbla strävan, äger den politiska makten. Detta tror jag vara ett misstag. Möjligheternas begränsning ligger däri, att statens verksamhet då snart blir för dyr. Den kan icke uppehållas och i fortsättningen bedrivas. Försöker man så monopolisera området, så gör det sig snart kännbart för landets samt-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

liga inbyggare. Att därför, som ofta skett, å ena sidan ställa i utsikt förhugade en i förhållandena ej grundad, obehörigt förmånlig statsanställning och samtidigt planera utvidgad statsdrift, kan endast den, synes det mig, tillåta sig, som bortser från samhällsbyggnadens och de ekonomiska lagarnas obönhörliga sammanhang. Men naturligtvis kan man genom experiment i sådan riktning vålla skador. Det är på tid, att insikten härom vaknar och att förvillelser bli avvärjda.

Fullständigt förbehållslöst går, därom är jag övertygad, kammarens flertal till prövning av statsverkspropositionen. Det synes mig därvid på förhand uppenbart, att på många punkter ett direkt godkännande kan ges. Å andra torde avvikelser bli erforderliga. Men det finnes intet, som motsäger den känslan, att på den med propositionen givna utgångspunkten ett efter förhållandena i huvudsak gott resultat kan uppnås. Det är i den övertygelsen jag yrkar propositionens remiss till vederbörande utskott.

Herr statsrådet **Hansson:** Herr talman, mina herrar! Det har meddelats mig, att den senare delen av herr Tryggers tal här i dag var en återklang av den kampanj, som förts mot mig i högerpressen och som för några veckor sedan nådde sin kulmen. Det har under denna kampanj sagts, mer eller mindre direkt, att jag uppmuntrat en propaganda bland militärmanskapet, som är *disciplinupplösande*, *försvarsfientlig* och *olaglig*. Herr Tryggers framställning har, såvitt jag kunnat bedöma av det referat, som jag mottagit, haft till syfte att befästa intrycket, att dessa orimliga anklagelser skulle vara befogade. Jag vill emellertid redan från början fastslå att dessa påståenden äro *osanna*. De äro ett led i ett sådant lättsinnigt förtal, varemot första kammarens talman i sitt tal inför tronen fann anledning att varna.

Utgångspunkten för angreppen är mitt besök på Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbunds kongress, där ett uttalande gjordes rörande propaganda bland värnpliktiga och fast anställt manskap. Jag besökte kongressen såsom representant för socialdemokratiska partistyrelsen, deltog icke i förhandlingarna och var icke ens närvarande när det beslut, som kommit så mycket väsen åstad, fattades. Men jag upprepar vad jag dagen efter kongressen framhöll i Social-Demokraten: dessa konstateranden rörande min roll på kongressen få icke tolkas såsom något avståndstagande från kongressens beslut i ena eller andra avseendet.

Kongressen har nämligen icke beslutat någon propaganda av disciplinupplösande, försvarsfientlig eller olaglig karaktär.

Jag upprepar: påståendena härom i borgarpressen äro *osanna* och ha endast kunnat upprätthållas genom vissa högerjournalistiska metoder, bland vilka den medvetna förvrängningen är den förnämsta.

Att jag icke tidigare genom en offentlig förklaring bemött de mot mig riktade anfallen har berott på lång erfarenhet om det ändamålslösa i att söka komma tillrätta med människor, som i utövandet av sin journalistiska gärning för länge sedan lagt åsido hänsynen till hederlighetens

och anständighetens krav. Genom att saken bringats på tal i riksdagen har däremot uppkommit en möjlighet att inför ett omdömesgillt forum få tala öga mot öga med anklagarna. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Det utrymme, som i den offentliga debatten givits denna sak, kan rättfärdiga att den från min sida också behandlas utförligt.

Den sönderfaller i tvenne delar: den första måste komma att väsentligen gälla det socialdemokratiska ungdomsförbundets ställning i försvarsfrågan, den andra kan lämpligen begränsas till en undersökning om, huruvida över huvud politisk diskussion får förekomma inom den militära förläggningen.

I fråga om ungdomsförbundets ställning till det militära försvaret bör först fastslås, att förbundet i sina stadgar uttryckligen utsagt, att dess verksamhet skall bedrivas på grundval av det socialdemokratiska arbetarpartiets program. Självklart måste en medlem i det socialdemokratiska partiet gilla ett sådant stadgande; att han är medlem av en socialdemokratisk regering kan icke vara anledning för honom att intaga en annan hållning.

Ungdomsförbundet har alltså i försvarsfrågan samma program som det socialdemokratiska partiet; till yttermera visso *avslog* ungdomskongressen i oktober en motion om att införa i stadgarna en bestämmelse, att förbundet skulle verka för fullständig avrustning.

Det socialdemokratiska partiet har aldrig varit och är icke *försvarsfientligt*. Det socialdemokratiska ungdomsförbundet är det följaktligen icke heller. Man kan även uttrycka sig positivt, såsom sker i en av västra Sveriges distrikt av ungdomsförbundet utgiven tidning »Unga viljor»: »Ungdomsförbundet är alltså *försvarsvänligt*.» Det var också det förhärskande intrycket av kongressen. Och förbundets ordförande, redaktör Rickard Lindström, som för övrigt var huvudtalaren för det i borgarpressen mycket klandrade beslutet, har i en intervju i Social-Demokraten den 14 november i fjol uttalat: »Om försvarets huvuduppgift råder hos den socialdemokratiska ungdomen här i landet icke den ringaste tvekan: det skall värna landet mot yttre fiender. Så länge förhållandena äro sådana, att ett enskilt land icke med bästa vilja i världen har möjlighet att avrusta, så länge äro vi beredda att bära de oundgängliga bördorna. Vi ha samma anledning att försvara vår påbörjade demokratiska utveckling mot *yttre* som mot *inre* fiender.»

Bilden kunde kompletteras genom anförande av innehållet i några av de telegram, som jag hade nöjet mottaga under de dagar, då högerpressen rasade som värst.

Det är uppenbart, att en rörelse med principiellt försvarsvänlig uppfattning icke bedriver *försvarsfientlig* propaganda och att min hållning gentemot ungdomsförbundet åtminstone ur denna synpunkt icke kan förtjäna klander.

Men ungdomsförbundet går i sin försvarsvänlighet så långt, att det vill verka för, såsom den förut citerade ungdomstidningen uttrycker det, »att Sveriges försvar blir en hela folkets angelägenhet». Det vill att armén och marinen skola vara ett med folket, att folkets tankar.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

förhoppningar och strävanden också skola leva bland dem, som bära den militära uniformen. Särskilt på en punkt har den socialdemokratiska ungdomen visat sig känslig: den militära maktanhopningen får ej bli ett medel i partiers eller gruppers tjänst, får icke brukas i de inre striderna.

Jag har såväl här i riksdagen som annorstädes på det livligaste anslutit mig till denna uppfattning. Jag tvekar icke att upprepa mina ord från en intervju, publicerad den 30 oktober: att utbreda en sådan uppfattning är så långt ifrån klandervärt, att det tvärtom måste anses vara en patriotisk gärning. Vid ungdomskongressen begagnade jag också tillfället att inskärpa, att kravet på försvarsanstalternas neutralitet i de inre striderna måste gälla även där arbetarna komma till makten. Lika energiskt som vi vänt oss mot tanken på arméns användande till befordrande av ett borgerligt minoritetsregemente, lika bestämt måste vi avvisa tanken på att den nationella armén skulle få missbrukas för upprätthållandet av en proletariatets diktatur.

Denna ståndpunkt har jag givit uttryck åt i den intervju, ur vilken herr Trygger här i dag citerade ett yttrande. Jag tillåter mig fråga, varför herr Trygger icke ansåg sig böra anföra vad jag sagt i en punkt, vid vilken han eljest lade en sådan vikt?

Det kan då invändas, att i vårt land föreligger ingen risk för ett sådant missbruk i någondera riktningen. Invändningen är åtminstone för tillfället och så långt man kan våga skåda framåt berättigad. Till och med överste Adlercreutz hävdade ju vid närmare eftersinnande arméns neutralitet. Men erfarenheterna från andra länder ha visat, att spörsmålet icke har enbart teoretiskt intresse.

Härmed är jag inne på frågan om disciplinen. Av högerjournalisterna har ungdomsförbundets ståndpunkt förvrängts så som avsåge den att lägga hos den enskilde soldaten — eller, när vrängaren varit riktigt i sitt esse, hos de socialistiska klubbarna — avgörandet, huruvida han borde lyda en order från befälet eller icke. Disciplinen skulle följaktligen upplösas!

I den förut berörda motionen säges emellertid uttryckligen, att man skall undvika kollision med förefintliga disciplinära bestämmelser. Beträffande de i motionen avsedda mötena för militärer yttrar förbundsordföranden Lindström: »De möten, som komma att anordnas, erhålla icke någon disciplinupplösande karaktär. De av ovisst nit upptända högerskribenterna skola säkerligen icke kunna leta upp ett enda socialdemokratiskt för militärer anordnat ungdomsmöte, där uppmaningar till några indisciplinära dumheter förekommit.» Jag skulle kunna tillägga: icke ens med herr Tryggers hjälp skall man kunna uppleta och påvisa något sådant möte. Såvitt jag känner har icke heller någon av detta ungdomsförbund publicerad skrift blivit indragen, och till försvarsdepartementet har icke ingått någon anmälan om disciplinupplösande verksamhet från förbundets sida eller av någon dess medlemmar.

Det är dock under föregivande av, att jag genom min närvaro å ungdomskongressen uppmuntrat disciplinupplösande propaganda i kasär-

nerna, som man i borgarpressen mot mig riktat de mest kränkande beskyllningar. De ha upprepats här i dag och jag anser mig berättigad att till herr Trygger framställa krav på framläggandet av de bevis, varpå han anser sig kunna stödja den oerhörda beskyllningen. Skulle verkligen några värnpliktige ha bibringats uppfattningen, att försvarsministern gillar disciplinbrott, så beror detta uteslutande på att högerpressen nedlagt så stor möda på att sprida denna osanning.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Det är självklart, att försök syftande till att framkalla olydnad under den militära tjänstgöringen icke kunna tolereras och icke komma att tolereras. Men jag vet av egen erfarenhet, att den ungdom, som vakenhet och allmänintresse drivit samman i de socialdemokratiska ungdomsklubbarna, kommer att även under militärtjänsten göra sina skyldigheter fullt ut, väl vetande att endast fullgörande av skyldigheterna skapar den starka grunden för ett hävdande av rättigheterna. De rapporter, som truppslagsinspektörerna och arméfördelningscheferna avgivit, lämna heller icke stöd för några anklagelser mot de värnpliktiga för bristande lydnad eller villighet; tvärtom, många berömmande ord i detta avseende finnas.

Men disciplinen kan icke drivas till kadaverdisciplin. Absolut lydnad under annans vilja kan icke uppnås. Det kan tänkas utomordentliga pliktkollisioner, där den enskilde tar på sitt ansvar att icke lyda. En numera i landsflykt levande kejsare formulerade en gång det militära lydnadskravet så, att även om soldaten kommenderas att skjuta ned sina egna närmaste anförvanter, så hade han endast att lyda. Huru skulle ni, mina herrar, handla inför en sådan order? Jag är övertygad om att ni efter att ha prövat den frågan skola giva mig rätt däruti, att disciplinen kan icke drivas till kadaverdisciplin. Men en nödvändig och nyttig disciplin under det militära utbildningsarbetet måste från alla håll stödjas.

Om alltså det socialdemokratiska ungdomsförbundets propaganda *icke är försvarsfientlig* och *icke disciplinupplösande,* återstår frågan, huruvida över huvud politisk diskussion får förekomma inom den militära förläggningen. Därmed är jag också inne på beskyllningen för att ha uppmuntrat till olaglighet, vilken skulle bestå i trotsande av förbud mot politisk propaganda inom militärförläggningen. Under pressdebatten har, från något håll, man försökt göra gällande, att allt sysslande med politik i kasärnerna skulle vara förbjudet. Envar förstår att ett sådant absolut förbud vore en omöjlighet. Det existerar icke heller. Den reglerande bestämmelse, som man velat misstolka till ett absolut förbud, återfinnes för arméns vidkommande i tjänstgöringsreglementets 1 § och lyder:

»Det är förbjudet att inför trupp eller eljest under den militära utbildningen inblanda eller avhandla politiska parti- och tvistefrågor.»

Själva formuleringen ger vid handen, att stadgandet tillkommit för att förhindra, att någon i befälsställning under övning eller instruktion inblandar politiska parti- eller tvistefrågor. Det säger sig självt, att någon i underordnad ställning heller icke får göra detta, men detta kommer helt visst befälet att tillse.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Däremot kan det aldrig bli fråga om att förbjuda militär personal att *utanför tjänsten* avhandla politiska frågor. Ingen tror väl, att politisk diskussion är bannlyst i officers-, underofficers- och underbefälsmässar. Men varför skulle den då vara bannlyst på marketenteriet eller i logementen? För min del skulle jag finna varje försök till så rigoröst förfarande icke blott löjligt; jag skulle finna det direkt skadligt att lägga tvång på intresset för medborgerliga angelägenheter hos en dock rätt betydande kategori av svenska män.

Statsmakterna ha heller aldrig avsett någonting sådant med sina stadganden rörande vad som får förekomma inom militär förläggning. När Karl Staaff genomförde sina bekanta lagar, begränsade han dem till att avse en propaganda med syfte »att utplåna känslan av plikter mot fosterlandet, att uppväcka hat mot befälet eller eljest undergräva krigslydnaden». I fråga om förbud för militärmanskap att bevista vissa sammankomster uttalade han följande:

»Med vad sålunda föreslagits avses givetvis ej något försök att göra manskapet till ett tanke- och viljelöst redskap. Den enligt lagen befälet medgivna rätten får således t. ex. icke användas att över huvud hindra manskapet att övervara sammankomster, där frågor av allmänt intresse behandlas, även om vid sådana sammankomster kritik skulle förekomma av bestående förhållanden, missförhållanden påpekas eller dylikt.»

Det är så mycket större anledning att här erinra om detta uttalande som kärnpunkten i ungdomskongressens beslut gick ut på, att de socialdemokratiska ungdomsklubbarna på militära förläggningsorter skulle försöka dels bibehålla kontakten med förbundets medlemmar under den tid dessa fullgöra sina värnpliktsövningar och dels inbjuda annat militärt manskap att deltaga i klubbmötena. Jag vet vad som plägar förekomma på dessa möten och vet därför också, att militärers deltagande i dem icke innebär någon som helst fara för den militära disciplinen. Jag har för övrigt — visserligen för rätt många år sedan — tillhört en socialdemokratisk ungdomsklubb i Malmö, vars möten under ett helt års tid regelbundet besöktes av 100 à 150 man från Kronprinsens husarregemente. Det förspordes aldrig några klagomål över, att manstukten tog skada av dessa besök, men däremot kunde man konstatera en påtaglig förbättring av det allmänna förhållandet mellan militärer och civila.

Jag önskar visst icke, att de militära förläggningarna skola bli tummelplatser för politiska strider. Men erfarenheten sedan många år visar, att den fruktan härför, som en del hyser eller åtminstone låtsar sig hysa, endast är uppkonstruerad.

En annan sak är, att högern icke finner det önskvärt över huvud taget, att vare sig militärer eller andra bli utsatta för socialdemokratisk påverkan. Högern lever ju ännu kvar i föreställningen, att socialdemokratien är samhällsfientlig och att det är en bjudande fosterländsk plikt att med alla medel förhindra socialdemokratiens utbredning. Det är förklarligt, att dess nervositet växer i takt med socialdemokratiens ständigt ökade inflytande. Men det är för mycket begärt, att en socialdemokrat, därför att han är försvarsminister, skall gripas av samma ängslan.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

När högern särskilt förfasar sig inför utsikten till socialdemokratisk påverkan av militären, så är det ju heller ingenting annat än ett upprepande av den fasa, som alltid kommit till uttryck, när högern sett den nya tiden tränga in på vad den betraktat såsom sina helgade domäner. Det finnes säkerligen ingen här, som någonsin hört en högerman reagera mot den ensidiga högerpåverkan, som man länge sökte upprätthålla t. ex. genom regementenas tidningsprenumeration. Envar vet, att vid sådan prenumeration alltid högerpressen först kommit i åtanke. Det är så i viss utsträckning fortfarande. För endast några veckor sedan fann jag i furirförbundets tidning, som sannerligen icke kan beskyllas för socialistvänlighet, en kritik över den ensidighet, med vilken valet av tidningar sker. Och i en utredning rörande biblioteksverksamheten inom armén, som för någon tid sedan avgavs, finner man ett nog så belysande yttrande av chefen för ett av våra infanteriregementen. Han önskar en särskild bibliotekarie, som också — orden falla så — »omhänderhar tidningsdistributionen vid regementet, d. v. s. planerar för truppkontingenternas behov och så att alla läseintressen tillgodoses (även arbetare- och socialdemokratiska)». Det sista har behövt särskilt, inom parentes, påpekas. Ännu har man nämligen icke hunnit så långt, att »alla läseintressen» vid regementena självklart omfatta även arbetare- och socialdemokratiska! Men toleransen är på marsch, den ensidiga högerpåverkan håller på att få vika, och genast skriker högern i sin press och genom sina representanter att neutraliteten är i fara. Jag tror icke, att det finnes anledning att låta sig förbluffas över dessa försök att få behålla de helgade domänerna.

Jag tror mig också här ha tydligt och klart visat, att det från min sida icke varit fråga om understödjandet av något företag, som jag icke med bibehållen ära kan understödja. Visserligen sade herr Trygger, att han hyser misstanken, att jag handlat ej såsom försvarets högste väktare utan som en föga behärskad partiman. Jag kan icke förmena herr Trygger rätten till vilka omdömen han vill om mitt framträdande och mina motiv. Men jag kan begära, att då herr Trygger, en gammal politiker, mot en medlem av regeringen riktar sådana anklagelser, som skulle ge vid handen, att denne regeringsmedlem åsidosatt de skyldigheter han genom sitt inträde i regeringen påtagit sig, han icke nöjer sig med att lekande lätt behandla problemet, utan också formulerar anklagelserna distinkt och frambär sina bevis. Jag har icke kommit hit för att företräda någon högeruppfattning i försvarsfrågan; jag har kommit på denna post för att företräda den uppfattning, som en majoritet av väljarna har visat sig hysa. Jag har på min post sökt inom ramen av en sålunda angiven verksamhet på bästa sätt fylla de förpliktelser, som kunna åligga mig.

Det talas om de bristande anslagen, om våra förslitna fartyg och det göres mycket buller om dessa ting. Men vad gör högern och vad gör herr Trygger? Vad gjorde herr Trygger i fjol? Väcktes det då en enda motion — om man undantar i fråga om anslagen till landstormen och skytterörelsen — om ökning av anslagen till några militära ändamål?

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Hade jag här i riksdagen att kämpa mot en brinnande lust att öka fjärde huvudtitelns slutsumma? Visst inte. Slutresultatet blev, huru egendomligt det än kan låta för herr Trygger, att riksdagen oavsett dyrtidstilläggen prutade nära på en miljon av vad Kungl. Maj:t äskat under fjärde huvudtiteln.

Herr Trygger har här sagt, att jag tydligen icke är angelägen att hava förtroende hos riksdagens majoritet och att man förresten ju icke behöver bekymra sig för, om man förlorar något, som man aldrig ägt. Jag skall härtill svara: jag vet icke, i vilken grad herr Trygger kan bedöma denna sak. Att jag icke åtnjuter hans eller hans partis förtroende, finner jag tämligen självklart. Skulle jag icke åtnjuta förtroende hos riksdagens majoritet, skall det bliva mig kärt att söka vinna detta förtroende, men i den mån jag kunnat bedöma förtroendet efter voteringssiffrorna, äger jag det verkligen i rätt hög grad. Det har nämligen oändligt mycket oftare inträffat att riksdagens majoritet röstat för mina förslag än mot desamma.

Herr **Winberg:** Herr talman! Det skulle vara ganska frestande att redan nu ingå på den kontrovers, som uppkommit mellan herr Trygger och försvarsministern, men jag skall låta därmed anstå till längre fram.

Följande den allmänt vedertagna rangordningen, skall jag be att först med några ord få uppehålla mig vid ett uttalande i årets trontal. Det heter däri bl. a. följande: »Att nationernas förbund synes rycka fram till att anlitas även då det gäller efterkrigsproblemen, är å andra sidan ett löftesrikt tidens tecken. Sveriges inval i förbundsrådet blir under dessa förhållanden än mer betydelsefullt och förenat med större ansvar.» Jag förutsätter, att trontalet icke allenast angiver själva regeringschefens, Konungens, uppfattning i de punkter som däri förekomma, utan att det framför allt giver uttryck åt den sittande regeringens tankar i de ämnen, som där beröras. Med denna utgångspunkt måste jag säga mig, att ifrågavarande passus är ägnad att i allra högsta grad överraska. Man har verkligen haft panna i dessa dagar att tala om, huru glädjande och betydelsefullt det är, att nationernas förbund allt mer och mer rycker fram till aktualitet och till att söka klara de s. k. efterkrigsproblemen. Jag måste säga, att det är ett utslag av en daggfrisk naivitet, som visserligen ibland kan vara roande att iakttaga, men i en så allvarlig sak, som det här gäller, är det fruktansvärt att se, när sådant göres gällande från ansvarigt håll.

Är det verkligen så i dessa dagar, att man kan tala om nationernas förbund såsom en faktor att räkna med i fråga om ordnandet av förhållandena ute i världen — nationernas förbund, under vars auspicier man under de gångna åren, såsom en tidning för en tid sedan uttryckte sig, släpat skadeståndsfrågan från den ena konferensen till den andra? Det är svårt att hålla räkning på dessa konferensers antal, men om jag icke är alltför illa underrättad, har det hållits tretton eller fjorton konferenser för skadeståndsfrågans lösande, och vi se nu resultatet. Det

är fransk militär, franska bajonetter och franska kanoner, som nu börja i verkligheten att lösa skadeståndsfrågan i de ockuperade områdena av Tyskland. Jag tillät mig under förra årets riksdag vid ett tillfälle, då vi hade en interpellationsdebatt, ställa den direkta frågan till regeringen: Finnes ingen möjlighet att räkna med, att det från svenska regeringens sida kan sägas ett allvarligt ord angående detta stora problem, för vars lösning den säger sig arbeta, men för vilken lösning ännu icke någon möjlighet skönjes? Det är sant, att Sverige är en liten stat, och vad en svensk regering och svenska folket säger skulle naturligtvis icke betyda mycket, men det är icke därpå det hänger, utan därpå: ha Sveriges folk och regering i detta fall gjort vad som över huvud taget kunnat göras? Har deras röst någon gång i riktning mot den ohyggliga våldspolitik, som nu bedrives och som håller på att, såsom det synes, fullständigt ruinera hela vår världsdel? Jag fick naturligtvis icke något svar på den frågan.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Att den allmänna meningen är av den uppfattningen, att vi nu icke längre, om man över huvud taget någonsin gjort det, kunna fästa minsta avseende vid nationernas förbund såsom en faktor att räkna med för ordnande och återuppbyggande av förhållandena i världen, det framgår otvetydigt på många sätt. Jag är i detta avseende i den lyckliga ställningen att kunna använda herr Trygger till att slå Kungl. Maj:t med, och då måste det väl erkännas, att jag använder ett ganska moderat tillhygge. Herr Trygger höll ett anförande, jag vill minnas den 29 november förra året, däri han behandlade nationernas förbund. Herr Trygger har som bekant numera blivit såsom barn i huset, om det uttrycket tillåtes mig, i nationernas förbund, men av olika anledningar tycks han icke alldeles kunna underordna sitt förstånd under trons lydno, såsom det heter, utan har kvar en smula ironi, när det gäller bedömandet och värdesättandet av nationernas förbund, och det är alltid en sympatisk företeelse, så länge åtminstone någon liten möjlighet till kritisk blick på förhållandena föreligger. Herr Trygger yttrade bland annat vid detta tillfälle — det var om själva förbundsförsamlingen han talade —: »Församlingen har rätt att göra föreställningar — skada blott, att dessa till formen väl mycket påminna om de skrivelser, som de kinesiska mandarinerna vågade rikta till kejsaren, i vilka de bådo om förlåtelse för sin djärvhet.» Det är för en gångs skull ett nöje för mig att kunna instämma med herr Trygger i hans uttalande om nationernas förbund och förbundsförsamlingen. Skada blott, att herr Trygger trots allt ändå icke drager den naturliga konsekvensen av den uppfattning, som skymtar fram i hans uttalande, den konsekvensen nämligen, att det aldrig skall lyckas att få det nuvarande nationernas förbund till att bliva en institution, som i någon mån vore att räkna med, då fråga är om att få rättvisare förhållanden betonade i samband med skadeståndsfrågans ordnande. Nationernas förbund är i huvudsak skapat av de ur världskriget utgående segrande staterna, och det är deras uppfattning och den våldsfred, segerstaterna dikterade, som ingår såsom integrerande del i själva förbundsakten.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Så vitt jag förstår, är den första förutsättningen för att över huvud taget kunna göra ett aktivt ingripande på det ena eller andra sättet för detta återuppbyggande, att man kommer till klarhet därom, att den väg man slagit in på och den översvinneliga tro man haft på nationernas förbund såsom en faktor i detta avseende är fullkomligt felaktig. Det är, såsom vi veta, ofantligt svårt att erkänna, att man haft orätt, men det är absolut nödvändigt i detta avseende. Jag tror det var profesor Cassel, som i en tidningsartikel för omkring ett år sedan sade några enligt mitt förmenande mycket träffande ord om denna sak. Han framhöll nämligen, att det icke finnes mera än en statsman i Europa, som haft det moraliska modet att erkänna, att han i vissa avseenden tidigare tagit fel. Och vilken statsman var det? Jo, det var Lenin. Professor Cassel uttalade samtidigt, att det skulle vara lyckligt för Europas folk, om det funnes flera statsmän med samma moraliska mod att erkänna, att de tidigare fullständigt räknat fel i ena eller andra avseendet.

Jag skall naturligtvis inte här inlåta mig på följderna av den hittills förda politiken såsom de framträda i hela vår världsdel på det ekonomiska och politiska området. De ligga i dessa dagar så tydliga, att icke någon kan blunda för, vart de föra oss hän, men därför anser jag det så mycket nödvändigare att påpeka, att tiden möjligen nu vore inne, att man från ett land, som stode relativt utanför de maktintressen, som kriget framskapat och som nationernas förbund är en utlöpare av, att åtminstone från sådant håll man finge höra ett allvarligt ord sägas och man icke kände sig så förskräckligt tilltalad, därför att man fått komma med såsom en svans i nationernas förbund och fått en representant där i dess församling, som får vara med vid dessa konferenser månad efter månad och så att säga frottera sig med den storpolitiska världen. Det är icke det, som är huvudsaken för närvarande. Åtminstone icke för en regering, som kallar sig och går under namn av arbetareregering. Från den skulle man ha anledning höra bestämdare toner i skadeståndsfrågan och om den olycksdigra politik, som nu föres i vår världsdel.

Medan jag nu är inne på den s. k. storpolitiken, finnes fullgod anledning att också fråga regeringen, vad orsaken kan vara till, att den icke åtminstone gjort vad den grundlagsenligt har rätt att göra beträffande återknytande av de ekonomiska och politiska förbindelserna med ett så stort land som Ryssland. Jag skall naturligtvis icke anklaga regeringen för att det i fjol framlagda förslaget till handelsavtal med Ryssland föll i riksdagen; det är riksdagen, som har att svara för den dumheten. Men vad jag möjligen kan fråga regeringen och vad jag anser att regeringen bör svara på, det är varför den åtminstone icke inom ramen av sin grundlagsenliga rätt vidtagit alla de åtgärder, som legat inom dess möjlighet att vidtaga? Varför har den t. ex. icke kunnat erkänna den ryska regeringen? Det skulle alltid hava varit ett steg i riktning till återknytande av förbindelserna. Är det möjligen därför, att ryska regeringen suttit längst av alla regeringar i Europa? Eller är det av någon annan anledning?

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Om jag nu skulle övergå till den av regeringens medlemmar, som efter hans excellens herr stats-utrikesministern väl för närvarande åtminstone är den mest populäre, nämligen finansministern. Herr finansministern har alltid haft nöjet att räkna med en rätt stor popularitet långt utanför det partis gränser, där han själv rör sig i, och han har alldeles särskilt under senare tid uppnått en extra popularitet. Jag vill emellertid säga, att finansministern icke må ett ögonblick inbilla sig, att jag missunnar honom denna hans popularitet och allra minst den extra popularitet, som kommit honom till del under senare tid, därför att jag anser, att han köpt denna popularitet till så ofantligt högt pris, att det aldrig skulle kunna falla mig in att, även om jag vore i den ställningen att jag kunde göra det, köpa den till det priset.

Beträffande statsbudgeten har jag för det första icke förmåga att ingå på rent tekniska spörsmål, men jag antager — och därvidlag äro vi nog ense litet var — att de lovord, som nu kommit herr finansministern till del, i detta avseende äro berättigade. Om jag sedan går att undersöka, *på vilka vägar och genom vilka medel* han kommit fram till det resultatet att kunna balansera det hela utan att — vilket för de flesta tycks vara synnerligen angenämt — behöva tillgripa nya skattekällor, då måste jag säga mig, att det sätt, varpå han uppnått detta resultat, nog är sådant, att det kommer att visa ganska ödesdigra verkningar icke blott i vissa samhällslager såsom sådana utan ännu mera för det parti, vars regering och finansminister måste använda sig av sådana medel, som han gjort, för att det hela skall gå ihop och för att slippa något så motbjudande som att gripa till inkomstmöjligheter, där de verkligen stå att finna och genom vilka man skulle kunna lägga bördan så, att den icke trycker i omvänt förhållande till den ekonomiska bärkraften. Om jag över huvud taget kunde tänka mig en förskräckligare ställning än att såsom representant för en arbetareregering nödgas tillgripa sådana åtgärder, som man här måst använda för att få debet och kredit att gå ihop skulle det möjligen vara, om jag vid nästa valtillfälle skulle bli tvungen att resa ut för att anbefalla arbetarklassen och de lägre statstjänarna att sluta upp kring regeringspartiet och den politik, som regeringen här nödgas tillgripa. Jag skall naturligtvis icke uppehålla mig vid den i och för sig anmärkningsvärda omständigheten att, i fråga om de olika skatteposterna, de direkta skatterna uppgå till endast 134 miljoner kronor, under det att de indirekta representera en summa av 271 miljoner, och jag skall icke heller fästa så ofantligt avseende därvid, att denna differens från vad egentligen skulle anses riktigt från arbetarsynpunkt ingalunda förbättras, då man ser, i vilken hög grad man numera budgettekniskt är beroende av sådana inkomster, som härflyta av rusdrycker och tobak. Enbart dessa båda poster representera i budgeten närmare 120 miljoner. Jag skall icke heller uppehålla mig vid den egendomliga omständigheten, att det är en representant för en *arbetareregering* och därtill en sådan medlem som, så vitt jag vet, fortfarande är nykterhetsvän, vilken nu vidtagit den åtgärden att icke ens uppehålla skenet av att fondera rusdrycksmedlen för att ha

Statsverkspropositionen. (Forts.)

dem för särskilda ändamål i framtiden, utan bryter med den gamla kutymen och uppför dem utan vidare i budgeten. Det är ett bevis bland många för, hur ofantligt nyttigt det kan vara att hava en socialdemokratisk regering, som kommer fram med en del förslag — för vissa intressen nämligen. Den har möjlighet att genomdriva förslag, vilkas genomförande aldrig skulle lyckas för en borgerlig regering. I detta sammanhang vill jag säga till herr Trygger, att när han gjorde en mer eller mindre skarp och — det får man väl utgå ifrån — allvarligt menad kritik över vår nuvarande regering och det nuvarande regeringspartiet, så förstår jag nog, att ur taktisk synpunkt man alltid måste kritisera en regering, som tillhör ett annat parti än ens eget, men, herr Trygger, handen på hjärtat, är man icke på högersidan ganska orättvis och är det icke så, att denna regering i en utsträckning, som kanske ingen för något år sedan vågat hoppas eller befara, allt efter vars och ens uppfattning, regerar i sådan anda, som i alla fall ganska nära sammanfaller med det borgerliga partiets intressen? Jag begär icke att få frågan besvarad, men jag vill göra en samvetsfråga: Huru tänkte man sig inom det borgerliga partiet, när man för 7 à 8 år sedan kalkylerade med möjligheten att få en socialdemokratisk regering, att denna skulle bli? Räknade man verkligen med, att denna regering skulle bli mera moderat och mer anpassa sig efter de riktlinjer, som de borgerliga partierna i det fallet uppdraga, än vad den nuvarande regeringen visat sig vara? Nej! Vill herr Trygger vara ärlig, måste han ovillkorligen besvara denna fråga med nej.

Jag kan icke underlåta att särskilt beröra en punkt beträffande det sätt, varpå finansministern balanserar sin budget, det sätt nämligen, varpå han ordnat frågan om dyrtidstillägg för statstjänarne. Jag skall vara nog hygglig att icke alls gå in på frågan, huruvida det var ofrånkomligt att spara på denna punkt. Jag skall endast i förbigående erinra, att när man från borgerligt håll vid förra riksdagen, då man hade att röra sig med en summa för detta ändamål, som närmade sig 200 miljoner, försökte få fram en avprutning å 20 miljoner, så ansåg regeringen, att inga sakliga skäl då kunde anföras för vidtagande av en så orättvis beskärning. Men den skarpa kritik, som från visst håll då kom särskilt finansministerns här närvarande ställföreträdare till del och som var ganska amper här i kammaren, måste ha haft en ofantligt stor verkan, ty nu går den socialdemokratiska regeringen fram med förslag om att på en utgift av 95 miljoner göra en avprutning av 33 miljoner. Jag får säga, att det visar sig, att regeringen tager hänsyn till uttalanden, som göras från borgerligt håll. Nu skall jag icke ingå på frågan, huruvida det varit möjligt för regeringen att uppspåra andra utvägar att balansera budgeten än att pruta på statstjänarnas dyrtidstillägg. Jag utgår t. o. m. från, att det varit alldeles nödvändigt. Men då frågar jag: Var det alldeles nödvändigt att göra det *i den form* man här valt, en form, vars praktiska verkningar jag kan illustrera med följande enkla fall. Man lägger förändringen på det sättet, att en stationskarl på landet med lägsta lön skulle, om han har hustru och

Statsverksproposition. (Forts.)

2 barn, få vidkännas en minskning av 18 kr. per månad, men för en notarie i järnvägsstyrelsen skulle det bliva en minskning av 5 kr. per månad. Nog blir det ganska svårt att göra klart för de lägre statstjänarna, att det är en rättvis och demokratisk regel, som man använt för att avväga dessa dyrtidstillägg. Jag gratulerar både statsråden och de andra personer, som lyckas göra klart för dessa lägre statstjänare, att man nu fullt rättvist tillmätt deras dyrtidstillägg. När det nu kommit fram ett förslag från en socialdemokratisk regering, har man lyckats genomdriva, vad som förut icke varit möjligt och vad man alltid satt sig emot och lyckats sätta sig emot, nämligen användandet av den rena, skära procentuella linjen. Jag måste upprepa vad jag förut sade, att den popularitet, som finansministern och regeringen i sin helhet åtnjuter på borgerligt håll genom att gå till väga på detta sätt, det är en popularitet, som är köpt för ett så ohyggligt högt pris, att jag icke kan förstå, huru man kan i dessa tider betala detta pris. Jag vill i detta sammanhang upprepa vad jag tidigare sagt, nämligen att jag aldrig begärt så utomordentligt stora saker av en arbetareregering under nuvarande förhållanden. Men vad jag begär och vad litet var har rätt att begära, det är att en sådan arbetareregering icke låter använda sig enbart såsom verktyg i högerns och de mer besuttna klassernas intresse och att den icke använder sin ställning såsom socialdemokratisk regering till att genomföra sådant, som är till arbetareklassens nackdel och som det skulle varit omöjligt att få igenom, om det icke varit en arbetareregering. Det är med denna utgångspunkt, som jag ställer mig skeptisk till frågan om nyttan eller skadan av en s. k. arbetareregering för närvarande. Detta är emellertid en sak, som jag nu icke närmare skall ingå på.

Vad beträffar propositionen i övrigt skall jag här icke upptaga tiden med någon detaljerad granskning, men eftersom särskilt den förste ärade talaren hade mycket starka anmärkningar mot försvarsministern och hans domän, vill jag säga, att allt var ändå ganska betecknande och på samma gång naturligt, att den ärade talaren egentligen icke kunde komma med någon anmärkning rörande det sätt, varpå man äskat anslag för militära ändamål. Det medgives till och med från högerhåll, att det är ofantligt svårt att i detta avseende komma med anmärkningar, och jag skulle hoppas, att försvarsministerns här nyss gjorda efterlysande av motioner från högerhåll, avseende att höja utgifterna på detta konto, icke måtte förleda högern att falla för denna frestelse och att detta i varje fall icke måtte förleda riksdagen att gå med på eventuella yrkanden, som i detta avseende kunna göras. Det förefaller mig, som en militärbudget på 150 miljoner kronor, det belopp, vartill den här upptages, under nuvarande ekonomiskt ytterst brydsamma förhållanden är en påfrestning, som måste kännas alltför stark för svenska folket. Jag behöver blott erinra om en liten detalj, nämligen att av de 150 miljoner kronor, som äskas för försvarsändamål äro, så vitt jag minnes riktigt, omkring 110 miljoner upptagna såsom ordinarie anslag. Den militärbudget som 1915 fastställdes för år 1916, alltså under en alldeles särskilt utpräglad högerregering och strax sedan

Statsverkspropositionen. (Forts.)

man börjat genomföra 1914 års härordning, upptog i ordinarie anslag till försvaret, så vitt jag sett efter riktigt, 82 miljoner kronor, alltså nära 30 miljoner mindre än vad som nu äskas av en arbetareregering under de mest tryckande ekonomiska förhållanden. Även i detta avseende måste jag säga mig, att det är av ofantlig betydelse — för högern nämligen — att hava en socialdemokratisk regering. Ty jag föreställer mig, att om vi för närvarande hade haft en högerregering och denna lagt fram precis samma utgifts- och inkomststat som den nuvarande regeringen, skulle det icke hava saknats motioner, framför allt från det nuvarande regeringspartiet, däri påpekats det fullkomligt onaturliga i att upptaga en sådan summa för vårt militära försvar under nuvarande förhållanden. Nu är det ingen risk, att sådant kommer att ske, men även om någon »vettvilling» skulle komma med en sådan motion, är det klart, att regeringspartiet, för att icke tala om hela falangen till höger, endast skulle rycka på axlarna åt en sådan kritik, och därför konstaterar jag ännu en gång, herr Trygger, att det icke kan finnas något mera värdefullt för högern än att ha en arbetareregering, som i allt expedierar detta partis egen politik samt också tager ansvaret för denna politik och låter de andra partierna sitta såsom oppositionsmän, under det att den själv blir allt längre och längre trängd till höger.

En punkt under socialministerns domvärjo skulle jag vilja taga upp i detta sammanhang. När vi gå att tillse, vilka åtgärder man planerat beträffande arbetslöshetens bekämpande — ja, då ställer sig saken något litet annorlunda. Ett av de starkaste skälen, som frambars, när nuvarande regeringen trädde till, var, att man pekade på den ofantliga betydelsen av att ha en arbetareregering just för att kunna gripa in så kraftigt som möjligt i fråga om den då redan påbörjade arbetslösheten och vad därmed sammanhängde. Jag måste säga, att när jag ser det blygsamma anslag å 5 miljoner kronor, som tills vidare åtminstone upptagits för arbetslöshetens bekämpande under det kommande året, så förstår jag visserligen, att detta delvis är på grund av att av det förut beviljade anslaget beräknas återstå 20 miljoner kronor. Jag skall nu icke nämnvärt uppehålla mig vid det sätt, varpå det speciella organet för arbetslöshetens bekämpande, nämligen arbetslöshetskommissionen, under den gångna tiden har handlat, eller undersöka, huruvida man egentligen kan säga, att alla dess handlingar och beslut stå i full överensstämmelse med de direktiv förra riksdagen gav i detta avseende. Jag vågade redan då framhålla, att med det uttalande riksdagen då gjorde, det skulle bli ofantligt svårt för regeringen att hålla denna institution inom de rätta gränserna när det gällde att vid bekämpande av nödtillståndet iakttaga vad arbetareklassens intressen fordrade, men det förklarades från regeringshåll, att därmed vore ingen fara. Anledningen varför man nu kunnat spara 20,000,000 på de av förra riksdagen anslagna medel är den, att arbetslöshetskommissionens hela politik under senare tider mer och mer gått ut på att avveckla arbetslösheten på det enkla sättet, att man dels skär av så många som möjligt från såväl understöd som nödhjälpsarbete och dels

Statsverkspropositionen. (Forts.)

i övrigt gör förhållandena vid nödhjälpsarbetena så odrägliga som möjligt för att en vacker dag kunna rapportera, att ingen nämnvärd arbetslöshet här i landet är rådande. Det har gång efter gång framgått av arbetslöshetskommissionens uppträdande, och av dess politik, att detta är den ledande tråden för dess verksamhet. Under sådana förhållanden är det icke så överraskande, om man kan spara åtskilliga miljoner och om man rapporterar, att det numera icke behövs något anslag för arbetslöshetens bekämpande.

I detta sammanhang är det skäl att erinra, att i England har från mediet av år 1918 till maj 1922 för arbetslöshetens bekämpande anslagits sammanlagt en summa av över 300 kronor per individ i engelska riket. Ser man på motsvarande åtgärder här i Sverige, skall man finna, att de anslagna medlen uppgå till omkring 30 kronor per individ, alltså en tiondel av vad man i England givit till arbetslöshetens bekämpande. Och ändå har man icke i England någon arbetareregering, och måhända har man kunnat göra så kraftiga åtgärder där *just därför,* att man icke haft någon arbetareregering.

Jag skulle nu vilja påpeka ett par detaljsaker. Finansministern har bland andra åtgärder för att öka sin popularitet också företagit en stor julslakt. Han har slaktat en hel del kommittéer, och det skall icke falla mig in att säga, att icke åtgärden varit i viss mån befogad. Jag framhöll redan vid förra årets remissdebatt, att kommittéernas antal var avskräckande och att deras arbetssätt var sådant, att man aldrig visste, huru snart eller huruvida de skulle komma till något resultat, av skäl som jag då angav. Men jag ber att få säga, att regeringen nu kanske har gått litet för radikalt tillväga, ty då man går så långt, att man icke ens har råd att verkställa nödiga utredningar rörande reformkrav, vars genomförande dock skulle vara av intresse för den s. k. demokratien, då måste man ju säga, att på det viset blir ju också demokratien bankrutt.

Här har man länge gått och talat om betydelsen av det demokratiska genombrottet och att man, så fort detta skett och man kommit i besittning av regeringsmakten, skulle på det administrativa och andra områden genomföras alla reformer, som voro möjliga. Men därför fordras nästan utan undantag, att vissa utredningar bliva verkställda. Nu har emellertid det egendomliga förhållandet inträffat, att socialdamokratiska regeringen skickat hem så gott som allt, vad kommittéer heter, och vad betyder detta i verkligheten för reformarbetet? Det betyder fullständig stagnation. Alltså, i stället för att demokratien skulle i och med genomförande av reformer försöka komma fram, går man och köper sin popularitet genom att på ett alltför primitivt sätt avfärda det hela, även i sådana fall, där det rör sig om åtgärder, som för det administrativa och ekonomiska livet skulle betyda mycket. Jag tror icke nämnvärt på vare sig kommittéutredningar, parlament eller demokrati över huvud taget, men det är en annan sak. Då man talar så mycket om demokratien och i årtionden inbillat svenska folket, att på den vägen skall man kunna succesivt genomföra den ena reformen efter

Statsverkspropositionen. (Forts.)

den andra, då är det en ödets ironi, att representanterna för samma demokrati på ett så enkelt sätt avfärda hela problemet från dagordningen för att spara 4,000,000. Jag medgiver gärna, att en reformering av hela utredningsväsendet är fullkomligt på sin plats, men att taga saken på detta enkla sätt misstänker jag är att förskaffa sig en popularitet, som blir alltför dyrbar.

För att vara rättvis skall jag uttala min tillfredsställelse med, att finansministern i sin proposition, liksom också skett i trontalet, förebådar mer eller mindre kraftiga åtgärder för bekämpande av den nu rådande smugglingen och spritimporten till landet. Jag skulle därvid endast önska höra, huruvida en uppgift, som förekom i tidningspressen för någon tid sedan, är riktig eller icke. Det uppgavs där, att en person, en medlem av norska tulldepartementet, som blivit intervjuad, meddelat, att man från norsk sida hänvänt sig till Sverige i avsikt att åstadkomma gemensamt uppträdande beträffande smugglingens bekämpande, men att från svensk sida då icke visats intresse för åstadkommande av dylik samverkan. Är det verkligen så, att från något av de övriga nordiska länderna gjorts en sådan hänvändelse, förefaller det mig synnerligen egendomligt, att svenska regeringen icke förstått, att den saken ligger på sådant sätt, att alla åtgärder, som äro ägnade att giva bekämpandet av spritsmugglingen större effektivitet, borde biträdas.

Det är kanske särskilt, efter herr Tryggers admonition till regeringen beträffande konflikterna på arbetsområdet, nödvändigt att med några ord beröra även det område, som socialministern närmast har att företräda. Jag måste säga, att från borgerlig sida och icke minst från herr Tryggers blir man allt mer anspråksfull, när det gäller att kräva, att den nuvarande regeringen skall bekämpa sig själv, sitt parti och sin egen klass' intressen, ty vad var det annat än locktoner från herr Tryggers sida, då han frågade, om icke den nuvarande regeringen kunde mera kraftigt uppträda mot blockad, avstängning av vissa arbetsområden och dylikt? Jag får säga, att det skulle nog vara en söt lukt för de borgerliga, om de kunde få en arbetareregering, som i alla fall går under namn av socialdemokratisk, så pass disciplinerad, att den genom lagstiftning eller på annat sätt försökte förbjuda arbetarna att under nuvarande förhållanden använda sig av så legitima maktmedel som bojkott, blockad, strejk m. m. Jag erkänner, att det tjänar ingenting till att vara blygsam. Visar det sig verkligen, att framställda yrkanden i ena eller andra riktningen i någon mån tagas ad notam av regeringen, så varför skall man icke försöka gå längre? Men jag måste säga, att man nu börjar gå något för långt, och trots att jag börjar hysa betänkligheter, huruvida regeringen har ryggrad att säga bestämt ifrån, så hoppas jag, att den har så pass självbevarelseinstinkt och så mycket tänker på sitt eget intresse, att den icke lyssnar till sådana överdrivna fordringar från högerns sida, som vi i dag hört genom herr Tryggers uttalanden. Jag skulle kunna trösta herr Trygger med, att regeringen i större utsträckning, än som varit möjligt för någon annan regering, tillgodosett de borgerliga klassernas och arbetsgivarnas intressen under senare tider.

Det låter litet märkvärdigt, men det är sant. Jag har erfarenhet i fråga om en hel del områden av regeringens och den representants uppträdande, som närmast har att föra regeringens talan på det sociala området, när det gäller tvister mellan arbetsgivare och arbetare, och jag har fått den bestämda uppfattningen, att regeringen eller ifrågavande regeringsledamot i sin strävan att *så fort som möjligt* få konflikter ur världen, icke frågat efter, *på vilket sätt* konflikten borde lösas, utan då har regeringen räknat med, att det skulle vara relativt lättare att öva påtryckning på arbetarparten, och man har kanske i alltför stor utsträckning inriktat sig just på detta, därför att man icke fick någon reson med arbetsgivareparten. Det skall jag be herr Trygger vara god och annotera, att i det avseendet har regeringen gjort mer än vad som är rättvist. Jag skulle här kunna gå in på en del detaljexempel, men det tjänar ingenting till. Om det kräves ytterligare belägg för vad jag framhållit, hänvisas till arbetsgivaretidningen Industrias uttalanden rörande bilåggande av strejken vid de enskilda järnvägarna. Det kanske i någon mån förtjänar vitsord, då man hänvisar till ett uttalande från det hållet. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Jag skulle också vilja säga några ord till den icke närvarande kommunikationsministern. Vi hava, som bekant, fått en mycket affärsmässig kommunikationsminister. Men jag börjar bli rädd för, att han är så affärsmässig, att det kan bliva ödesdigert, om det kommer att fortsätta på det viset. Naturligtvis har jag ingenting emot, att de besparingar göras, som över huvud kunna göras. Men, såsom redan framhållits av en talare förut, då man vidtager besparingar på sådana områden, där det är fråga om verkligt produktiva arbeten, som ur alla synpunkter borde utföras, när man vidare går så långt, att man inskränker underhållsarbeten för banor och bangårdar vid statsbanorna till i vissa fall omkring tio procent av vad som under normala förhållanden behövs för att kunna hålla det hela flytande, då frågar man sig, om man icke slagit in på en besparingspolitik, som till sina konsekvenser är alldeles för dyrbar och ödesdiger för vårt land. Och jag vill även fråga, huruvida man icke gått alltför långt i fråga om personalindragningen vid vissa verk och inrättningar. Jag har naturligtvis nu icke längre kvar den gamla illusionen, att staten just under depressionstider icke skall öka de arbetslösas skara, men i alla fall trodde jag, att när vi nu ha en arbetareregering, denna skulle se till att staten icke genom sina dispositioner i allt för stor utsträckning skulle öka den arbetslöshet, som vi redan ha. Men det är en uppfattning, som man visst numera lämnat. Men även därvidlag finns det en gräns för sparsamhet och indragningar, och om man överskrider den gränsen, blir det en mycket dålig sparsamhet.

Jag kan i det sammanhanget icke heller underlåta att erinra om en sak beträffande kommunikationsministern, därför att den saken är så genomgående belysande för frågan, i vilken grad det lyckats den nuvarande regeringen att hålla ämbetsmannabyråkratien inom de tillbörliga gränser, som vore nyttiga för svenska folket och vilket man också

Statsverkspropositionen. (Forts.)

gjort gällande vore en av de förnämsta uppgifter, som en arbetareregering skulle ha att fylla. Huru förhåller det sig nu i verkligheten härmed? Därpå ha vi ett typiskt exempel. Då kommunikationsministern ingrep i telefoniststrejken förra sommaren, uttalade han vid ett tillfälle den mycket naturliga uppfattningen, att det icke fanns någon anledning för statens verk att vägra ingå kollektivavtal med arbetarna. Det är en uppfattning, vilken som sagt, är mycket naturlig, men den uppkallade kritik från privat arbetsgivarehåll och även från ämbetsmannabyråkratien. Nå, huru gick det med detta? Jo det är mycket betecknande. Det gick på det sättet, att telegrafstyrelsen visserligen ingick kollektivavtal, men icke med den organisation, som varit ute i kamp, utan med en liten syförening, såsom man kallar det på fackföreningsspråk, som samtidigt uppträtt såsom strejkbrytare. Det är mycket belysande, när det gäller att visa, vilken makt den nuvarande regeringen har mot byråkratien.

Det skulle också vara några ord att säga rörande försvarsministerns domän. Särskilt med anledning av vad som här förekommit i dag och som givit försvarsministern anledning att lämna speciellt svar på de anklagelser, som riktats mot honom. Då vill jag, innan jag går in vidare på sakfrågan säga, att herr Trygger har alldeles överskattat betydelsen av den fara, som skulle ligga i försvarsministerns uppträdande speciellt i den organisation, som han nämnde. Om herr Trygger var inne då, så hörde han väl av försvarsministerns deklaration, att ifrågavarande ungdomsförbund och dess förbundsmöte *äro försvarsvänliga och verka i patriotisk riktning.* Kan man mer begära av människor, som gå under socialdemokratiskt namn och med socialdemokratiskt program? Är det klokt av herr Trygger att pressa saken längre, när det avgivits en dylik deklaration, som jag tror överensstämmer med verkliga förhållandet? Det är verkligen orättvist — rätt skall vara rätt — när man ändå vill göra gällande från den sidan, att det föreligger alldeles särskilda farhågor, för att man skulle börja bedriva uppviglingspropaganda. Om jag trodde, att herr Trygger fäste något avseende vid vad jag säger, skulle jag kunna trösta och lugna herr Trygger och hans parti och övriga också med, att det är min bestämda personliga uppfattning, att man i det avseendet icke har det allra ringaste att frukta från det håll man misstänker. Jag medgiver, att det kan se märkvärdigt ut från högerns synpunkt, att försvarsministern besöker dylika möten, där det kan förekomma politik. Men det är icke så märkvärdigt, det har nog förekommit förr. Skillnaden är blott den, att förr besökte man högermöten och nu sådana som det nämnda.

I början av mitt anförande har jag redan berört försvarsministerns huvudtitel och vad där äskas, jag menar, att man icke kan rimligen anklaga den nuvarande regeringen eller den nuvarande försvarsministern, för att de i något avseende underlåtit att begära tillräckligt för försvarsändamål. Jag har icke anledning att här ställa mig och försvara regeringen, men nog tycker jag, att man går litet för långt i anfallen

på försvarsministern, då man talar om, att han bedrivit en verksamhet, som upplöser disciplinen och dylikt. Hur är det egentligen å andra sidan? Har det icke visat sig, att den militära byråkratien sätter sig fullständigt över, vad som får anses vara rim och reson? Det är den militära kadaverdisciplinen, och därav ha vi mycket pregnanta fall under senaste dagarna. Vad säger man om detta tilltag av en kapten att fullständigt negligera vad den vid tillfället tjänstgörande läkaren föreskrivit och beordra en sjuk värnpliktig att deltaga i en 8-mils marsch? Han dekreterade, att den värnpliktige skulle deltaga, och han hade högsta befälet. Men frågan, huruvida personen fysiskt var i stånd att deltaga i marschen, kunde han icke avgöra. När det sedan kom en annan person och av ren rättskänsla påtalade detta förhållande och ville hava det rättat, åtalades han i sin tur för disciplinvidrigt uppträdande och dömdes till 6 - 7 dygns vaktarrest. Jag undrar, om icke herr Trygger skulle hava anledning att titta litet på huru det förhåller sig därmed. Därvid är jag i den något egendomliga ställning att kunna åberopa mig på ett så föga antimilitaristiskt organ som Nya Dagligt Allehanda, vilken tidning säger följande: »Även om på flera punkter stöten mot kapten Ossbahr något lindras, så kvarstår det dock, att han i detta fall icke handlat på ett sätt, som är ägnat skapa sympatier. En del — vi hoppas icke många — av våra officerare böra nog lägga på minnet, att de genom dylikt tillvägagångssätt endast underblåsa den försvarsnihilistiska propagandan och sålunda göra både sig själva och försvaret en otjänst.» Nu tror jag, att det där talet om försvarsnihilistisk propaganda och vad därmed står i samband egentligen icke är så mycket att fästa sig vid. Men jag skulle i sammanhang med vad herr Trygger anförde vilja säga, att sannerligen är det icke ännu starkare skäl att se till, att icke den militära byråkratien här får spela en alltför självständig och vittsvävande roll i fråga om behandlingen av vårt människomaterial den tid det är underkastat dess domvärjo.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Innan jag går över till att sammanfatta vad jag sagt, skulle jag vilja påpeka en egendomlig omständighet, som inträffat i dagarna rörande den civila rättsskipningen och vår så mycket omtalade framskridna kulturutveckling här i landet. Jag avser härvid det något egendomliga förhållandet, att ehuru såsom bekant prygelstraffet är avskaffat här i landet, har en del ämbetsmän kvar sin lilla privata rätt att, när de anse skäl föreligga, utdela ganska kännbara prygelstraff enligt normer, som i övrigt äro en långt före detta övervunnen ståndpunkt. Det gläder mig att se, att vår justitieminister har sökt beivra den saken i någon mån. Huruvida det skall lyckas honom, det blir en annan sak. Jag vill också framhålla, huru betecknande det är, att ett dylikt straff ådömes för något så naturligt som strävan att komma i frihet. Det är väl en ganska naturlig sak för en människa, som är inburad och dömd att i åratal sitta inne i fängelse, att sträva efter att, om också tillfälligt, komma i besittning av friheten. Och det skulle bara bevisa, att en sådan individ icke hade någon som helst energi om icke hos honom en dylik strävan gjorde sig gällande. Att detta skall anses såsom ett sådant brott,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

som bör medföra prygelstraff är betecknande för den ställning, man fortfarande här i landet intager i vissa avseenden.

Till sist skulle jag vilja göra följande resumé av vad jag här sagt. Jag ställde mig redan i förra årets remissdebatt ganska tveksam till den frågan: är det till *de arbetande klassernas* eller till *de borgerliga klassernas* nytta, att vi under nuvarande förhållanden ha en s. k. arbetareregering? En hel del saker, som förekommit sedan dess, visa, enligt vad jag kan se, tydligt och klart hän på, att de borgerliga klasserna kunna utnyttja den nuvarande regeringen för att genomföra en hel del saker, som de aldrig skulle kunnat göra, om det varit en borgerlig regering i stället för den nuvarande. De tvinga regeringen till den ena reträtten efter den andra, till uppgivande av den ena positionen efter den andra, och de gå så långt, att de öppet och tydligt nära nog kräva eller åtminstone önska, att regeringen skall inskrida i de pågående sociala arbetskonflikterna och t. o. m. förbjuda arbetarna att använda sina legitima maktmedel för att skydda sina intressen, och detta allt under det att starka arbetsgivareintressen, representerade av våra stora skogspatroner, uppträda på ett sådant sätt, att det är omöjligt att med dem komma till tals. Herr Trygger pekade på de stora strider, som pågå i skogarna, men han aktade sig noga att uppgiva, att det var arbetsgivarnes fullständiga oresonlighet att icke ens vilja träda i förhandlingar med arbetarna, som gjorde, att vi i fortsättningen måste räkna med dessa konflikter. Om man ser, hur högerns aptit växer, allteftersom den nuvarande regeringen faller undan för kraven på det hållet, måste man till sist fråga sig, vad regeringen har för principiell ståndpunkt och uppfattning rörande regeringsspörsmålet, om den icke har någon annan ledstjärna, än att den här skall söka regera *så länge som möjligt* och därför naturligtvis måste så lämpa det sätt, på vilket man skall regera, att man kan hänga sig kvar i det längsta? Jag har ingen anledning att önska, vare sig att regeringen skall sitta kvar eller inte. För mig och för det parti, jag tillhör är det närmast en fördel, att denna regering sitter så länge som möjligt och alldeles särskilt att utvecklingen av dess politik blir densamma som hittills. Men nu kan jag icke se enbart partipolitiskt på en del problem, som i dessa dagar föreligga. Det privata kapitalet och reaktionen i alla dess former samla och organisera sig, och en vacker dag framträda de i fullständigt färdig organisation, under det man från arbetsklassens sida icke har kunnat vidtaga någon egentlig åtgärd i samma riktning. Antingen måste regeringen på ett mera bestämt och kraftigt sätt hävda de synpunkter, som den arbetande befolkningen har rätt att kräva komma till uttryck i politiken, eller också måste den, såsom jag redan förra året tillät mig säga, taga under allvarligt övervägande, huruvida det icke skulle vara för den svenska arbetarklassen och den normala utvecklingen lyckligast, att de politiska partikombinationer och intressen, som nu diktera vad som förekommer här i vårt land såväl politiskt som ekonomiskt, också finge taga det verkliga ansvaret för den politik, som de representera. Detta skulle åtminstone öppna möjlighet för arbetsklassen att *på det ekonomiska om-*

rådet visa ett mera bestämt och målmedvetet motstånd mot det organiserade strävande, som nu förspörjes från alla håll, icke bara hos oss utan i hela världen på grund av rådande tryckande konjunkturer, att trycka ned arbetsklassen långt nedanför den gräns, varest den befann sig, när de stora världskatastroferna började. Vad som är absolut ofrånkomligt och som har bevisats alldeles särskilt genom vad som förekommit under den senaste tiden är, att man icke avvärjer en sammanstötning mellan olika intressen såväl på det politiska som ekonomiska området, därigenom att regeringen gör medgivanden den ena gången efter den andra åt de besittande klassernas intressen och dess politik. Man avvärjer icke denna sammanstötning, utan den kommer förr eller senare, och frågan är väl då, om icke en regering, som anser sig representera arbetarklassen, bör göra klart för sig, att, om arbetarklassen skall kunna göra sina intressen gällande, är det framför allt nödvändigt, att denna klass går fram med obruten front utan hänsyn till motpartens önskningar, som alltid göra sig gällande, när man måste regera i ett kapitalistiskt samhälle såsom ett minoritetsparti.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr **Wohlin:** Herr greve och talman! Det är naturligtvis med tvekan man begär ordet i denna remissdebatt, då allas ögon i dessa dagar äro fästade vid de stora händelserna ute på kontinenten och intresset för våra inrikespolitiska konfliktämnen är mindre än vanligt. Det råder emellertid intet tvivel om att icke i dessa tider starka stämningar av missnöje förhärska inom vidsträckta kretsar av svenska nationen. Till väsentlig del förklaras naturligtvis dessa av de dåliga tiderna, för vilkas internationella orsaker ingen svensk regering kan göras ansvarig. Men man reflekterar även mycket ute i byggderna över de svenska statsmakternas åtgöranden eller uraktlåtenheter under senare tid och reflexionerna äro icke enbart vänliga. Så säges av många, vilkas omdöme icke torde böra underskattas, att vi under de gångna åren fört en icke endast hård, men alltför hård deflationspolitik. Härvid vill jag för egen del icke inbegripa valutapolitiken i egentlig mening, ty på detta område hava vi enligt min uppfattning iakttagit en av tidsförhållandena betingad försiktighet. Det är lyckligt, att våra olika regeringar, liksom riksdagen, icke låtit locka sig av de flöjttoner, som velat, till tillfälligt gagn för ett antal svagare kristidsföretag, utkasta de breda svenska folklagren i en stor inflationsvågs alla förödelser. Det är å andra sidan också lyckligt, att vi icke följt de råd, som givits av några osedvanligt teoretiskt lagda deflationister inom det nuvarande regeringspartiet. Krigskonjunkturbeskattningen på sin tid, ävensom de höga direkta skatterna i allmänhet, hava emellertid mycket försvårat våra näringsidkares och icke minst de större möjligheter att genom avsättningar till reservfonder eller på andra vägar konsolidera sin ställning för att möta de hårda tider, som sedermera kommit, och särskilt krigskonjunkturbeskattningen drev många näringsföretag till utvidgningar och nyanläggningar, vilka icke på långliga tider kunna förräntas och amorteras. Visserligen bidrog även till dessa företeelser ofta en felbe-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

dömning av de ekonomiska konjunkturerna efter kriget, men bland de företagare, som visade den mest skumögda blicken för hur konjunkturerna skulle komma att utveckla sig, var den svenska staten, som under de år, då miljonerna rullade in i statskassan, nedlade högst betydande summor på anläggningar, vilkas ekonomiska räntabilitet är synnerligen oviss. Jag vill i detta fall icke andraga många exempel, men jag kan ju erinra om de stora anslagen till utbyggnad av kraftstationerna vid Harsprånget och Porjus samt för Stora Lule älvs reglering. Sedan fredstillståndet inträdde, läto vi en oerhörd flod av främmande varor strömma in över landets gränser, gynnad av de deprecierade valutorna i vissa främande länder, och även mycket moderata förslag att begränsa åtminstone införseln av lyxvaror och umbärliga varor blevo på sin tid av riksdagens majoritet avvisade. Vad övergångsårens skyddsfrågor beträffar, inskränker jag mig till att framhålla, att de större regeringspropositionerna i dessa ämnen kommo att lida av inre svagheter, beroende på det bristande sammanhang, vari industriens och jordbrukets skyddsfrågor förbereddes och handlades av de olika regeringarna. Riksdagsmajoriteten har dessutom befarat vida större inflationsverkningar av föreslagna små provisoriska skyddsmedel för jordbruket än som med skäl kunnat förutses, och den har låtit sitt handlingssätt bestämmas av ett mycket ensidigt konsumentintresse. Slutligen hava förslagen på detta område stött på hindret, att den härskande demokratien med sitt mera vetenskapliga än praktiska kynne på sin tid tillsatte en tullkommitté, som enligt sin instruktion har i uppdrag att verkställa ett antal dyrbara specialutredningar rörande vårt lands industriella utveckling under ett numera ganska avlägset tidsskede före kriget, och under avvaktan på slutförandet av dessa utredningar, som ännu icke äro färdiga, har riksdagsmajoriteten under de gångna, för vårt näringsliv så ytterst brydsamma övergångsåren, avvisat även de blygsammaste förslag till provisoriska skyddsåtgärder i form av ändringar i vår tullagstiftning. För denna ståndpunkt har riksdagsminoriteten måst böja sig, men jag är icke säker på att denna politik mildrat krisens verkningar.

Nu har emellertid prisnivån något mera stabiliserats, och för vårt ekonomiska livs tillfrisknande är det nu framför allt av vikt att få arbetsfred inom landet och att vi fullfölja en klok och riktig lönepolitik. Det är så mycket angelägnare, att vi nu samla alla krafter för att söka återuppbygga vårt lands försvagade välstånd, som det nuvarande världsläget enligt min uppfattning icke giver anledning till lika stor optimism beträffande konjunkturutvecklingen, som den, vilken präglar budgetsförslaget. Herr finansministern hänvisar till den i den kända publikationen »Ekonomisk översikt» intagna redogörelsen för konjunkturuppsvinget inom vissa industriella branscher i Amerikas Förenta Stater och drager därav vissa optimistiska slutsatser beträffande vårt eget näringslivs utveckling. Jag får härvidlag erinra, att detta konjunkturuppsving i Förenta Staterna är begränsat till vissa speciella industrier, särskilt den amerikanska stålindustrien, men att man även på sakkunnigt håll i Amerika ännu ställer sig avvaktande med avseende

Statsverksproposition. (Forts.)

å förhoppningarna om en allmän ny högkonjunktur, särskilt med hänsyn till att den amerikanska farmarbefolkningens köpkraft är försvagad och att Amerikas avsättningsmöjligheter för sina exportindustrier minskats genom de förstörda valutorna i flera viktiga europeiska länder. Förenta Staterna hava därtill ännu icke brutit sin isoleringspolitik, och ej minst med hänsyn härtill får man vara försiktig med att av tecknen i Amerika draga några slutsatser rörande konjunkturutvecklingen i Europa. Därtill kommer ju den nu utbrutna stora konflikten på kontinenten. Visserligen hava trävaruindustrien, cellulosaindustrien och i synnerhet pappersindustrien företett tydliga tecken till förbättring, men dessa industrier, åtminstone de två förstnämnda, arbeta dock med exportpriser, vilka giva mycket liten, om ens någon, vinst, och andra exportindustriers läge är fortfarande tröstlöst. Den gamla svenska järnindustrien befinner sig alltjämt till väsentlig del i depressionens djupaste vågdal, och sakkunniga hålla före, att det kanske aldrig blir möjligt för vår järnindustri att återvinna sin forna ställning. Betydande omläggningar inom järn- och stålindustrien lära komma att erfordras, innebärande en koncentration på särskilda kvaliteter och märken, som kunna ha utsikt att avsättas på vissa främmande, köpstarkare marknader. Detta innebär, att vår Bergslagsbygd, denna stora, viktiga industribygd i Sveriges hjärta, alltjämt under många år framåt kommer att få dragas med svårartade och invecklade arbetslöshetsproblem. Även vår mekaniska verkstadsindustri, våra skeppsvarv och vår maskinindustri visa alltjämt endast svaga tecken till en ljusning. Med hänsyn till de stora arbetskonflikter, som redan utbrutit eller stå för dörren, får jag i likhet med föregående talare hoppas att herr socialministern med sitt lugna och trygga sätt skall lyckas åstadkomma ur samhällets synpunkt lyckliga lösningar. Herr socialministern är en »grand old man» i vår politik och han har blivit detta främst genom sina ledande ställningar inom den svenska fackföreningsrörelsen och genom det förtroende inom denna rörelse, som han städse ägt och alltjämt besitter. Fackföreningarna äro emellertid den ena parten i arbetskonflikterna, och det måste naturligtvis, trots den starkaste vilja att i dessa konflikter tillvarataga de objektiva skiljedomsståndpunkterna, för en socialminister i sådan partipoiltisk ställning möta av själva saklägets natur beroende svårigheter att, om konflikterna i fortsättningen bliva än mera omfattande och elakartade, fullt ut och vid alla tillfällen intaga den opartiske skiljedomarens ställning. Jag får anföra, att allas förhoppningar på det varmaste äro knutna vid den nuvarande socialministern och hans bemödanden, men att det också inom svenska folket råder en bestämd förväntan, att han skall lyckas i sitt grannlaga och ömtåliga värv. Utan att ytterligare ingå på dessa frågor vill jag endast tillägga, att jag förmodar att herr socalministern, som naturligtvis dagligen följer utvecklingen av de komplicerade lönestriderna i de norrländska skogarna, här måtte finna anledning till ett snart personligt ingripande.

Med avseende på lönepolitiken får jag såsom allmän uppfattning

Statsverkspropositionen. (Forts.)

uttala, att självfallet alla medborgare här i landet, vilken samhällsklass de än tillhöra, helst skulle önska, att den svenska arbetarklassen icke allenast behåller utan också, om den har förlorat densamma, återvinner den levnadsstandard, som den uppnått under tiden före krisens utbrott. Industriarbetarna måste emellertid själva inse, vad som under nu rådande hårda tider är praktiskt möjligt, och jag lägger särskilt tonvikt på dessa båda orden »praktiskt möjligt». De böra erinra sig, att våra exportindustrier hava större möjligheter att arbeta sig fram på de utrikes marknaderna och bliva delaktiga i kommande bättre konjunkturer, därest de vid utgångsläget hava produktionskostnader, icke överstigande produktionskostnaderna för andra länders med våra konkurrerande industrier. Liksom det alltid är fördelaktigt vid en tävlan att ha en god start, så är detta också viktigt för vår svenska industri, när denna nu skulle rycka fram i konkurrensen och söka återvinna den hälsa, den under krisen till stor del förlorat. Och på industriens hälsa är dess arbetares levnadsstandard helt beroende.

I detta sammanhang vill jag beröra en fråga, som indirekt inverkar på det svenska näringslivets löneförhållanden och konkurrenskraft, nämligen statens hittills förda lönepolitik. Vid lagtima riksdagen år 1919 genomfördes, som bekant, en genomgripande omreglering av löneförhållandena inom statens affärsdrivande verk, och denna »reform» har sedan utsträckts till andra grupper av befattningshavare i statens tjänst. Det är ingalunda min mening att, som så många andra, här rikta ett något senkommet klander mot alla dem, som på sin tid medverkat till dessa reformer, och jag är villig erkänna, att det på den tiden, på högkonjunkturens höjdpunkt, icke var så lätt att överblicka verkningarna av dessa löneregleringar. Numera torde man emellertid i allmänhet i ekonomiskt vederhäftiga kretsar inse, att löneregleringarna ifråga lida av vissa konstitutiva fel. Jag skall icke uppehålla mig vid det fel, som, då fråga var om systemets utsträckande till de centrala ämbetsverken, här i kammaren särskilt underströks av herr Kvarnzelius och som ligger däri, att man naturligtvis måste anse uppgörandet av ett sådant finkänsligt och ömtåligt löneklassifikationssystem under en tid av variabelt penningvärde såsom en mindre tillfredsställande anordning. Denna anmärkning var, då den framfördes, fullt riktig, och den är riktig även nu, ehuru penningvärdet nu något stabiliserats. Jag skall ej heller uppehålla mig vid frågan, huruvida den utgångsperiod, från vilken man utgick vid fastställandet av grundlönerna, var riktigt vald eller icke. Däremot skall jag understryka det fel i denna löneregleringen, som ligger i den bristande differentieringen mellan grundlönerna för å ena sidan högre kvalificerade, av längre utbildningstid beroende och på ansvarsfullare poster ställda befattningshavare samt, å andra sidan, lägre och mindre kvalificerad tjänstemannapersonal. Denna bristande differentiering, som naturligtvis får betraktas som ett uttryck för den framstormande demokratiens nivelleringslusta under en tid av rikligt flödande statsinkomster, medför olägenheter i skilda riktningar. En svaghet är, att om det ekonomiska livet här i landet återuppblom-

strar, svårigheterna att för statsdriftens riktiga skötsel behålla kvalificerade personer naturligtvis måste växa genom sådana personers övergång från statstjänst till enskild tjänst. En annan olägenhet av systemet ligger i att detsamma hårt tynger i den svenska budgeten, eftersom stora grupper av viss personal, bland annat kvinnlig, sammanlagt upptaga betydande poster i utgiftsstaten. Slutligen äro grundlönerna för åtskilliga grupper av befattningshavare för höga i förhållande till vad det enskilda näringslivet förmår erbjuda, vilket väsentligt måste försvåra förnuftigt avvägda löner inom detta sistnämnda. De här berörda förhållandena hava icke blivit rättade och kunna naturligtvis icke rättas genom beskärningar i olika former av dyrtidstilläggen. Det är min övertygelse, att den tid måste komma och komma snart, då en genomgripande revision av hela detta löneregleringssystem, särskilt för de affärsdrivande verkens vidkommande, måste äga rum, och att en sådan revision är en bland de viktigare förutsättningarna för vårt näringslivs återhämtning under den kommande tiden.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Den mest betydelsefulla fråga, som rör vårt näringsliv och som kommer att bli föremål för proposition till denna riksdag, är frågan om den lagstadgade åttatimmarsdagen. Att denna lagstiftning, mot vilken den svenska lantbefolkningen på sin tid tid så gott som enhälligt protesterade, väsentligen bidragit till ökande av vårt svenska näringslivs produktionskostnader och därigenom försvårat ett tillfrisknande av vårt ekonomiska liv och icke minst förhindrat en förbättring av vår industriarbetarklass levnadsstandard, torde av gjorda undersökningar uppenbarligen framgå. Å andra sidan får man naturligtvis också taga hänsyn till lagens viktiga sociala syfte att skydda arbetsklassen i vissa, särskilt hälsovådliga yrken. För så vitt jag har mig bekant, är inom vidsträckta kretsar bland de svenska bönderna den känslan förhärskande, att lagstiftningen ifråga icke vidare bör prolongeras. I andra kretsar, där man ser litet annorlunda på saken, hyser man uppfattningen, att lagen visserligen kan och bör prolongeras, men därvid dock revideras i sådan riktning, att dess giltighetsområde begränsas till de särskilda fall, speciellt inom den svenska storindustriens område, där den kan anses vara påkallad av hygieniska och sociala skäl, men att man från lagens giltighetsområde bör bortskära stora områden, för vilka den nu gäller, men där den icke är nödvändig av sociala skäl och där faktiskt arbetarna ute i landet, när de se ekonomiskt och icke politiskt på saken — och det är rätta sättet, ty politik den bara förvillar — icke skulle motsätta sig en ändring.

Det är ganska intressant att här kunna konstatera, att den socialdemokratiska demokratien, som noga bör skiljas från den på folkfrihetens grund stående demokrati, som enligt min uppfattning har framtiden för sig, har ett ganska trubbigt svärd, när det gäller att komma åt vissa företeelser inom det ekonomiska samhällslivet, som även enligt s. k. borgerlig uppfattning icke är odelat gagneliga. Jag gör denna reflexion med hänsyn till åtskilliga spörsmål, som varit eller bort komma under den sittande regeringens handläggning, men jag skall blott i korthet peka på ett par saker.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr jordbruksministern har lagt i dagen en anmärkningsvärd passivitet, när det gällt att åstadkomma rättelse med avseende å en eller ett par fasta sammanslutningar inom vår livsmedelsförädling, vilka uppenbarligen bidragit till att ytterligare försvåra det sädesproducerande svenska jordbrukets nuvarande läge utan att därav följt något förbilligande av vårt folks dagliga bröd. Herr jordbruksministern, som under den föregående riksdagen genom åtskilliga anföranden och interpellationer i båda kamrarna fick sin uppmärksamhet fästad på detta kända missförhållande, lät emellertid tiden gå, och först ganska långt fram under försäljningsperioden för föregående års skörd tillkallade han några sakkunniga, vilka naturligtvis med hänsyn till tidpunkten för sitt inkallande genast måste förklara, att några förslag från deras sida med avseende å avsättningen av föregående års skörd vore uteslutna. De sakkunnigas handlingsfrihet vid utförande av sitt uppdrag bands därtill genom vissa rätt snäva direktiv. Resultatet har blivit, att det sädesproducerande jordbruket här i landet under två på varandra följande år har fått brottas med mycket stora svårigheter. Sädespriserna hava ställt sig avsevärt under de faktiska produktionskostnaderna. Denna omständighet, särskilt kännbar för jordbrukarna i Sveriges mera bördiga slättprovinser, har naturligtvis haft ogynnsamma följder för hela vårt ekonomiska och statsfinansiella liv. Som redan framhölls av en föregående ärad talare, inledaren av dagens debatt, måste naturligtvis den försvagade köpkraften inom stora lager av den svenska jordbruksbefolkningen medföra minskade avsättningsmöjligheter för åtskilliga på hemmamarknaden arbetande industrier och menligt inverka på statsverkets möjligheter att erhålla erforderliga skatteintäkter. Samma passivitet hos herr jordbruksministern har framträtt även på andra områden, där man hade hoppats på initiativ från hans sida. Frågan om de norrländska kronoparkernas kolonisation föreligger nu, sedan kolonisationskommittén avgivit sitt betänkande och myndigheterna hörts däröver, i så utrett skick, att densamma synes böra hava varit mogen för lösning vid detta års riksdag. Emellertid synes herr jordbruksministern ämna låta denna fråga vila till förmån för en annan principiellt visserligen viktig specialfråga, nämligen frågan om formen för upplåtelse av kronojord. Men enligt min uppfattning finnes icke någon som helst anledning anse, att den sistnämnda frågans behandling utgör något obetingat villkor för en framgångsrik lösning av frågan om kolonisationen på de norrländska kronoparkerna. Kolonisationskommittén har nämligen själv i sitt betänkande framlagt förslag om upplåtelseformer, som äro ganska tillfredsställande.

Herr justitieministern låter med anmärkningsvärt lugn trustväsendet sitta i orubbat bo, och vad angår de sociala jordfrågor, som den andre talaren här under debatten särskilt uppehöll sig vid, har herr justitieministern vidtagit vissa åtgärder och fällt vissa yttranden, som enligt min uppfattning äro varningstecken för dem, som icke önska jordreformer här i landet i osund och oklok riktning. Herr Lindhagen har i våras blivit förordnad till ordförande i jordkommissionen. Ehuru

han skött denna befattning på ett formellt tillfredsställande sätt och det personliga samarbetet inom kommissionen varit gott, så måste jag dock anmärka på själva det faktum, att regeringen till ordförande i denna viktiga beredning förordnat en oförbätterlig idealist med mindre praktiskt handgrepp på dessa i hög grad praktiska frågor. Jordfrågorna kunna, enligt min uppfattning, icke vinna en tillfredsställande lösning i de lagtexter, som herr Lindhagen utarbetat, utan det kommer här att fordras väsentligen andra och mera sakkunniga krafter för att bringa dessa reformfrågor till ett lyckligt slut. Herr Lindhagen åtnjuter allmän respekt för sina människovänliga strävanden och sin otvivelaktigt uppriktiga önskan att träda till hjälp åt de små och svaga i samhället. Han har emellertid icke nog utvecklat sinne för att man vid nybildning av mindre jordbruk för den jordlösa befolkningen även måste tillse, att dessa jordbruk bliva så ekonomiskt bärkraftiga, att de för framtiden kunna bestå, samt att de huvudfastigheter, från vilka de nya jordbruken utbrytas, icke skadas på ett sätt, som måste äventyra hela den svenska jordfördelningen och det svenska jordbrukets produktion samt därigenom rikets möjligheter till nödtorftig självförsörjning. De lagförslag angående anskaffande av jord till mindre jordbruk, som framlades av vissa jordkommissionens ledamöter under sistlidne november månad, fylla ur dessa synpunkter på intet sätt måttet. Jag har icke, huru gärna jag än velat underkasta dessa lagförslag en välvilliga granskning, kunnat biträda desamma. Man måste nog under de kommande åren bygga lagstiftningen på jordfrågornas område på andra grunder och med tillhjälp av mera kompetenta krafter. På ett offentligt diskussionsmöte i söndags ropade herr Lindhagen, att om svenska folket finge gå till val på dessa hans jordreformförslag och på riksförsvarets slopande, så skulle det bliva en »härlig valstrid», d. v. s. en stor valseger för honom och hans meningsfränder. Skall jag nu vara riktigt artig, så vill jag likna herr Lindhagen, när han ger utlopp för dessa segerdrömmar, vid ingen mindre än självaste kung Ring, som med sin drottning till gästabud far, och drottningen är naturligtvis herr Lindhagens unga politiska valkyria, som ingiver honom dessa segerdruckna föreställningar. Under nattgammal is lurar emellertid den falske Ran, d. v. s. den mognade praktiska erfarenheten och den juridiska vederhäftigheten, och så händer det, att släden hamnar i öppen vak. Jag har emellertid icke heller någon sympati för de rädda, som gå sjön omkring, men jag hoppas på mannen med stålsko på fot, som lyftade släden ur vaken, och att herr Lindhagen blir lämpligt avkyld av kallbadet, tills han kommer fram till bestämmelseorten. Ja, jag glömde att säga, vem jag åsyftade med den starke mannen med stålsko på fot, men för att förebygga allt missförstånd skyndar jag mig tillfoga att jag naturligtvis icke menade herr justitieministern. Herr justitieministerns principuttalanden härom dagen vid remiss till lagrådet av ett jordlagförslag visar, att han tagit starkt intryck av herr Lindhagens uppfattning och redan är beredd gå fram expropriationsvägen för anskaffande av mark för nya jordbruk.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Beträffande herr kommunikationsministerns ämbetsförvaltning har

Statsverkspropositionen. (Forts.)

jag icke anledning till andra reflexioner än att herr kommunikationsministern, trots sin kända affärsmässiga läggning, uppenbarligen till följd av sin socialdemokratiska position haft svårt att tillgodose de objektiva samhällsintressena i en liten, men principiellt viktig arbetskonflikt under sistlidne sommar. Endast tack vare en bredaxlad generaldirektör blev denna konflikt löst i en för den allmänna rättsuppfattningen tillfredsställande riktning. Herr kommunikationsministern har dessutom — icke till följd av någon personlig oförmåga utan allenast på grund av sin ställning som socialdemokrat — misslyckats i en i så eminent grad praktisk fråga som vägfrågan. Efter mångåriga förberedelser framlades ju denna fråga för fjolårets riksdag i form av en kungl. proposition, men propositionen vann icke riksdagens bifall. Sedermera har herr kommunikationsministern under innevarande höst tillkallat sakkunniga för frågans behandling, men han har funnit, att han icke kan lösa den just på grund av vissa principiella uppfattningar, vid vilka han såsom socialdemokrat måste fasthålla. — Även herr handelsministern, vilkens framstående insikter dokumenterats på många sätt, exempelvis genom hans betydelsefulla kommunala arbete i en stor mellansvensk industristad, har icke haft framgång i vissa honom anförtrodda, synnerligen viktiga handelspolitiska uppgifter. Som alla erinra sig, blevo samtliga av regeringen under föregående riksdag framlagda propositioner i handelspolitiska ämnen av riksdagen avslagna, däribland åtminstone två viktiga propositioner, nämligen förslaget om ett handelsavtal med Ryssland och förslaget om utvidgad gränshandel med Norge. Återigen finner man samma anledning: icke bristande personliga kvalifikationer, icke bristande energi och duglighet, utan vederbörande ministers bundenhet vid den socialdemokratiska politikens grundsatser. Jag skall icke exemplifiera vidare, utan vill endast för att sammanfatta mina nu gjorda principiella erinringar påminna om hurusom herr Eriksson i Grängesberg, det socialdemokratiska partiets ordförande i andra kammaren, i en auktoriserad intervju efter föregående riksdags slut förklarade, att regeringen under samma riksdag visserligen hade lidit en hel rad nederlag, men att det hade varit »i praktiska frågor» och härmed ville herr Eriksson i Grängesberg motivera, varför man icke behövde fästa större avseende vid dessa nederlag. För min del hyser jag uppfattningen, att ej minst under en övergångstid, som den nuvarande, då de politiska idéstriderna äro mera latenta, så kännes det som en ganska stor brist hos en sittande regering att den just i praktiska frågor saknar det rätta handlaget, och jag tror att man inom vidsträckta kretsar av svenska folket hyser samma mening.

Nu vill jag för att vara rättvis erkänna och betona, att vad jag här anfört också har sin grund i svårigheter, mot vilka icke endast denna regering utan de flesta tidigare regeringar haft att kämpa och som härflyta ur metoden att utreda större och viktigare frågor genom att tillsätta parlamentariska kommittéer. Jag tror, att den erfarenhet, som numera vunnits om de parlamentariska kommittéernas arbete, visar, att detta system måste för framtiden övergivas. Jordkommissionens splitt-

rade och kaotiska arbetsresultat, tullkommitténs i så gott som varje tullfråga söndertrasade betänkande, försvarsrevisionens sannolika splittring och andra likartade förhållanden häntyda uppenbarligen på att denna väg icke längre är för de stora politiska frågornas sakliga utredning lämplig. Måhända skall man i framtiden finna ändamålsenligare att bereda de stora frågorna på ett annat sätt, nämligen så att regeringarna, vare sig det är majoritets- eller minoritetsregeringar, låta efter sina grundsatser inom respektive departement uppgöra förslag till frågornas lösning för att därefter framlägga dessa för riksdagen. Om sedan ett sådant förslag av större betydelse faller, får vederbörande regering lämna plats för en annan, som får utarbeta ett nytt förslag efter sin anda. Till de parlamentariska kommittéerna har jag numera icke mycken tilltro.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Skulle jag ett ögonblick dröja vid försvarsrevisionen och i omedelbar anknytning därtill vid försvarsfrågan, så saknar jag naturligtvis, liksom andra utomstående, säker kännedom om läget i försvarsrevisionen och om de olika förslag, som i sinom tid komma att framgå från denna beredning. Den livliga pressdebatt, som ägt rum rörande vissa händelser i försvarsrevisionen under den senaste tiden, synes emellertid visa, att i viktiga punkter vitt skilda meningar om försvarsväsendets ordnande äro rådande bland revisionens ledamöter, och man synes även här, liksom i de förutnämnda parlamentariska beredningarna, icke böra överraskas av ett arbetsresultat, företeende en stark splittring på olika linjer i särskilt för lantförsvaret vitala spörsmål. Jag får nu i anslutning till en vitt utbredd uppfattning inom Bondeförbundets riksdagsgrupp säga, att för den händelse detta skulle bliva fallet, d. v. s. försvarsrevisionens arbete praktiskt talat utmynna i ett kaos, sannolikt ingen av där föreslagna linjer lämpar sig att läggas till grund för en framtida definitiv lösning av vår härordningsfråga. I nuvarande tidsläge framställer sig i själva verket frågan, om det är rätta vägen att starkare minska de gamla svenska regementenas antal, i varje fall vad infanteriet och artilleriet vidkommer, och om det för den värnpliktiga ungdomen, särskilt från landsbygden, icke är förenat med vådor att sammanföra densamma i långt från hemorten belägna kaserner och låta den en längre tid, än som för uppnåendet av de nödigaste allmänna färdigheterna är oundgängligen nödvändigt, vara inkallad till värnpliktstjänstgöring. Ej minst med hänsyn till den till och med av det högersocialistiska partiets försvarsminister åtminstone tolererade propagandan bland vår värnpliktiga ungdom, vilken propaganda, om den skulle fullföljas och bära frukt i den riktning, som talesmannen för det kommunistiska partiet säkerligen i sitt hjärta önskar, skulle komma att förstöra den svenska värnpliktsarméns moraliska kraft och därigenom dess användbarhet till fosterlandets försvar i farans stund, synes det böra tagas under övervägande, om icke, för den händelse att försvarsrevisionens förslag icke kan läggas till grund för en ny svensk härordning, alldeles nya linjer för försvarsväsendets ordnande böra tagas under omprövning. Vid 1920 års riksdag väckte ledamoten av denna kammare, herr Renterskiöld, en motion, vid vilken som bilaga var fästad en promemoria av framlidne överstelöjtnanten Hjalmarson och vari,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

med hänvisning till tankarna i denna promemoria, hemställdes om utredning av en härordning, byggd på principen att i huvudsak bibehålla de nuvarande enheterna och att grunda försvarsorganisationen på fasta kadrer av officerare och stamanställt manskap samt på en allmän beväring med kort beväringstid, ävensom på tanken att bereda de stamanställda efter avslutad militär verksamhet säkra möjligheter till civil anställning i statens verk, framför allt statens affärsdrivande verk. Det torde vara sannolikt, att denna tanke varit under omprövning i försvarsrevisionen och där ansetts olämplig och oframkomlig. Men därmed är ingalunda sista ordet sagt i frågan, ty det kan väl tänkas att, efter försvarsrevisionens avslutande, frågan om vår härordning måste upptagas efter helt nya linjer, varvid även denna grund, som jag nu antytt, ånyo måste prövas och prövas opartiskt utan förutfattade meningar. Att det högre svenska militärbefälet liksom våra talrika försvarsvänner inom det konservativa lägret för närvarande icke reflektera på en lösning efter sådana linjer torde vara säkert, men frågan är, om denna avvisande hållning i längden kan vara klok, för den händelse att vännerna av Sveriges försvar framdeles ställas inför utsikten att få tre arméfördelningar slopade, en rad av våra ärorika infanteriregementens fanor förflyttade till de historiska muséerna samt inför utsikten att få en värnpliktsarmé, vars slagkraft vore underminerad inifrån. I alla händelser har jag redan vid denna remissdebatt icke trott mig göra någon otjänst åt det svenska försvarsintresset genom att med dessa ord hava vidrört denna nationella fråga av första rangens vikt.

Med avseende å herr försvarsministerns här tidigare påtalade hållning till den försvarsfientliga propagandan bland Sveriges värnpliktiga ungdom får jag, efter att hava åhört hans skickligt utarbetade försvarstal, säga, att han visserligen strängt formellt sett lyckats finna en undanflykt från det eljest berättigade klander, som riktats mot honom. I realiteten kvarstår dock som ovedersägligt, att han har velat med all makt befrämja den socialdemokratiska samhällsuppfattningens utbredning bland den värnpliktiga ungdomen. Även om denna propaganda formellt icke kan rubriceras såsom disciplinupplösande, för den händelse och så länge som den socialdemokratiska uppfattningen i försvarsfrågan sammanfaller med den uppfattning, som hans excellens herr statsministern företräder, så strävar dock socialdemokratien i allmänhet och ej minst herr försvarsministern mot det mål, som brukar kallas allmän avrustning, och faktiskt innebär socialdemokratisk propaganda detsamma som propaganda för ökad försvarsolust. Och därtill kommer, att förhållandena kunna bliva ännu mer försämrade i framtiden, när det svenska arbetarpartiet får nya yngre ledare och de försvarsfientliga åsikterna inom arbetarerörelsen kunna bliva ännu starkare än de för närvarande äro.

Jag vill till sist tillfoga några allmänna reflexioner över vårt fosterlands politiska läge i innevarande ögonblick och de olika perspektiven för framtiden. Sedan föregående riksdag avslutades, hava ett par anmärkningsvärda händelser inträffat inom den socialdemokratiska arbetar-

rörelsen, ja, man kan säga inom vårt politiska liv i allmänhet. Den ena av dessa är det vänstersocialistiska partiets beslut att upphöra och uppgå i det nuvarande regeringspartiet. Det vänstersocialistiska partiet utgjorde, skulle man kunna säga, det liberala partiet inom den svenska arbetarrörelsen, om man får använda beteckningen »liberal» för ett parti, som står på socialdemokratisk grundval. Gruppen var av utpräglad demokratisk struktur, talesmännen framförde ganska oförmedlat valmännens tankar och önskemål och något tryck uppifrån, från valledningar och politiska ledningar, förekom icke. Fraktionen var också i högre grad än de båda andra socialdemokratiska partierna ett hemvist för individuell tankefrihet, ehuru inom socialdemokratiens allmänna ram, och den intog i vissa stora samhällsfrågor, såsom försvarsfrågan, jordfrågan och tullfrågan, en mera rätlinig men samtidigt mera fanatisk ståndpunkt än moderpartiet till höger. Nu får man ingalunda tro, att fraktionens försvinnande kommer att lämna det nuvarande regeringspartiet oberört. Ty i och med att stora grupper av småbönder och torpare samt lösa arbetare i de norrländska bruks- och sågverksdistrikten flyttas in i det nuvarande regeringspartiet tillföres detta otvivelaktigt åtskilligt politiskt sprängstoff, som säkerligen förr eller senare måste komma att göra sina verkningar gällande och, enligt gammal politisk terminologi, driva det stora arbetarepartiet åt vänster.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

På ytterkanten står så det autokratiska parti, som här i kammaren representeras av talesmannen på norrlandsbänken för de komministiska idéerna. Jag vill vid detta tillfälle om kommunismen säga, att man i nuvarande läge kanske gör klokast i att icke uttala sig om denna egenartade utländska samhällsuppfattnings och idériktnings lämplighet i det av revolutionen hemsökta förutvarande ryska kejsardömet. Man gör bäst i att icke inblanda sig i detta stora väldes inrikes förhållanden, och, när det gäller handelspolitiska förbindelser synes man böra behandla denna stat så som man behandlar andra stater, under förutsättning likväl att densamma fullt ut tillmötesgår anspråken på ersättning för svenska fordringar och svenskars lidna förluster samt att den inom sina gränser upprätthåller ett rättssystem, som gör det möjligt för svenska näringsidkare och affärsmän att med trygghet arbeta därute. Med denna reservation vågar jag dock påståendet, att hela den samhällsuppfattning och den grundsyn på världsutvecklingen och den europeiska civilisationen, som uppbär den internationellt arbetande aktiva kommunistiska politiken, är direkt stridande mot svenska och germanska frihetsidéer, rättsuppfattningar och statsekonomiska åskådningar. Kommunismen är för den svenska frihetskänslan, som i den berömda medeltidssången fått ett så berömt uttryck, ett slag i ansiktet på allt vad svenskt heter. Hela detta hänsynslösa system av samhällsuppfattningar och idéer måste vi inom Sveriges gränser icke blott bekämpa, utan på idépolitikens slagfält slå till marken, ja, tillintetgöra. Kommunismen reser i dessa dagar sitt huvud med förnyat självförtroende, vilket framgick av den föregående talarens anförande; ett förhållande, som kan förklaras av att vårt land är ett ganska utvecklat industriland, som ligger ganska nära den stora

Statsverkspropositionen. (Forts.)

östeuropeiska makt, som alltmera tydligt konsoliderar sig i imperialistisk och militaristisk riktning. Det förhöll sig med herr Winbergs angrepp mot regeringen på samma sätt, som han själv i annat sammanhang uttalade, nämligen att »ur taktisk synpunkt måste man alltid kritisera en regering, som tillhör ett annat parti än det, man själv tillhör». Trots detta herr Winbergs åskande tal, som mera påminde om teateråska, och trots den ganska kraftiga polemik, som understundom framträder i regeringspartiets och det kommunistiska partiets tidningar, finns det dock en viss fara för att glidningar även åt det kommunistiska hållet kunna komma att ske bland de djupa leden i den svenska arbetarvärlden, särskilt under tider av ekonomiskt betryck och arbetslöshet. Utan tvivel hyser man på ledande kommunistiskt håll ej minst för närvarande förhoppningar i denna riktning.

Den andra anmärkningsvärda händelsen sedan förra riksdagen är nu det kommunistiska partiets organiserade samverkan med det högersocialistiska partiet vid fjolårets landstingsmannaval i alla de valkretsar, där det kommunistiska partiet uppställde egna kandidater. Denna organiserade samverkan synes mig innebära en kastad handske från det kommunistiska partiets sida. Jag vill, icke till de olika borgerliga partierna, ty jag älskar icke ordet »borgerliga» som motsats till »arbetarklassen», ty även arbetarklassen innesluter många borgerliga element, utan till alla medborgare i detta land, oavsett politisk åskådning, rikta den frågan, om de tro, att det är rätta sättet att låta bli att upptaga denna kastade handske. Är det rätta stridsmetoden att man envar sitter hemma på sin ort, ängsligt avvaktande och iakttagande varandras avsikter, i stället för att på idépolitikens slagfält — och jag vill understryka idépolitikens slagfält — samla sig som en man till försvar för en tusenårig svensk kultur gentemot dessa utländska och sjukliga samhällsuppfattningar, när de framträda inom Sveriges gränser? Jag vill kraftigt understryka, att härmed manar jag icke till s. k. borgerlig samling enligt gammal fraseologi, ty jag är övertygad om, att stora grupper av Sveriges arbetare — icke minst tack vare den ur min synpunkt lyckliga socialiseringsnämndens arbete — ganska snart, om icke redan, hava vunnit den uppfattningen, att den teoretiska marxismen är ogenomförbar.

Herr Möller tror kanhända fortfarande, med samma trosvisshet som en ung präst under reformationens tidevarv, på marxismens framtid, men hans egen sekreterare i socialiseringsnämnden har i ett nyss utkommet arbete visat, att socialiseringssträvandena i en centraleuropeisk stat, som man brukat taga till skolexempel, ömkeligen lidit skeppsbrott. Och studerar man socialiseringsnämndens olika publikationer, men i synnerhet han excellens herr statsministerns anförande i höstas inför ett auditorium av socialdemokratisk ungdom, får man den bestämda uppfattningen, att åsikterna om vad socialiseringen egentligen är och hur den skall genomföras numera äro mycket mer förvirrade bland socialdemokraterna själva än för några år tillbaka, ja, att förhoppningarna på en lösning av vår sociala fråga i sådan riktning inom vidsträckta

kretsar av arbetarna själva äro på väg att försvinna, där icke tron är alldeles död. Nu invänder man: häremot strider den starka frammarsch, som arbetarpartiet i Sverige gjorde, särskilt vid 1921 års höstval, men detta bevisar enligt min uppfattning ingenting om de socialistiska lärornas livskraft, ty denna frammarsch berodde i synnerhet därpå, att de i samhället ekonomiskt svagare ställda trott sig genom stödjandet av arbetarrörelsen vinna de största möjligheterna att på skilda banor inom samhället, såsom de politiska, kommunalpolitiska och sociala, ja, varför icke även säga den storfinansiella, nå så framskjutna och ansedda positioner som deras duglighet och »framkomlighet» berättigat dem till. Därom är icke annat än gott att säga, men man måste med intresse konstatera, huru väl alla dessa socialdemokrater finna sig tillfreds med sina vunna positioner inom det nuvarande »borgerliga» och »kapitalistiska» samhället. Jag tror, att socialiseringsnämndens arbete kommer att verksamt bidraga till att stora delar av den tänkande svenska arbetarklassen i det idépolitikens fältslag, om vilket jag nyss talade, skola ställa sig på de frihetsälskande svenskarnas sida, och jag är i så fall övertygad om att segern skall vinnas på detta håll, där kärnvirket inom svenska nationen fortfarande förefinnes. Det finnes emellertid åtskilliga här i landet, såväl utanför som inom den aktiva politiken, vilka inför kommunisternas målmedvetna arbete med syfte att även i vårt land till sist nå fram till en proletariatets diktatur förhålla sig som det står i den Frödingska strofen, nämligen »sitta och meta i livets flod, som förr, liksom intet skett, på samma förträffliga metmetod, varpå deras fäder mett». Den taktiken duger icke längre, utan vad som nu fordras är en idépolitisk offensiv. Skulle en sådan dröja till följd av förhållanden, varöver jag icke råder, så få vi väl trösta oss med de kända orden av en svensk »odödlig», som Svenska akademiens förnämlige representant här i kammaren bättre än någon annan måste erinra sig och som lyda sålunda: »Intet är som väntans tider».

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr **Enhörning:** Herr greve och talman, mina herrar! Herr Winberg har visserligen redan förut vidrört de extra telefonisternas strejk, men då denna mer än andra måste betraktas som egenartad på grund av kommunikationsministerns ingripande, måste jag något närmare syna den i sömmarna och påpeka de för telefonisterna beklagliga följderna.

Denna strejk började fredagen den 21 juli kl. 7 f. m., efter att telegraf- och telefonmannaförbundet den 19 till telegrafstyrelsen överlämnat en skrivelse med yrkande på omedelbart godkännande av kollektivavtalsprincipen för extra telefonister. Om styrelsen icke före kl. 6 e. m. följande dag — således torsdag — godkänt denna princip och medgivit förhandlingar, skulle strejk utbryta fredagens morgon. Således gällde det här ett ultimatum — antingen absolut underkastelse eller strejk.

En sådan modern nyhet som kollektivavtal för extra telefonister ansåg man nu, i dessa arbetslöshetens tider, lämpligt genomdriva,

Statsverkspro-positionen. (Forts.)

och varför, frågar man. Jo, helt säkert genom ett i »Social-Demokraten» — regeringsorganet — refererat intervjuuttalande av statsrådet Örne, varav framgår, att förbundet i fråga anser sig hava regeringens eller i varje fall kommunikationsministerns stöd i förbundets begäran om kollektivavtal för de extra telefonisterna. Telegrafstyrelsen, synes det vidare av pressen, har visserligen hos regeringen avstyrkt förbundets framställning om kollektivt avtal men däremot förklarat sig såväl i skrivelse till regeringen som till förbundet vara villig att med representanter för de extra telefonisternas organisationer överlägga om eventuellt önskliga ändringar i telefonisternas anställnings- och arbetsvillkor. Förbundet anmodades att utse representanter för dylika överläggningar, vilka då snarast skulle komma till stånd.

Genom skrivelse på torsdagens eftermiddag förklarade förbundet, att telegrafstyrelsens svar å dess ultimatum vore otillfredsställande, samt meddelade, att strejken skulle utbryta på utsatt tid — fredagens morgon — och omfatta Stockholms och Göteborgs stationer. Härav framgår med all tydlighet, att statsrådets refererade uttalande i intervjuen måste hava ingivit förbundet förhoppningar om framgång genom att omedelbart proklamera strejk och slå ett stort, förkrossande slag mot telegrafstyrelsen, vilket väl ej under förhandenvarande förhållande kunde anses nödvändigt — så mycket mer som förbundet hade kommunikationsministerns löfte om kollektivavtal och telegrafstyrelsens erbjudande att överlägga om eventuellt önskliga ändringar i de extra telefonisternas anställnings- och arbetsvillkor.

Nu gällde det för telegrafstyrelsen att snabbt omlägga trafiken efter det nya lägets krav. Redan på strejkens andra dag — lördagen — var det klart, att trafiken skulle kunna uppehållas i full omfattning med den arbetskraft, som nu stod till förfogande, samt att strejken därför måste misslyckas.

För att emellertid påskynda de strejkandes återgång i arbetet, vilket redan påbörjats, utfärdade telegrafstyrelsen på lördagens eftermiddag genom tidningarna ett meddelande, att de telefonister, som icke återgått till arbetet före kl. 5 e. m. måndagen den 24 juli, icke kunde garanteras fortsatt anställning i verkets tjänst, emedan ny personal därefter skulle komma att anställas. Nu ingrep regeringen. Redan på lördagen lät statsrådet förbundet förstå, att han ämnade påkalla regeringens beslut på måndagen att anbefalla telegrafstyrelsen att upptaga förhandlingar med förbundet om kollektivavtal. Detta beslut meddelades emellertid telegrafsyrelsen först på måndagens förmiddag. Följden av denna regeringens åtgärd blev givetvis den, att telegrafstyrelsens ultimatum till den strejkande personalen blev utan vidare effekt. Borde ej statsrådet redan på lördagen låtit telegrafstyrelsen förstå, att han på måndagen skulle föreslå regeringen att besluta om kollektivt avtal för de extra telefonisterna? Då hade säkerligen ej telegrafstyrelsen annonserat sitt tillkännagivande, att anmälan om återgång till arbetet skulle göras inom viss tid för fortsatt anställning i verkets tjänst. Genom att nu uraktlåta detta ha många extra telefonister förlorat sina platser.

De stå visserligen ännu kvar i tjänsten men få endast tjänstgöra såsom vikarierande, emedan de nyinträdande telefonisterna utlovats att under alla förhållanden få behålla sina platser. Nu vunno de visserligen kollektivt avtal, men förlorade sina platser. Många gånger hellre hade de säkerligen avstått från de tvivelaktiga fördelarna av det kollektiva avtalet mot att få behålla sitt arbete. Och detta hava de nu regeringens — enkannerligen kommunikationsministerns — ingripande att tacka för.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Sedan anledningen till strejken genom regeringens beslut var bragt ur världen, återstod ej något annat för telegrafstyrelsen än att uppgöra det kollektiva avtalet och ordna återgången i tjänst för de telefonister, som det nu fanns plats för.

Det synes mig fullkomligt visst, att om regeringen ej ingripit, skulle strejken på kort tid runnit ut i sanden och blivit utan resultat. Varför ingrep regeringen till fackföreningens favör mot ämbetsverket just i det ögonblick, då utgången syntes given? Om regeringen — som väl är att hoppas — ogillade den mot statsverket och mot det allmänna riktade strejkaktionen, varför ställde sig regeringen då så klart och avgjort på de strejkandes sida, sedan strejken utbrutit? Genom detta partitagande mitt under öppen konflikt bibringades helt visst de strejkande den övertygelsen, att de med fullt fog gått ut i striden och kämpat för en rättvis sak. Borde ej ingripandet till fackföreningarnas förmån ha uppskjutits, till dess striden kämpats till slut, så att de strejkande fått riktigt klart för sig, huru fullkomligt onödig och olämplig strejken i själva verket var?

Nu har man all anledning att fråga, om icke regeringen genom denna sin taktik väckt förhoppningar hos andra arbetsgrupper om ett lika gott handtag en annan gång i en liknande situation? Jo, helt säkert. Uppgörelsen i den långvariga linjearbetarstrejken, som först under hösten blev uppgjord, till obotlig skada och förlust för så många arbetare, torde säkerligen hava fördröjts ännu längre genom regeringens ingripande i telefoniststrejken. Man kan även fråga sig, om icke måhända även strejken vid de enskilda järnvägarna kom till stånd just genom det obehöriga ingripandet i telefoniststrejken. Härigenom ha säkerligen järnvägsmännen ingivits den tillförsikten, att nu ha de en regering, som tillgodoser deras intressen, vare sig järnvägsdriften mäktar betala högre löner eller ej.

Sannolikt hava dessa järnvägsmän även styrkts i den uppfattningen, att regeringen gillade deras arbetsnedläggelser, genom försvarsministerns åtgärder att genom skrivelser, låt vara enskilda, till vissa regementschefer uttala sitt klander i anledning av att vissa från krigstjänst lediga officerare åtagit sig arbeta för att skydda samhället mot sådana skador, som givetvis måste uppstå, då stora landsdelar avstängas från järnvägskommunikationer. Mig synes, att dessa officerare i stället gjort sig förtjänta av samhällets tack, som det borde tillkomma försvarsministern att på regeringens vägnar framföra till dem.

Säkerligen borde denna regering hava goda förutsättningar att kunna bedöma lönefrågor i olika fall på objektiva grunder och avgöra,

Statsverksproposition. (Forts.)

om anledning till arbetsnedläggelse förefinnes eller ej. Om regeringen gör detta med den vederhäftighet, som den bör äga, så synes mig, att arbetstvister under dessa depressionens tider, om icke helt och hållet, så dock i större utsträckning än som hittills skett borde kunna uppgöras och nya avtal på frivillig väg träffas.

Finansministern har faktiskt för att få den nu föreliggande budgeten att gå ihop bottenskrapat statens tillgångar, och alla böra väl i likhet med honom inse den stora nödvändigheten av att hinder för produktionens vidmakthållande måste undvikas, så mycket mer som 8-timmarsdagen nedsätter produktionen med icke mindre än cirka 20 %.

Den stora nedskärningen i dyrtidstilläggen utöver det fallande indexet vittnar alltför tydligt om huru allvarlig finansministern funnit situationen, och *han* torde säkerligen bättre än de flesta haft tillfälle att blicka in i förhållandena.

Alltmer torde det nu därför stå klart för alla dem, som vilja häva vårt brydsamma ekonomiska betryck, att 8-timmars-arbetsdagen måste avskaffas. Ju förr vi uppnå den dagen, desto bättre för vårt land och folk.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Herr **Ekman, Karl Johan**: Herr talman, mina herrar! Jag har vid läsningen av årets statsverksproposition fäst mig vid de höga anslag, som alltjämt äskas under åttonde huvudtiteln. Slutsumman går på icke mindre än 121,257,100 kronor. Nära 60 miljoner äro avsedda enbart för folkundervisningen. Denna siffra har sedan ett tiotal år tillbaka varit i stadigt stigande. Statens utgifter för folkskoleväsendet utgjorde, i runda tal, år 1916 22 miljoner kronor, år 1917 25 miljoner kronor, år 1918 31 miljoner kronor, år 1919 45 1/2 miljoner kronor och år 1920 50 miljoner kronor. Men, som bekant, bekostas folkundervisningen icke av staten ensamt utan jämväl och till största delen av kommunerna själva. Under det att år 1916 staten för folkskoleundervisningen utgav cirka 22 miljoner kronor, utgåvo landskommunerna, städerna och köpingarna för samma ändamål cirka 33 1/2 miljoner kronor eller nära 150 % av vad staten lämnade, detta med frånräknande av statsbidraget till lärarepersonalens avlöning. Det torde i främsta rummet vara byggnadskostnaderna för folkskolans behov samt extra lönetillskott till personalen, som betinga dessa dryga utgifter. År 1917 var kommunernas andel i kostnaderna för folkskoleväsendet ännu större i förhållande till statens bidrag. Detta senare uppgick år 1917 till något över 25 miljoner kronor, men kommunernas bidrag samma år belöpte sig till cirka 41 1/2 miljoner (41,519,338) kronor, d. v. s. i det närmaste 160 % av statens kostnad för ändamålet. Dessa siffror äro hämtade ur statistisk årsbok för 1922. Dessa uppgifter angående statens utgifter för folkskoleväsendet gå emellertid icke längre än t. o. m. 1920, då kostnaden för staten var cirka 50 miljoner kronor. Årets

statsverksproposition har hunnit långt där förbi; dess slutsumma är nära ett tiotal miljoner kronor högre och slutar som jag nämnde på närmare 60 miljoner kronor. Det torde icke vara oberättigat att antaga, att kommunernas utgifter till skolväsendet — statsbidraget till lärarelönerna oberäknat — stegrats i motsvarande proportion och sålunda fortfarande åtminstone ej understiga 150 % av statens kostnader för ändamålet. Under denna förutsättning skulle alltså kommunerna nu hava att per år utgiva cirka 90 miljoner kronor endast för sin del, och den sammanlagda summan av statens och kommunernas utgifter för folkskoleväsendet belöpa sig till ett årligt belopp av cirka 150 miljoner kronor. Utgifterna till lantförsvaret, varöver så mycket klagats, äro i årets statsverksproposition upptagna till endast 95 miljoner kronor. Utgifterna för lantförsvaret uppgå sålunda icke ens till 2/3 av utgifterna för folkskoleväsendet.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Jämför man med varandra de olika posterna för folkskoleundervisningens behov i förra årets och innevarande års statsverkspropositioner — varvid givetvis 1922 års poster måste fördubblas, enär de endast avse halvåret 1 januari till 1 juli — så finner man, att visserligen på tre poster en sänkning ägt rum, men att på återstående fyra poster i stället en så mycket kraftigare höjning skett, så att äskandena för folkundervisningens behov i det hela höjts med icke mindre än omkring 3 miljoner kronor. Största ökningen faller på den egentliga folkskolan, vars budget stigit sedan i fjol med ett belopp av 3,084,000 kronor.

Således, under det att statsverkspropositionen i år eljest genomgående utmärkes av en kraftig *nedskärning* av även mycket nödvändiga anslagskrav, har ecklesiastikministern funnit sig böra ytterligare stegra sina anspråk för folkundervisningens behov. Fortgår det på detta sätt, blir snart försvarsbudgeten ett lekverk i jämförelse med folkskolebudgeten i stat och kommun; och den *allvarliga fara,* som därvid hotar, är, att folkskolan blir lika impopulär och lika hatad i de vidaste kretsar, som, beklagligt nog, försvarsväsendet varit och ännu är på sina håll.

Folkskolan har under gångna tider omfattats med det livligaste intresse, ja, med kärlek och hänförelse, icke minst av landsbygdens befolkning. Bondeståndets protokoll från mitten av 1800-talet vittna om, med vilken iver bondeståndets representanter arbetade för en förbättrad folkundervisning. Och ännu under de första åren av min riksdagstid var det icke värt att bland befolkningen ute i socknarna tala om något hejdande av den allt snabbare takten i folkskoleväsendets utveckling. Ty man kände, att denna utveckling då ännu åsyftade endast och allenast skolans och barnens bästa. Men nu är ställningen en helt annan. En stark förbittring är rådande överallt ute på landsbygden över de alltjämt ökade bördorna för skolan; och denna stämning finner näring uti ett allt mera gnagande tvivel angående rättmätigheten av de syften, som ligga till grund för skolpolitiken i våra dagar. Det skall icke förnekas, att många av de reformer på folkskolans område, som på sista tiden drivits fram, äro verkliga förbättringar och icke åsyfta annat än skolans och barnens bästa; men intimt sammanbundna med dessa äro

Statsverkspropositionen. (Forts.)

andra förändringar, vilka icke synas gagna skolan utan hota att draga densamma bort ifrån dess egentliga uppgift och att pålägga bördor, vilka gå långt utöver vad landet förmår och icke äro för folkskolans behov nödvändiga. Man kan icke komma ifrån, att i stället för *skolpolitik* drives i allt för stor utsträckning *folkskollärarepolitik*.

Skolornas antal är legio; lärarnes likaså. De styrande inom skolbyråkratien äro — trots de tryckta tiderna — mera ivrigt verksamma än någonsin att driva fram nya skolor och påbyggnader på påbyggnader på skolorna; och mångenstädes digna församlingarna under de tunga byggnadskostnaderna och de alltjämt ökade utgifterna för allehanda skoländamål.

Jag kan taga ur högen ett exempel från Småland, från en församling med 3,650 invånare, d. v. s. ungefär samma invånareantal som i den lilla staden Vaxholm. Denna församling har 12 skolhus samt 23 lärare och lärarinnor, alla med präktiga bostäder. Vissa av dessa skolor, de mera avlägset belägna, hava givetvis ett ganska ringa barnantal. Ej underligt då, om folkskoleväsendet blir dyrbart! Ifråga härom har inom Skaraborgs län av enskild person verkställts en utredning av stort intresse, hänförande sig till år 1921. De bittra klagomålen över heltidsläsningens forcerade genomförande föranledde honom nämligen att föranstalta en ekonomisk utredning genom utsändande av frågeformulär, som besvarades av kommunalnämndsordförandena inom 210 av länets kommuner. Av de uppgifter, som därvid lämnades, kan man få en ungefärlig föreställning om huru oerhört betungande kraven för folkskoleväsendet numera hava blivit. Inom 163 socknar förestod eller var under arbete uppförande av nya skolbyggnader eller utvidgning av gamla. 22 socknar hade, inberäknat landstingsskatten, en kommunalskatt av 20—30 kronor per bevillningskrona; 42 socknar hade mellan 15 och 20 kronor; 75 socknar mellan 10 och 15 kronor per bevillningskrona. Hårdast träffade av denna beskattning voro de minsta kommunerna. Av nu angivna socknar hade över 70 stycken att samtidigt uppföra både nya skolbyggnader och ålderdomshem. Även om skattelindringsbidraget är ägnat att mildra denna börda, kan dock en utjämning i erforderlig grad icke tillnärmelsevis vinnas. Följden av ett sådant skattetryck blir, att kapitalet och industriell företagsamhet flyr från dessa trakter samt att jordbrukarna och de få inkomsttagarna får bära hela bördan.

Antalet folkskollärare och folkskollärarinnor i hela landet torde för närvarande uppgå till vida över 20,000. Det är en väldig här av funktionärer och lönerna äro rikligt tilltagna. Att de så äro, framgår visserligen icke omedelbart av författningarna och lönereglementena. Ty liksom folkskolorna äro ordnade till ett invecklat system med påbyggnader på påbyggnader, så äro på samma sätt lönerna ordnade med tilläggsarvoden på tilläggsarvoden, så att på detta sätt de vid första påseende rätt måttliga lönerna till lärarepersonalen i praktiken kunna svälla ut till oanade proportioner. Jag skall återkomma därtill längre fram.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Ett annat känt förhållande är, att, till följd av lärarebristen, pensionerade folkskollärare i stor utsträckning förordnas att uppehålla ordinarie lärarebefattningar. Dessa vikarier ha en dubbelt gynnsam ställning. De uppbära full lön av folkskollärarretjänsten, full pension, dyrtidstillägg och dessutom alla de extra arvoden, som i så rikt mått mången gång kunna stå en folkskollärare till buds. Man föreställer sig kanske, att dessa pensionerade folkskollärare äro gamla utslitna gubbar, som endast tillfälligtvis under en mycket kort tid kunna åtaga sig ett dylikt vikariat. Men nej, rätt till pension inträder för folkskollärare redan vid 60 års ålder, i vissa fall t. o. m. redan vid 55 år. För andra tjänstemän inträder i allmänhet pensionsåldern icke förr än vid uppnådda 67 år. Att ifråga om lärarnes pensionsålder en höjning med det snaraste måste ske är tydligt! Därigenom skulle den dubbla fördelen vinnas, att bristen på ordinarie lärare minskades och att dubbelavlöningen upphörde, varigenom ju en viss besparing uppstode.

En annan omständighet, som på utgifterna för folkskoleväsendet har ett högst väsentligt inflytande är, att den ordinarie undervisningstiden i regel är inskränkt till allenast *8 månader* av året och under denna tid till *5 timmar* om dagen, där ej kyrkostämman särskilt beslutar någon ökning därutöver, varvid dock i intet fall undervisningstiden får utsträckas utöver 6 timmar per dag.

Andra tjänstemän hava numera i allmänhet fått sin tjänstgöring på tjänsterummet utsträckt till 7 timmar och äro icke desto mindre pliktiga att därutöver utan ersättning i hemmet fullgöra det arbete, som kan vara för tjänsten erforderligt. Och dessa 7 timmar uttagas till fullo, om arbetet är än så ansträngande, under det att folkskollärarens arbetstimme icke omfattar mer än 45 minuter, så att i själva verket hans effektiva arbetsplikt i skolan är inskränkt till i regel *3 3/4 timmar per dag*. Denna timberäkning är icke min uppfinning, utan har gjorts gällande av skolöverstyrelsen i dess utlåtande i den bekanta Starrkärrsaffären.

Denna tjänstgöring, som ju i jämförelse med de civila statstjänstemännens måste anses synnerligen lindrig, pågår, såsom jag nämnde, i regeln endast under åtta månader av året eller 34 1/2 veckor. Den ordinarie ledighetstiden för en folkskollärare är sålunda 17 1/2 veckor, under det att de civila tjänstemännen i de flesta fall få nöja sig med 3 à 4 veckor eller, i högre befattningar, med 6 veckor.

Den myckna ledigheten utnyttjas emellertid på varjehanda sätt till beredande av extra inkomster i tjänsten.

I förbigående kan jag därvid erinra om den synnerligen allmänt förekommande föreningen av folkskollärarretjänst med *klockar-, organist* eller *kyrkosångarebefattning*. Jag nämner denna slags biförtjänst blott därför, att tjänsterna i de flesta fall äro med varandra så intimt förenade, att de kunna betraktas som en enda tjänst. De tillträdas och avträdas samtidigt, och jämkningar i tjänstgöringen äga rum för underlättande av tjänsteföreningen o. s. v. Mera anmärkningsvärt är, att arbetet i *skolans* tjänst i mycket stor utsträckning är organiserat såsom

Statsverkspropositionen. (Forts.)

extra arbete, för vilket särskild betalning skall lämnas utöver lönen. I 4 § i kungl. kungörelsen den 16 september 1918 angående avlöning åt folkskolans lärarepersonal stadgas, att lärare är skyldig att för sin i reglementet stadgade årslön tjänstgöra 8 månader om året, men att, om undervisningen längre pågår, läraren skall för *övertidsläsningen* erhålla särskild gottgörelse, motsvarande minst 1/8 av årslönen. Innebörden härav är, att en lärare för sin årslön är skyldig att tjänstgöra endast 2/3 av året. Fordras längre tjänstgöring, skall lönen höjas i proportion därtill.

Men flera möjligheter till biförtjänster finnas. Läroplanen för folkskolan upptager såsom särskilt ämne undervisning i *slöjd*. Men denna undervisning skall vara förlagd utanför den ordinarie tjänstgöringstiden av 5 timmar per dag och skall särskilt betalas. Enahanda är förhållandet med undervisning i *huslig ekonomi*, där sådan förekommer.

Sedan komma påbyggnaderna på folkskolan, i främsta rummet då *fortsättningsskolan*. I statsverkspropositionen upplystes, att skolöverstyrelsen för budgetåret 1923—1924 räknat med ett antal av 5,000 sådana skolor, fördelade på 9,000 undervisningsavdelningar. Statsrådet har emellertid ansett samundervisning av olika avdelningar under en och samma lärare kunna äga rum i något större utsträckning än skolöverstyrelsen antagit, och han har därför begärt anslag allenast efter en beräkning av 7,200 undervisningsavdelningar. Men det blir ju i alla fall avsevärda utsikter till biförtjänst för en mycket stor del av lärarekåren. För denna undervisning betalas extra ett minimibelopp av 3 kronor à 3 kronor 50 öre för timme (enligt en särskild kungl. kungörelse den 16 september 1918).

En annan dylik anordning är *ersättningsskolan*. Denna skola och den därmed likställda *repetitionsskolan* äro avsedda för lärjungar, som till följd av bristande kunskaper icke kunna följa arbetet i fortsättningsskolan eller icke kunnat erhålla fullständigt avgångsbetyg från folkskolan. För dessa efterliggare skola anordnas särskilda lärokurser för komplettering i någon mån av deras kunskaper och färdigheter. Det extra arvodet för undervisning av detta slag utgör minst 1 krona 80 öre för timme.

Dessa bägge skolor, fortsättningsskolan och ersättningsskolan, äro tills vidare frivilliga, så att det beror på beslut av skoldistrikten själva, huruvida de skola inrättas eller icke. Men enligt övergångsbestämmelserna till fortsättningsskolestadgan den 16 september 1918 skola de fr. o. m. 1925 års början bliva obligatoriska i alla skoldistrikt. Nämnda år, eller senast år 1927, till vilken tid statsrådet föreslagit ett undanskjutande av fortsättningsskolans obligatoriska införande, yppas alltså nya utsikter till extra inkomster för lärare.

Men ej nog härmed! Vid sidan av fortsättningsskolorna fungera alltjämt till stort antal de s. k. *högre folkskolorna* med i stort sett samma syftemål som fortsättningsskolorna men mera brett anlagda och med ungefär samma undervisningstid per år som folkskolan. Likasom fort-

sättningsskolan äro de högre folkskolorna delade på två undervisningslinjer, en *allmän,* i vilken undervisningen erhåller en mera allmänt medborgerlig läggning, och en *yrkesbestämd* skola. Den högre folkskolan kan göras ända till 4-årig, bestående då av fyra ettåriga klasser. Varje årsklass skall i regel åtnjuta skild undervisning, och skolan kräver alltså ett jämförelsevis stort antal lärare. De ordinarie lärarebefattningarna i denna skola kunna givetvis icke förenas med lärarebefattning vid folkskolan, men rikliga tillfällen finnas till förordnanden såsom extralärare, timlärare och vikarier, mot därför bestämda ersättningar.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

På detta sätt faller den lekamliga välsignelsen droppvis ner över folkskolans lärarepersonal. Inkomster tillflyta ett stort antal lärare och lärarinnor icke blott ifrån huvudanställningens fasta årslön utan därjämte från dolda källor än hän, än där. Det gamla ordspråket: »många bäckar små göra en stor å», torde här icke vara utan sin tillämpning.

Huru stora lärarepersonalens inkomster av arbetet vid skolan i verkligheten äro, faller sig synnerligen svårt att komma underfund med. Till och med i de särskilda församlingarna — helst där något större antal skolor finnas — är det icke lätt att vinna en sammanhängande överblick över lärarepersonalens lönevillkor. I en stad, som jag känner rätt väl till, har man tillgripit den åtgärden att tillsätta en särskild kommitté för utredning av dessa förhållanden för stadens del. Kommittén har arbetat hela hösten och kommer fram på våren att framlägga resultatet av sina undersökningar. Så mycket lärer emellertid redan nu kunna skönjas, att utredningen torde komma att väcka uppseende.

Liknande förhållanden existera säkerligen även på andra håll.

Det är nödvändigt att söka finna något annat, mera enhetligt och lättare överskådligt system för avlöningen av lärarepersonalen vid folkskolan och dess påbyggnader. Särskilt bör den fordran kunna uppställas, att lärarne fullgöra undervisningen vid *fortsättningsskolan* och i *slöjdskolan* för sin lön, utan några som helst extra arvoden. Jag har redan nämnt, att anslagsäskandena för den egentliga folkskolan i år ökats med icke mindre än 3,084,000 kronor. Dessa omkring 3,000,000 kronor kunna vinnas utan ökade utgifter för statsverket, om man stryker bort anslaget till avlönande av lärare vid fortsättningsskolorna, vilket just uppgår till jämnt 3 miljoner kronor. Jag hemställer till statsutskottet, huruvida icke det borde tagas i övervägande, om icke vid anslaget till folkskolan borde fästas det villkor, att undervisningen i fortsättningsskolan och slöjdskolan skall av lärarepersonalen fullgöras utan särskild ersättning, i alla händelser sedan fortsättningsskolan blivit obligatorisk och skyldigheten att undervisa i densamma sålunda kan mera likformigt, än nu är möjligt, fördelas bland lärarepersonalen.

Slutligen kan jag icke underlåta att fästa uppmärksamheten på de planer, som äro å bane, att än ytterligare utbygga folkskolan med därav följande ännu mera stegrade utgifter för stat och kommun.

Sålunda gjordes, efter vad i tidningspressen uppgivits, vid Sveriges allmänna lärareförenings centralstyrelses årsmöte här i Stockholm i början av innevarande år det uttalandet, att folkskolan, som nu i

Statsverkspropositionen. (Forts.)

allmänhet i sin mest utvecklade form är sexklassig, borde obligatoriskt utökas med en sjunde klass. Det är förvånande, hur ett dylikt förslag kan framkomma i tider som dessa. Vårt folk tål sannerligen ej flera ökade bördor för folkskoleväsendet. Men även om penningar funnes till överflöd, tror jag, att det skulle vara synnerligen oklokt att försöka driva fram en så långvarig skolgång, med därpå följande kurs i fortsättningsskolan, låt vara att denna tänkts endast såsom ettårig. Varje år, med vilket skoltiden i den egentliga folkskolan förlänges, betyder *ökade kostnader* för försörjningen i hemmet, ökade kostnader för skolväsendets uppehållande och därmed ökade bördor för stat och kommun, men däremot *minskade* möjligheter att i tid lära in — i verkligt praktisk sysselsättning — grunderna för det blivande levnadsyrket och *försening* av tidpunkten för möjligheten till självförsörjning. Det blir — såsom en skolman träffande har uttryckt det — »lyxuppfostran av medborgare»; men en dylik lyx är vårt folk icke betjänt med och har för övrigt icke råd till.

I detta sammanhang bör också omnämnas skolkommissionens nyligen avgivna förslag till läroverksreform. Även den förutsätter en förlängning av skoltiden för dem, som ämna fortsätta sina studier, från nuvarande 12 till 13 år. Jämväl detta förslag faller under samma dom som den tilltänkta förlängningen av skoltiden för dem, som stanna vid folkskoleutbildningen, och det har mötts med en sällsynt enig opposition från alla, som på detta område besitta verklig sakkunskap.

Men det är en annan omständighet vid denna läroverksreform, som jag vid förevarande tillfälle vill med särskild styrka framhäva. Det nya läroverket, bestående av en fyraklassig realskola och ett treårigt gymnasium, bygger på en *sexklassig folkskola av A-typ* såsom bottenskola. Den sexklassiga A-skolan är folkskolans mest utvecklade normaltyp. Men dylika högtstående folkskolor — där varje klass eller undervisningsavdelning har sin särskilda lärare och där undervisningen pågår varje dag under hela skoltiden — förefinnas för närvarande icke på långt när i den utsträckning, som erfordras, ifall den sexåriga A-skolan skall vara bottenskola för realskolan och gymnasiet. I städerna förekomma visserligen dessa skolor allmänt; men på landsbygden är förhållandet helt annorlunda. Av landsförsamlingarnas skolpliktiga barn torde knappast mer än 15 % gå i A-skolor. Det övervägande antalet barn på landsbygden, eller omkring 85 %, går i skolor av andra typer, där ofta en och samme lärare samtidigt undervisar två årsklasser eller barnen hava s. k. varannandagsläsning, då läraren den ena dagen undervisar en årsklass och den andra dagen en annan. Dessa olika former av skolor äro visserligen icke av samma höga värde som A-skolorna, men de äro för vidsträckta delar av vårt land en nödvändighet. På de trakter, särskilt i skogsbygderna, där befolkningen bor mera spridd, blir barnantalet i skolorna alltför litet för att motivera anställandet av en lärare för varje årsklass; och äro avstånden mycket långa blir det en fysisk omöjlighet för barnen att gå den långa skolvägen i ur och skur varenda dag hela skoltiden igenom, och att hela veckan leva på torrskaffning

och kanske aldrig utom söndagen få ett mål varm mat. Att på dessa orter överallt införa A-skolor förbjuder sig självt. Omsorgen om barnens hälsa tillåter det icke. Och skolvägarna i skogstrakterna kunna i de flesta fall icke nämnvärt minskas. Jag nämnde, att i en socken i Småland, som jag känner till, med allenast 3,650 invånare, finnas icke mindre än 12 skolhus samt 23 lärare och lärarinnor, och dock äro skolvägarna på många ställen långa och besvärliga. En förkortning av dessa kan icke ske annat än genom anläggande av ännu flera skolhus och anställande av ännu flera lärare och lärarinnor. Och liknande är förhållandet över allt i de glesare bebyggda delarna av vårt land. Ett sådant skolbyggnadsraseri skulle å andra sidan hava till följd, att barnantalet i varje skola bleve alldeles för otillräckligt. I A-skolorna skall varje klass hava sin särskilda lärare. Redan nu förekomma skolor med allenast 5 à 6 lärjungar, beroende på bygdens isolerade läge, som gör det omöjligt för barnen att gå till någon längre bort, i tätare bebyggda trakter belägen skola. Låt vara, att det här gäller en skola för mindre barn, så komma samma orsaker att verka därhän, att även de högre klasserna i A-skolan, där barnen äro något äldre, i sådana glest bebyggda trakter komme att besökas av alltför få lärjungar, för att det skulle försvaras att hålla en särskild lärare för varje årsklass.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Kostnaderna bleve oerhörda. Redan nu, då likväl endast omkring 15 % av landsbygdens barn åtnjuta undervisning i A-skolor, digna församlingarna under kostnaderna för skolväsendet. Vad skulle det icke bliva, om A-skolor skulle införas överallt! Vilken mängd av nya lärare, och vilken mängd av nya lärarebostäder! Likväl har skolkommissionen byggt sitt förslag på en sådan orimlighet!

Förgäves letar man i skolkommissionens förslag efter någon utredning angående kostnaderna för en så genomgripande omgestaltning av folkskoleväsendet på landsbygden. Ja, där förekommer icke ens någon upplysning om, hur kommissionen tänkt sig sättet och ordningen för folkskolans anpassning till realskolan och gymnasiet såsom bottenskola för dessa. Kommissionen uppbygger sitt förslag, såsom om A-skolan redan funnes i alla församlingar eller såsom om dess införande överallt vore en självklar sak.

Denna omständighet kastar en bjärt belysning över försöket att forcera fram läroverksreformen redan vid denna riksdag. Hade det lyckats och läroverksreformen sålunda hade beslutats med realskolan och gymnasiet byggda på folkskolans sexklassiga A-skoletyp såsom bottenskola, då hade även A-skolereformen på folkskolans område varit ett faktum. Folkskoletypen bestämmes nämligen av Kungl. Maj:t i administrativ väg, utan riksdagens hörande. Och hade väl läroverksreformen, under nämnda förutsättning, av riksdagen godkänts, hade Kungl. Maj:t knappast haft annat att göra än att, såsom en konsekvens därav, med ett penndrag anbefalla alla församlingar att inom en viss kort tidsfrist hava överallt infört den sexklassiga A-skolan. Ty om läroverken skola stå öppna för alla, men villkoret för inträde dit är att förut hava genom-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

gått en sexklassig A-skola, så måste dylika skolor finnas i varje församling.

Man häpnar, när man tänker på, vilka möjligheter som här hade öppnat sig för administrativt godtycke, och för påtvingande av kommunala utgifter utan kommunernas därtill lämnade samtycke, kanske till och med utan deras hörande. Det länder statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet till heder, att han hade kraft och besinning nog att motstå detta försök, i det att han på myndigheternas allmänt därom framställda begäran väsentligen förlängde den tid, inom vilken de skulle hava att till Kungl. Maj:t inkomma med yttranden över skolkommissionens förslag. Men faran är därmed icke överstånden. När läroverksreformen en gång, måhända redan nästa riksdag, framlägges, måste bestämt krävas, att för riksdagen *samtidigt framläggas* en fullständig utredning rörande det *sätt*, på vilket folkskolan såsom bottenskola skall sammanknytas med realskolan och gymnasiet, och vilka *ökade kostnader för folkskoleväsendet* detta kommer att åsamka stat och kommun.

Den kritik, som jag här nu framfört, bottnar icke i någon motvilja mot folkskolan såsom sådan. Tvärtom, en god folkskolebildning, inriktad på att giva största möjliga behållning för livet, är en dyrbar, högt skattad förmån för hela vårt folk. Och såsom jag redan i början erinrade, har icke minst jordbruksbefolkningen under gångna tider städse visat sig beredd att slå ett slag för folkskoleväsendet, även om det krävt betydande offer. Men denna befolkning vill icke se sin folkskola, som alltjämt är den kär, dragen till främmande ändamål och utnyttjad till ett språngbräde för lycksökeri och varjehanda socialpolitiska experiment, som icke hava med folkskolan att göra, och den bävar för att nu se den i händerna på en skolbyråkrati, som hämtar alla sina ideal från städernas högt utvecklade skolväsende men saknar blick för vad som är *gagneligt* och *möjligt* för landsbygden och dess befolkning, för vilken dock folkskolan betyder så oändligt mycket.

Då tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på hemställan av herr förste vice talmannen att till aftonsammanträdet uppskjuta den fortsatta överläggningen i förevarande ärende.

Herr *Boberg* väckte en motion, nr 11, om förhöjd tull å utländska äpplen och päron.

Denna motion hänvisades till bevillningsutskottet.

Herr *Olsson, Oscar,* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 12, om rätt för lektorn vid högre latinläroverket å Norrmalm i Stockholm A. O. Gallander att för erhållande av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring vid tekniska elementarskolan i Örebro.

Denna motion hänvisades till statsutskottet.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 12, till Konungen, angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesnämnden. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Anmäldes och bordlades:

bankoutskottets memorial, nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och

kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 4,59 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 17 januari e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Herr *Svensson, Isak,* väckte följande motioner:

nr 13, angående höjning av anslaget för bidrag till anläggning eller förbättring av vägar m. m.; och

nr 14, om anslag till lindring av fraktkostnader vid transport å järnväg av kalk för jordbrukets behov.

Dessa motioner hänvisades, nr 13 till statsutskottet och nr 14 till jordbruksutskottet.

Fortsattes överläggningen angående Kungl. Maj:ts proposition nr 1. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Herr **Boman:** Herr talman! Det synes vara med staten som med enskilda: det enda motiv, som säkert föranleder minskning i utgifterna är sinande inkomster. Den föreliggande budgeten företer väl också just av detta skäl en avsevärd minskning i utgifterna. Men fråga är måhända, om beräkningen av de härför behövliga inkomsterna på alla punkter kan godtagas.

Såsom redan den förste talaren i dag anmärkte, är å domänstyrelsens stat 10 millioner kronor uppförda, tagna ur olevererade överskott av domänfondens medel för åren 1919 och 1920. En sådan inkomstpost är väl ingenting annat än disposition av befintligt kapital, fastän det denna gång icke sker ur den vanliga kassafonden.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

För telegrafverket upptages utöver vad verket beräknat ytterligare 5 millioner kronor som vinstmedel, vilka verket hade begärt att få använda till avskrivning av alltför dyra krigs- och kristidsanläggningar. Avstyrkande skedde ifrån riksräkenskapsverkets sida med den motivering, att medlen redan tagits i anspråk vid beräkning av riksstaten.

Skall staten vid en gång återvändande mera normala tider kunna upprätthålla de krav, som rests och många gånger uttalats, på förräntning av de i de affärsdrivande verken investerade kapitalen, torde nog många tiotal millioner kronor och sannolikt hundratals millioner böra avskrivas såsom obefintliga.

Att just telegrafverket, ett rent undantag, kan förränta även sitt obefintliga kapital beror på, att det genom sin monopolställning upprätthåller och kan upprätthålla oskäligt höga avgifter, men detta är ingenting eftersträvansvärt. Jag vill erinra om att abonnemangstaxorna för telefon i vissa fall ännu äro tre à fyra gånger högre än före kristiden. Och med järnvägstaxorna för styckegods är ungefär samma förhållande, de äro omkring tredubblade.

Men även finansministerns beräkningar av inkomst- och förmögenhetsskatten, tror jag, liksom den förste ärade talaren, skola visa sig icke hålla streck. Att med stöd av den avtagande arbetslösheten — och det tyckes vara finansministerns förnämligaste stöd för beräkningarna — våga antaga endast 5 à 10% nedgång i inkomsterna under 1922 av rörelsen, tror jag nog är för sangviniskt. Vidare har Kungl. Maj:t beträffande avdragen för kommunalutskylder beräknat en nedgång av 10 % i beloppen jämförda med avdragen vid 1922 års taxering. Då kommunalutskylderna hänföra sig till inkomster, som ligga ett år längre tillbaka i tider, är det enligt min uppfattning ovisst, om någon avsevärd minskning föreligger. Med säkerhet låter sig detta naturligtvis icke beräknas, om man icke känner uttaxeringen på de olika orterna. Siffrorna från bevillningstaxeringen tyda på omkring 8 à 10 % nedgång, men det tillkommer för år 1922 också ett ytterligare avdragsberättigat belopp för första gången, nämligen den kommunala progressivskatten cirka 50 millioner kronor, vilken skatt nog icke har föranlett någon minskad uttaxering utan uppslukats av nya kommunala utgifter. Vidare håller jag för sannolikt, att man måste under år 1923 räkna med ännu större belopp uteblivna inbetalningar än man tidigare har behöft göra.

Ifråga om den avtagande arbetslösheten, vilken finansministern, som jag nämnde, väsentligen lägger till grund för sin uppfattning om taxeringsresultatet, vågar jag erinra om, att sannolikt många affärsdrivande företag under år 1922 ha satts igång även utan omedelbar vinstutsikt; en industri kan igångsättas endast för att bevara en marknad eller upprätthållas enär, förlusten vid drift kunde antagas icke bliva större än vid stillastående; andra industrier för att genom realisation — måhända även med ren förlust — av upparbetade lager minska en skuldbörda; ett rederi kan mycket väl tänkas ha funnit anledning att sätta båtarna i gång, då förlusten vid seglats icke kunde väntas bli större än vid uppläggning av fartygen.

Någon verklig och varaktig bättring i det ekonomiska läget är enligt min mening icke att vänta förrän produktionskostnaderna kommit ned i en nivå, som motsvarar världsmarknadens läge. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Åt landets exportindustrier, som sysselsätta ett synnerligen stort antal arbetare, kan väl staten utom ett rimligare skattesystem och jämkningar i lagen om åtta timmars arbetsdag — varom det icke är lönt att i detta sammanhang tala — knappast lämna någon annan hjälp än fraktnedsättningar.

Möjligheten till sådana sammanhänger synnerligen nära med statens lönepolitik vid kommunikationsverken, icke blott så, att lönerna vid statsjärnvägarna är den viktigaste faktorn vid frakttaxeberäkningarna, utan även genom den återverkan, som de i statens tjänst anställda arbetarnas löner har på anspråken hos dem, som arbeta hos enskilda arbetsgivare. Staten är visserligen den största arbetsgivaren, men den är ingalunda så stor arbetsgivare, att den kan genom sina löner bestämma, vad enskilda företagare skola betala. Dessa belopp bero på världskonjunkturerna, helt andra faktorer, varöver varken staten eller någon fackförening kan råda. Ifråga om statens löntagare på ordinarie stat är riksdagen ju ansvarig för hur deras löner tillmätas. Men för den synnerligen talrika extra personalen innefattande stora grupper okvalificerade och lågt kvalificerade arbetare — samma som förekommer i stor omfattning i enskild verksamhet — har tidigare vederbörande verks styrelse, naturligtvis med behörig hänsyn till vad riksdagen beslutat för ordinarie personal, varit den bestämmande.

Efter utgången av en i år timad strejk vid telegrafverket, där vederbörande departementschef ålade verket att förhandla med fackföreningen om kollektivavtal, blir det väl i verkligheten Kungl. Maj:t och fackföreningarna, som besluta extra personalens löneförmåner. Jag kan icke undgå att hysa stora betänkligheter för detta förhållande, ty om det skulle visa sig, att fackföreningen icke föll undan, så bleve det kanhända Kungl. Maj:t, som finge ålägga verkets ledare att falla undan, och regeringens medlande ställning bleve alldeles förstörd efter ett dylikt misslyckat ingripande. Den utgång, som telefonstrejken fick — med i viss mån höjda löner för de statsanställda under en tid, då lönesänkningar vidtogos och voro nödvändiga på de flesta enskilda arbetsområden — har säkerligen bidragit att framkalla flera ännu pågående lönestrider ävensom sommarens stora strejk vid de enskilda järnvägarna. Dennas förlopp torde vara så allmänt känt, att jag icke här vill återgiva det utan endast konstatera, att strejken säkerligen förlängdes icke obetydligt genom ett synnerligen opåkallat offentligt uttalande från chefen för statsjärnvägarna, att de enskilda järnvägarna betalade för låga löner, ett uttalande, som ju omöjligt kan ha skett med regeringens goda vilja. Men önskvärt, synes det mig, hade varit, att ett offentligt uttalande hade skett härom.

Chefen för statsjärnvägarna har ju lätt att tala om för låga löner, han, som då verkets ekonomi icke går ihop, har att lita till folkets skatteförmåga och anser, att nu gällande taxor skola upprätthållas ännu ett

Statsverkspropositionen. (Forts.)

och ett halft år. Han kan se lönefrågan på annat sätt än förvaltningarna vid de enskilda järnvägarna, som själva ha att svara för förräntningen av i företaget bundet kapital, och som nog inse, att taxenedsättning är behövlig, så snart den är möjlig.

För övrigt — vad som är högt eller lågt i fråga om löner, är alltid ett relativt begrepp. Nu föreligger från Kungl. Maj:t ett förslag om sänkning även av den ordinarie statsbanepersonalens löneförmåner genom ändrade grunder för dyrtidstilläggen. Och enligt tidningarna lär det ju förhandlas om sänkning av verkstadspersonalens löner, så att chefen för statsjärnvägarna synes redan ha måst desavouera sig själv.

Det är lätt att förstå, att var och en som finner sin nominella inkomst gå ned, blir missmodig och missnöjd, och än mer blir naturligtvis det fallet, då även den reella inkomsten går ned. Att motstånd reses, när det gäller en sänkning av löner och särskilt löner i statens tjänst eller stora företags tjänst, är begripligt. Men för närvarande torde denna företeelse vara allmän och oundviklig icke blott för löntagare utan även för dem, som leva av sparkapital och så gott som varenda självständig företagare. Ingen tror väl, att det är tacksamt eller angenämt att tala för sänkning av de från staten utgående lönerna. Motsatsen är säkerligen oändligt mycket tacksammare. Men ingen bör heller tro, att det är möjligt att höja levnadsstandarden för arbetarna under en depressionsperiod som den nuvarande, då företagarna i stor omfattning berövats sitt kapital, där de själva ha ägt det, och då de företagsledare, som handha andras sparkapital i form av aktieinsatser eller förlag från banker, icke kunna framvisa någon avkastning från företaget. Det är omöjligt att tänka sig, att de anställdas villkor skola kunna förbättras, samtidigt med att företagarna utarmas.

Herr statsrådet **Thorsson:** Herr vice talman! Under den debatt angående finansplanen, som här pågått, har det ju, så vitt jag dels sett av referaten och dels hört av debatten, gjorts åtskilliga anmärkningar mot den föreliggande finansplanen ur synpunkten, att den är för lättvindigt och optimistiskt räknad, och att det underlag, på vilket den vilar, icke är hållbart. Jag skall i anledning därav be att inför kammaren få framföra några synpunkter, som varit vägledande för mig vid uppgörandet av det förslag, som nu föreligger till omprövning.

Jag vill ingalunda förneka, att det har varit en mycket besvärlig sak att få debet och kredit att balansera i den föreliggande planen. Det är helt naturligt, att det är svårt under tider som dessa att kunna göra beräkningar om att så och så skall det i det ekonomiska livet se ut om någon tid framåt, och det är naturligt, att när man gör upp en budget, är alltid den största svårigheten att bedöma det ekonomiska livets utfall och de därav härledande statsinkomsterna i den ena eller andra riktningen. Om detta i allmänhet är svårt, måste det vara mycket svårare i en tid som denna, när en hel del medborgare helt enkelt ej tyckas tro på, att det skall bli någon ljusning, utan att vi ha långt kvar ännu, innan vi komma in i förhållanden, som lämna möjlighet för en ljusare syn på tingen.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

När man gör upp en budget, har man huvudsakligen att gå efter utfallet av bedömmandet av det ekonomiska livet under den närmast föregående tiden och på grund därav göra vissa antaganden. Den budget, som vi närmast ha bakom oss, nämligen 1922 års, vilade ju på resultatet av 1921 års ekonomiska liv, och den budget, som vi nu behandla, måste såsom jag antydde bygga på den erfarenhet angående det ekonomiska livet, sådant detta tett sig under 1922. Särskilt med hänsyn till de anmärkningar, som gjorts i anledning av inkomst- och förmögenhetsskattens beräkning, ber jag att något få beröra förhållandet till denna skattekälla under såväl 1921 som 1922. Såsom herrarna veta, var i den budget, som förelades 1921 års riksdag, inkomstskatten ursprungligen upptagen till en beräknad intäkt av, om jag icke missminner mig, 240 miljoner kronor. Det då existerande ekonomiska rådet erhöll emellertid uppdrag att göra vissa undersökningar och omräkningar. Efter ingående undersökningar kom man då till det resultat, att man nödgades nedsätta de beräknade inkomsterna från 240 miljoner till 185 miljoner kronor. Det har ju visat sig beträffande 1922 års inkomstskatt, att ungefär den sistnämnda summan influtit under året. När jag har att bedöma utfallet av inkomst- och förmögenhetsskatten för 1923 och 1924, frågar jag mig naturligtvis: Hur tedde sig det ekonomiska livet under 1921 och 1922? — och jag får sedan söka att därur draga vissa slutsatser, om jag vill komma fram till bedömandet av denna skattekällas avkastning.

Nu har man beskyllt mig för att jag sett alltför optimistiskt på tingen, när jag har påstått, att 1922 trots allt har visat en viss ekonomisk ljusning. Även om, som den siste ärade talaren framhöll, många företag äro igångsatta utan någon verklig avkastning, så är det ju ofrånkomligt, att under 1921 voro de ekonomiska besvärligheterna så ofantligt stora, att även då mängder av företag måste lämna ett mindre gynnsamt resultat, och att man redan då nödgades göra avsevärda avskrivningar även vid företag som icke lämnat någon som helst vinst. Nu är det ju så, när man börjar med ett budgetarbete för ett år, att man ej kan, åtminstone om man känner ansvar för den budget, man vill lägga fram, vänta med att bilda sig en uppfattning om utslaget å den ena eller andra skattetiteln, tills vederbörande verk och myndigheter hava gjort sina beräkningar. Då skulle man ju fullständigt vara prisgiven åt verkens beräkningar, om icke av annan anledning så därför att tiden icke medgåve ett närmare fördjupande och ingående på detta problem. Jag måste därför, innan riksräkenskapsverket enligt sin instruktion hade uppgjort det ekonomiska förslag, som åligger detsamma, bilda mig en uppfattning om dessa ting.

När jag då drog den slutsatsen, att 1922 dock icke hade varit sämre än 1921 i fråga om det ekonomiska livet, så måste jag ju ändå räkna med, att uti en allmän sammankrympningsperiod skulle jag icke, enbart med denna utgångspunkt, kunna hålla mig på den säkra sidan, om jag ville försöka räkna fram inkomster för 1922, som svarade mot 1921, ty det är påtagligt, att ett redan ekonomiskt ansträngt år har vissa följdverkningar in uti det andra året, även om det kan skönjas en viss ljusning. Från

Statsverkspropositionen. (Forts.)

denna utgångspunkt tillät jag mig därför att räkna med ett betydligt lägre utfall av inkomstskatten för 1923, än vad som hade beräknats för 1922, och jag räknade med en minskning från 185 miljoner ned till 150 miljoner. När jag då hade att till denna beräkning lägga, att på Kungl. Maj:ts förslag föregående års riksdag godtog en minskning i det bevillningsfria avdraget, som i skatteresultat måste tillföra statsverket en 10 à 15 miljoner kronor, lågt räknat, då ansåg jag mig vara på den säkra sidan. När jag å ena sidan hade skapat fram en ökad inkomst å skattetiteln med en 10 à 15 miljoner kronor och å andra sidan hade avräknat 35 miljoner kronor, kunde jag därför tillåta mig tro på en inkomst av 150 miljoner kronor.

Sedermera kom inkomstberäkningen från riksräkenskapsverket, som slutade på 106 miljoner kronor, och genast var det en huvudstadstidning, som var färdig att konstatera, att 106 miljoner kronor var väl högt räknat. Nu visade det sig emellertid efter någon tid, att verket hade gjort sig skyldigt till ett misstag vid sammanläggandet av vissa belopp, på vilka skatten skulle räknas, och verket kom därför in med en efterskrift, som är bifogad propositionen, vari verket efter att ha gjort en omräkning kom till 127 1/2 miljoner kronor. I finansdepartementet lät jag omedelbart efter det riksräkenskapsverkets första uträkning inkommit verkställa en synnerligen grundlig undersökning och omräkning efter ungefär enahanda grunder, som tillämpats av de sakkunniga, som anlitades av Kungl. Maj:t 1922, nämligen det ekonomiska rådet. De beräkningar, som äro gjorda där, ha givit mig det bestämda intrycket, att de 130 miljoner, som äro upptagna och beräknas kunna inflyta, ligga på den säkra sidan. Jag kan ej lägga fram något bevis för herrarna, som stöder mitt påstående, att inkomst- och förmögenhetsskatten skall giva en inkomst närmare 150 miljoner än 130 miljoner, utan jag får nöja mig med att vänta till den tid, när taxeringen är verkställd och det visar sig vilket resultat, som därvid kan framkomma. Här rör man sig även med den allra noggrannaste beräkning på ett synnerligen svårbedömbart område. En så pass erfaren man på detta område, som professor Cassel är, har, som herrarna kanske observerat, tillåtit sig ägna en kritisk granskning åt den av riksräkenskapsverket först gjorda beräkningen. Efter den beräkningen kom han upp till något över 140 miljoner, om jag ej missminner mig. Herrarna må ursäkta mig, om jag efter ett sådant resonnemang från en av de mest kunniga män, som jag känner på detta område, har dristat mig att gå ett par miljoner kronor över vad slutligen riksräkenskapsverket kommit till.

Det har vidare gjorts erinringar mot, att även en del andra poster äro för högt och sangviniskt beräknade, och man säger då beträffande tullmedlen, som nu äro upptagna till 114 miljoner kronor, att det icke är berättigat att upptaga dem till mer än vad tullstyrelsen i sin första rapport angående tullinkomsterna har upptagit desamma till. Sedan vi nu ha klart för oss, hur utfallet av tullintäkterna blivit för 1922, visar det sig, att det har influtit 112 1/2 miljoner kronor av tullmedlen under sagda år. Jag medger, att jag räknat i överkanten på denna post liksom på ett

par andra poster, såsom stämpelmedel och tobaksskatt. Jag har emellertid den bestämda känslan, att inkomst- och förmögenhetsskatten skall giva en större intäkt, än jag vågat upptaga, med hänsyn till det resultat som de sakkunnige slutligen kommit till. Jag vill icke förneka, att jag stått inför svårigheter vid uppgörandet av denna budget, jag har strävat efter att få den att gå ihop utan att tillgripa nya skatter, men hela denna optimism, som herrarna förebrå mig, den inskränker sig enligt mitt sätt att se till högst 10 miljoner kronor, om den skall uttryckas i siffror.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag har gjort en omräkning, hur jag skulle kommit till siffror, som jag under alla omständigheter även på dessa punkter anser mig kunna svara för, under förutsättning att ej något inträffar, som är fullständigt omöjligt att förutse och då kommit till just den nyss nämnda siffran. Jag vill emellertid säga, att uti den budget, som nu föreligger för herrarna, är det icke bara räknat upp på den ena sidan, utan jag har verkligen varit intresserad av att få utgifterna så noggrannt beräknade, som det över huvud taget är möjligt. Bland annat har under de senaste åren på åttonde huvudtiteln ett anslag till folkskollärarnes avlöning m. m. varit för lågt räknat. Detta anslag har nu ökats med nära 4 miljoner kronor. Och jag har låtit mig angeläget vara att till varje departementschef säga, att sådana besparingar, som ske genom att man beflitar sig om att räkna ett förslagsanslag för lågt, är jag ej trakterad av i en budget, som jag skall svara för inför riksdagen. Jag är medveten om, att kassafonden, som man under de senast gångna åren kunnat använda, icke är att lita till för denna budget, utan att man måste ordna det så, att budgeten i alla fall går ihop och att de verkliga inkomsterna täcka de verkliga utgifterna. Min princip, sedan jag började att verkställa dessa budgetregleringar, har varit att länka det dithän, att varje års inkomster täcka varje års utgifter, så att man icke skall låna till de löpande utgifterna, och denna princip har jag även sökt tillämpa vid uppgörandet av denna budget.

Jag har fått såväl klander som beröm — det har helt och hållet berott på varifrån det kommit — därför att jag gjort upp en budget, som i sig icke innebär några nya skatter. Det är klart, att när man befinner sig i den situationen, att man till att börja med skall sänka dyrtidstilläggen med ett så avgörande belopp som 33 miljoner kronor för statens befattningshavare, måste man göra vissa noggranna undersökningar, innan man tillgriper en sådan åtgärd. Jag har emellertid ansett, att det icke vore riktigt att göra upp en budget med lånemedel för de löpande utgifterna, och jag har ansett, att en skärpning av skatten vore icke endast en obehaglig utan en ytterst betänklig sak i denna tid, då jag ju ingalunda är blind för, att de skattemedel, som utkrävas av de skattedragande, representera i sig ett större värde, än de inkomster på vilka de äro lagda representerade vid den tidpunkt de intjänades. Jag har sålunda ansett, att om det fanns någon möjlighet att få debet och kredit att gå ihop, skulle jag icke för min del medverka till skatteskruvens ytterligare åtstramning för det närvarande. Men, mina herrar, tycka ni, att budgeten icke är hållbar, så har jag ett par skatter i bakfickan, och ni kan få dem. Jag har låtit utreda en skärpt beskattning av förmögenhetsdelen, som ingår

Statsverkspropositionen. (Forts.)

i inkomst- och förmögenhetsskatten, och vill ni ha en ännu bättre balanserad budget, skall jag stå till tjänst med att leverera ett förslag om en s. k. »lyxskatt», som innehåller ökad skatt å choklad, läskedrycker m. m. Är det så, att herrarna vilja, att vi skola fortsätta på den vägen, så kan jag tillfredsställa de olika intressena. Det synes mig emellertid vara lämpligare om vi kunna göra upp denna budget utan att tillgripa dessa extra pålagor. Jag är bestämt övertygad om, att den budget, som nu föreligger inför riksdagen, är bättre hållbar än en del av de budgeter, som varit förelagda för herrarne under de senare åren. Nu kommer det någon och säger: »Det där är bara ett påstående!» Ja mina herrar, i det här fallet röra vi oss mest med påståenden, båda parterna.

Det har sagts, att det naturligtvis är ytterst avgörande, hur läget är ute i världen, och jag är den förste att erkänna, att vi för vårt ekonomiska liv äro i så mångt och mycket beroende av, huru omständigheterna gestalta sig därute i världen. Men om vi ej ha möjlighet att överblicka detta, så komma vi icke bort från skyldigheten att enligt grundlagen göra upp en budget och lägga fram den för riksdagen. Och om man då gör upp den budgeten med de sannolikhetsberäkningar, som man har tillgång till, så får ju riksdagen pröva den så gott den över huvudtaget kan och göra de ändringar uti densamma, som kunna påkallas av de omständigheter, som inträffa efter den dag, då budgeten lägges fram, och till den dag, då riksdagen har att sammanräkna debet och kredit.

Nu har det gjorts anmärkning emot, att jag i budgeten icke har med nödig omtanke ägnat mig åt de företeelser, som tyvärr segla upp och inbjuda till stora bekymmer på många håll och kanter, nämligen den strid mellan arbetare och arbetsgivare, som nu håller på att utveckla sig. Mina herrar, det är synnerligen svårt att uti en finansplan giva sig till att giva admonition åt den ena parten, om man är på det klara med, att det ej är ens skuld att två träta. Den förste ärade talaren i denna kammare i dag yttrade sig på det viset, att egentligen var det arbetareparten, som var skulden till oron. Jag är ej lika övertygad om, att det icke finnes skuld också hos den andra parten. Det tar alltid förskräckligt hårt emot, när man skall avstå från den ena eller den andra förmånen, som man har, men i stort sett synes det mig ändå, som om man icke kan ha anledning att rikta så stort klander mot Sveriges arbetare för deras förhållande sedan den svåra tiden kom över oss. I stort sett måste väl herrarna medgiva, att arbetarna i stor omfattning ha sett på de ekonomiska tingen med en viss förståelse och gått till mötes. Jag är ej övertygad om, att man tillräckligt uppskattar detta överallt, och jag befarar, att man kan spänna bågen alltför högt, så att de goda ansatser, som ha visat sig, kunna gå förlorade. Jag har ej ansett mig uti finansplanen böra giva några admonitioner vare sig åt den ena eller andra uti detta stycke. Jag kan hysa en innerlig önskan, att den sociala spänningen ute i landet skall så långt, som det är möjligt, avvecklas och avspännas.

Emellertid, mina herrar, vi ha en budget framför oss, som icke har kunnat finansieras, utan att det måste tillgripas avsevärda medel, som riksdagen icke har på tidigare stadium avsett skola ingå uti budgetregle-

ringsarbetet. Jag menar det uttalande jag har gjort om, att vi under budgetåret 1923—1924 måste avstå från att göra någon avsättning till rusdrycksmedelsfonden. Jag vet, att jag får mycket klander därför, att jag kommer att gå in till riksdagen med en framställning om, att riksdagen skall medverka till denna åtgärd, men jag håller före, att det är riktigare att lägga fram denna sak för riksdagen och låta riksdagen taga ställning till den än att tillämpa de principer, som i det här fallet ha varit tillämpade under ett par föregående riksdagar, att nämligen medlen ha passerat in i rusdrycksmedelsfonden och så passerat ut därifrån igen och ändå använts uti regleringen. Jag beträder i det fallet den raka väg, som ger varje riksdagsman tillfälle att taga ställning till frågan. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Slutligen, mina herrar, har det av en talare riktats en direkt fråga till mig om det är med verkliga förhållandet överensstämmande, att det från norska myndigheter gjorts en hemställan om medverkan från vår sida för att hindra vissa företeelser, som uppmuntrade smugglingen av sprit till Norge. Som svar på den frågan får jag meddela, att någon gång i april eller maj månad inkom det till finansdepartementet från utrikesdepartementet en skrivelse av innehåll, att Sverige skulle uppställa vissa svårigheter för utklareringen av fartyg, som innehölle sprit. Emellertid lägga våra lagar och den hittills gällande tullstadgan hinder i vägen för våra myndigheter att tillmötesgå den från norsk sida gjorda framställningen. Jag har icke, som man från visst håll antager, låtit denna fråga ligga alldeles utan någon som helst åtgärd. Det förberedes inom finansdepartementet en viss ändring uti lagstiftningen på hithörande område, och för den händelse, att riksdagen skulle vilja bifalla de ändringar i lagen, som detta förslag innebär, så är det min förvissning, att vi i mycket hög grad skola kunna tillmötesgå de framställningar, som äro gjorda från vårt grannlands sida. Om jag får uttala en personlig uppfattning, så känner jag mig icke så litet generad över, att det verkligen kan hava varit de svenska myndigheterna omöjligt, på grund av våra bestämmelser, att ingripa mot det organiserade smugglingssystem, som tagit en sådan form, att en av våra hamnar så att säga har blivit nederlagsort för smugglaresällskapet, men om riksdagen vill medverka till en lagändring, så skola vi söka förekomma denna trafik.

Nu, herr greve och talman, skall jag ej längre upptaga kammarens tid. Jag har ansett mig böra framföra denna redogörelse för innehållet i den föreliggande budgeten, och jag är för min del övertygad om, att den håller måttet. Det har sagts här av den förste ärade talaren, att denna budget var uppgjord med tanken på: »efter mig syndafloden!» Jag förstod ej själv att tolka den utländska benämningen, men jag har av en ledamot, som förstår franska, hört, att så var innehållet. Jag skulle vilja säga, att det sista, jag skulle vilja göra, det vore att med öppen beräkning uppgöra en budget sådan, att jag däri skulle skapa flera besvärligheter för min efterträdare än vad jag själv önskar hava. Uppgiften att sköta detta uppdrag med uträknande och framläggande av budgeten är i och för sig så obehaglig, att jag ej skulle kunna önska min allra värsta ovän den uppgiften. För resten är det så, att jag inte gärna vill ha någon ovän,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

men det skulle jag riskera att få, och han kunde ha rätt att bli min ovän, om jag gjorde ett budgetförslag med resonnemanget: efter mig syndafloden!

En ganska stor principförändring har gjorts i den nuvarande budgeten, och det är sättet att avföra restitutionerna. De hava hittills med undantag för ett par mindre återbetalningar avförts på ett särskilt anslag å finansdepartementets huvudtitel, men detta ger enligt min åsikt en felaktig uppfattning om vad de olika inkomsttitlarna giva. Jag har därför i den nu föreliggande budgeten föreslagit, att varje inkomsttitel skall bära sina restitutioner och att, där detta icke är möjligt, titeln »diverse inkomster» skall bära dessa restitutioner. Därför har jag även beräknat behållningen å titeln »diverse inkomster» med en viss marginal. Vidare har jag av inkomst- och förmögenhetsskatten räknat av ett visst belopp, avsett att täcka dithörande restitutioner, ty jag ifrågasätter, att vi, trots den ökade arbetsförstärkning, som kammarrätten har erhållit, och trots strävandena att avarbeta balansen i regeringsrätten, även under räkenskapsåret 1923—1924 komma att få icke så få restitutioner att återbetala på grund av från vederbörande domstolar avkunnade utslag. Därför har jag tagit detta med i beräkningen.

Jag har således icke sökt att göra en budget, som icke skulle vara så hållbar som det över huvud taget är möjligt att göra densamma under nu rådande förhållanden.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Thorberg:** Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet för en kort replik till herr Trygger och för att få yttra några ord med anledning av en synpunkt, som framfördes av professor Wohlin.

Herr Trygger begagnade tillfället att i sitt anförande genom att göra ett angrepp emot åttatimmarslagen giva uttryck åt den ovilja, som finnes på högerhåll mot att man över huvud taget genom lagstiftning reglerar företagarens rätt att efter gottfinnande utnyttja den mänskliga arbetskraften. Denna lag gavs av herr Trygger skulden till de nuvarande svårigheterna på det ekonomiska området. Jag skall icke upptaga hela denna fråga. till diskussion, därför att det kommer att bliva tillfälle därtill vid behandlingen av denna sak under riksdagens lopp, men jag måste uttala min förvåning över detta yttrande av herr Trygger. Det är väl ändå de förhållanden, som världskriget har framkallat, som äro den egentliga och största anledningen till den nuvarande kristiden och det måste väl anses vara något lättvindigt att komma med ett sådant påstående nu, då de auktoritativa myndigheterna hava förklarat, att arbetstidslagens verkningar icke nu låta sig rättvisligen bedömas, därför att lagen icke har varit i tillämpning under normala tider. Därtill vill jag tillägga, att herr Tryggers uttalande förefaller så mycket mera märkligt, som industrien under kristiden icke kunnat och icke ännu kan giva arbetarna ens 48

timmars arbetstid per vecka. Ett stort antal arbetare nödgas ju arbeta under en väsentligt inskränkt arbetstid.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Därefter gick herr Trygger över till att angripa fackorganisationerna, därför att de använde blockaden såsom vapen i sina fackliga strider, och han ville göra gällande, att detta vore något orätt, som måste påkalla en särskild uppmärksamhet från statsmakternas sida. Jag måste göra en gensaga emot denna åskådning. Arbetarna äro nödsakade för att kunna fullfölja sin kamp för tillvaratagandet av sina intressen att begagna sig av detta blockadvapen. Vore det nu så att herr Trygger ändock ville göra gällande, att blockaden icke skulle få användas i de sociala striderna, så synes det mig, att han också bort i rättfärdighetens namn rikta denna admonition även till arbetsgivaresidan. Ty även arbetsgivarna och deras organisationer använda blockad såsom stridsmedel. Sålunda blir ju varje arbetare, som deltager i en konflikt, avstängd ifrån möjligheten att vinna anställning hos någon arbetsgivare, vare sig det gäller den industri, inom vilken han tidigare varit sysselsatt, eller det gäller någon annan industri. Dessa svarta listor, som arbetsgivarne utfärda över i en konflikt deltagande arbetare, äro fullständigt effektiva och utgöra ett blockadvapen, som sålunda är minst lika effektivt som det arbetarna vänta. Men därtill kommer, att arbetsgivaresidan ofta använder sig utav ett tvång på handelns och näringarnas utövare i så måtto, att dessa förbjudas att leverera material under pågående konflikt till någon företagare, vare sig denne tillhör arbetsgivarnas organisation eller icke, och då bli sålunda, herr Trygger, även de utom arbetsgivareföreningen stående företagarna berörda av den blockad, som igångsättes av arbetsgivareorganisationen. Jag vågar även uttala den förmodan, att dessa materialblockader skulle, därest man på arbetsgivaresidan hade makt därtill, komma att utsträckas att gälla även vid levererandet av mat och andra livsförnödenheter till de i konflikten deltagande arbetarna.

Den blockad eller konflikt, som mest synes hava upprört herr Trygger, är den pågående konflikten i skogarna uppe i Norrland. Även jag beklagar på det allra livligaste, att denna konflikt måste föras, men jag förnekar på det bestämdaste, att det huvudsakliga ansvaret för denna konflikt ligger på arbetaresidan, ty de arbetare, de torpare, de bönder, som i Norrlands skogar nu föra en kamp emot bolagen, de hava dock icke begärt annat än att få träda i underhandling med bolagen för att med dem överenskomma om de arbetsvillkor, som skola gälla vid utövandet av skogsdrivningen i skogarna. Men likaväl som bolagen i Norrland förr i tiden nekade de egentliga sågverksarbetarna denna rätt att komma till tals med dem, vilken ställning drev fram de stora konflikterna av år 1879 och 1899, så synes man nu icke hava ändrat uppfattning, utan man söker, med lika litet motivering som då, förhindra dessa kategorier av arbetare att komma till något inflytande över de villkor, enligt vilka de skola avleverera sin arbetskraft. Det är givet, att denna ställning ifrån bolagens sida är ohållbar, och om bolagen även i år vilja riskera hela den svenska trävaruindustrien med de ekonomiska följder, som därav kunna uppstå, så komma de ändå icke ifrån den tid, då de måste bekväma sig till att

Statsverkspropositionen. (Forts.)

med dessa arbetare, dessa torpare, dessa bönder uppgöra de grunder, efter vilka arbetet skall utföras i de norrländska skogarna. Jag skulle därför vilja uttala den förhoppningen, att man icke driver oresonligheten så långt att man äventyrar landets ekonomiska liv, ty, jag upprepar vad jag nyss sade, det huvudsakliga ansvaret för denna konflikt vilar icke på arbetaresidan utan på bolagen, på arbetsgivaresidan. Det hade endast hedrat herr Tryggers omtanke om landets väl och om dess medborgares väl, om han riktat sin admonition icke enbart till arbetaresidan utan också till motsidan, vilken bär det största ansvaret.

Professor Wohlin erkände visserligen, att han förstod svårigheten för arbetarna att gå med på reala lönesänkningar och motviljan för att göra det, men han gav ändock en admonition till fackorganisationerna och arbetarna att de skulle tänka på Sveriges ekonomiska liv och gå med på nödvändiga försämringar i deras ekonomiska förhållanden. Ja, mina herrar, jag vågar med öppen panna inför envar påstå, att det väl icke kan med något större fog tillvitas den svenska fackföreningsrörelsen, att den icke skulle hava insett det ekonomiska livets krav på förändringar av utgående löner, och jag vågar även påstå, att det torde vara få fackorganisationer i världen, som hava följt den politik, som vi följt, nämligen att försöka medverka till ett ordnande av arbetsförhållandena utan att det skulle behöva lända till vittgående konflikter. Bakom de förhållanden, som ha existerat under den ekonomiska depression, som ännu råder, ligger ändock ett arbete, som kanske få av Eder ha någon aning om. Men man bör ändock se saken sådan som den nu ligger, och man bör — till vilket parti man än hörer — ändock skipa rättvisa och icke bara rikta admonition till den ena parten utan även till den andra.

Det föreligger nu ifrån Svenska arbetsgivareföreningen beslutade åtgärder, som komma att beröra en mycket stor del av den svenska industrien, avstängningsåtgärder som komma att drabba ett mycket stort antal arbetare direkt och även, efter vad jag förmodar, indirekt drabba ett stort antal av dem, som under långa månader, i flera år gått arbetslösa och som icke, sedan konflikten blir löst någon gång, omedelbart kunna återkomma i arbete utan endast bliva ett offer för de åtgärder, som vidtagas, utan att de haft någon som helst inverkan på dessa eller någon som helst möjlighet att bidraga till ett förekommande av dessa åtgärder. När nu herr Wohlin här i kammaren riktar denna admonition till fackföreningarna och arbetaresidan, att de skola hålla sig lugna och fridfulla, så föreligger samtidigt ett meddelande från Svenska arbetsgivareföreningen, att den skall företaga lockout inom pappersmasseindustrien i anledning av en del där tillgripna konflikter. Ja, säger man, där är det sålunda fråga om en försvarsåtgärd ifrån arbetsgivaresidan, och det må vi då säga, men vi få dock icke glömma, att de arbetare, som det här gäller, hava en årsinkomst, understigande 2000 kronor, på vilken de skola livnära sig och de sina. När man då ifrån arbetsgivaresidan ifrågasätter en ytterligare lönenedsättning, så bör man väl ändock förstå, att rena självbevarelsedriften manar arbetarna till att sätta sig till motvärn. Jag

skall icke säga något vidare om den saken nu, utan har endast velat framhålla dessa rena fakta.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Vidare föreligger ett beslut om att lockout skall träda i kraft vid järnbruken. Vid dessa såväl som inom den övriga järnindustrien och inom de mekaniska verkstäderna ha arbetarna under flera år funnit sig i alla de nedsättningar i lönerna, som ha dekreterats ifrån arbetsgivaresidan, och man har icke annat än i något enstaka lokalt undantagsfall företagit någon konfliktåtgärd. Man har sålunda där funnit sig fullständigt i vad arbetsgivareorganisationen dekreterat och man har icke heller nu företagit några stridsåtgärder ifrån arbetaresidan inom dessa arbetsområden. Man har endast velat hävda, att den söndagsvila, den ledighet under söndagsdygnet, som man inom vissa fabrikationsområden har haft sedan så långt tillbaka man kan minnas och inom andra områden sedan uppgörelsen 1908, skulle i fortsättningen upprätthållas och man har från arbetaresidan endast vägrat att gå med på den ifrågasatta utökningen av arbetstiden på söndagen. Att arbetsgivareföreningen nu tillgriper en sådan åtgärd som lockout inom hela denna industri för att frambringa en sådan förändring i arbetet det synes väl ändå vittna om, att man på det hållet synes vilja företaga åtgärder, som nödvändigheten icke absolut kräver. Utom beträffande dessa två industrier, föreligger nu hot om att arbetarna inom byggnadsämnesindustrien och sågverksindustrien också skola utestängas ifrån arbete, trots det att inom dessa båda industrier icke ännu en enda man är i konflikt. Arbetet pågår inom båda dessa industrier och inom byggnadsämnesindustrien på de villkor arbetsgivarna hava dekreterat. Man har på arbetsgivaresidan icke någon vetskap om, huruvida arbetarna vilja finna sig i detta eller icke, men ändock tillgriper man en sådan åtgärd. Jag påtalar detta nu, därför att jag anser, att då arbetsgivaresidan uppträder på nyss angivet sätt det ligger en orättvisa i de beskyllningar som tidigare under dagens lopp gjorts emot fackföreningsrörelsen för ensamt vållande av arbetskonflikter.

Mina herrar! Inom byggnadsämnesindustrien variera lönerna mellan 1440 kronor och något mellan 1600 och 1700 kronor per år. Vi, som äro ledamöter av denna kammare, må väl betraktas vara nog så förståndiga och praktiska män, men jag undrar, hur många av oss, som skulle vilja åtaga sig att för 1440 kronor per år fullgöra alla skyldigheter till stat och kommun, uppföda familj och uppfostra barn, giva dem kläder och skodon. Jag vågar åtminstone göra det antagandet, att om också några skulle kunna göra det konststycket, ni dock efter att hava prövat den saken under ett års tid, ingalunda skulle fälla så hårda omdömen om dessa arbetare, därför att de nu icke vilja gå med på de från arbetsgivaresidan begärda ytterligare nedsättningarna i löner, som ligga på denna nivå.

Jag har känt mig skyldig att säga dessa ord, för att kyrkan ändå måste ställas mitt i byn och för att man, på grund av vad som händer och sker på arbetsområdet, må kunna döma båda parterna lika hörda och icke enbart säga, att skulden ligger på den ena sidan. Jag beklagar den situation, som har uppstått, och jag beklagar den aggressivitet, som nu är rådande på arbetsgivaresidan, därför att den naturligtvis föder motsvarande

Statsverkspropositionen. (Forts.)

sinnesstämning även på arbetaresidan, vilket naturligtvis i fortsättningen kommer att försvåra uppgörelserna på arbetsområdet. Man drev en skarpmakare-politik inom arbetsgivareföreningen år 1908, som ledde till ett 1909, och den politik, som nu synes hava kommit i högsätet på samma håll, kan, om icke i år så kanske senare, komma att driva till samma resultat, vilket väl ändock icke må anses vara önskvärt ur någon synpunkt.

Jag vill till sist begagna tillfället att säga såsom min uppfattning, och jag tror, att den delas även långt utöver arbetarnes krets, att om nu dessa lockouter sättas i gång på sätt här nu ifrågasatts, utan att man ändock kan beskylla arbetaresidan för att hava varit den aggressiva och angripande parten, så bör det väl ändå ifrågasättas, huruvida icke de arbetslösa, som under åratal hava gått utan möjlighet till uppehälle, som av industrien ha lämnats fullständigt vind för våg, men för vilka industrien icke har påtagit sig något som helst ansvar och som, när konflikten till slut blivit hävd, icke heller då hava möjlighet att komma in i arbetet, böra ställas utom verkningarna av de konflikter, som här synas vara förestående. Jag anser, att statsmyndigheterna i det fallet verkligen hava anledning till ett noggrant övervägande.

Herr **Clason:** Herr talman! Ehuru det vore frestande att något beröra vissa spörsmål om det allmänna politiska läget i landet, om våra försvarskrafter och om vårt näringsliv, vilka för närvarande äro särskilt aktuella, skall jag icke besvära kammaren med att yttra något därom. Jag kunde också hava varit frestad att taga upp en diskussion med herr finansministern med anledning av hans yttrande nyss om finansplanen, men jag skall icke heller gå in på den saken. Jag har egentligen nu, såsom vid två föregående remissdebatter, begärt ordet för att något beröra en fråga, som står i ett mycket mera direkt samband med själva budgeten och med frågan om besparingar i densamma.

För två år sedan tillät jag mig vid dåvarande remissdebatt i detta hänseende peka på kommittéväsendet och begärde reformer i fråga om detta. Sådana reformer hava nu vidtagits, och jag tror, att de mottagits med mycket stor tacksamhet, låt vara, att man kanske kan tycka, att yxan på ett och annat håll gått fram något ojämnt. Det förefaller åtminstone som om en och annan kommitté, som har slaktats, kanske kunde fått leva med lika mycket skäl som andra, vilka hava fått leva, ehuru man tycker, att de kunde hava slaktats.

I fjol tillät jag mig peka på en annan sådan utsvällning av förvaltningsmaskineriet, nämligen författnings- och lagskrivningsraseriet. Jag pekade då ock särskilt på de orimligt inkrånglade avlöningsbestämmelser, som voro givna i en hel rad författningar. Jag är glad att kunna konstatera att, enligt vad som meddelats, man för närvarande, åtminstone herr finansministern, lär hava dessa saker i åtanke och planera en förbättring och en reformering även därutinnan. Men jag skulle då vilja till herr finansministern rikta en vördsam hemställan, att han verkligen ville söka gå till grunden med denna fråga och söka undanröja, vad som enligt min och mångas mening är en mycket väsentlig anledning till det onda och

till de med det nuvarande systemet förbundna kostsamma och tidsödande avlöningsuträkningarna, uträkningar, som på vissa håll taga arbetskrafter inom verket i anspråk under en mycket lång tid. Vad jag därmed åsyftar, är det schematiska överflyttandet från kommunikationsverken till den övriga civila statsförvaltningen av ett avlöningssystem, vilket, icke minst ifråga om de icke-ordinarie befattningshavarne, insnärjer och inrotar dessa verk i ett nät av föreskrifter och reglementen, vilket visserligen kan medföra en timavlöningsmetod, skulle jag vilja säga, som kan garantera, att den ene icke får ett öre eller en bråkdel av ett öre mera än den andre för det arbete, som verkställes under en viss timme eller halvtimme, men vilket system alls icke är tillräckligt smidigt för att giva möjlighet för verken att arbeta vart och ett efter sin art och på ett sätt, som för det verket innebär det bästa och mest ekonomiska sättet att tillvaratagа och bäst utnyttja de bäst kvalificerade arbetskrafterna. Jag skall icke trötta med att lämna exempel på detta; det skulle vara lätt att finna sådana. Men eftersom saken lär vara å bane inom ministären, har jag velat framföra en bestämd hemställan, att herr finansministern vid detta arbete ville försöka att åstadkomma större smidighet och större rörelsefrihet i dessa hänseenden, ty det skulle medföra både besparingar och bättre arbetsresultat.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag skulle knappast hava begärt ordet för att säga detta, om det icke i går kväll hade meddelats ett utdrag ur ett statsrådsprotokoll, som visade, att herr finansministern har tänkt att gå vidare på denna väg i fråga om begränsning av statsförvaltningen. Enligt detta meddelande har man nu också tagit sikte på önskvärdheten av en undersökning, huruvida icke åtskilligt skulle kunna vara att ernå därigenom, att man begränsade vissa förvaltningsuppgifter, som för närvarande förefinnas inom skilda verk. Även denna tankegång kan jag mycket väl skänka mitt erkännande, och jag tror, att åtskilligt står att vinna på den vägen. Men i det omnämnda statsrådsprotokollet följer längre fram ett annat uttalande, där jag tror, att man måste sätta ett bestämt frågetecken.

Det framhålles nämligen där, närmast ifråga om de affärsdrivande verken, att den nu förordade granskningen icke avsåg ett ståndpunktstagande till det betydelsefulla spörsmålet, »om statens ekonomiska verksamhet bör i samhällets intresse *utvidgas* — observera, mina herrar, 'utvidgas'! — eller begränsas.» »Granskningen har helt enkelt att *utgå från nu givna förutsättningar* i fråga om de staten å olika områden *i princip tillagda verksamhetsuppgifterna.*» Det är här, som jag för min del måste sätta ett mycket bestämt frågetecken. Det är nämligen så, att många, som ganska noggrant sökt tränga in i den nuvarande tidens administrationsförhållanden och dessas ekonomiska konsekvenser, äro övertygade därom, att de rådande missförhållandena och de beklagliga budgetära konsekvenserna — exempelvis även de konsekvenser, som framträda i fråga om avlöning o. s. v. — i mycket hög grad bero därpå, att staten har *utvidgat* sitt ingripande till områden, där uppgifterna likaväl och kanske bättre kunna skötas av andra än staten. Jag kan alltså icke godkänna den där angivna normen för undersökningen, att man skall utgå ifrån

Statsverkspropositionen. (Forts.)

de *nu givna* förutsättningarna i fråga om de staten för närvarande tillagda verksamhetsuppgifterna.

Skall man gå tillräckligt på djupet med denna sak, måste man, därom är jag för min del övertygad, ställa sig på en annan utgångspunkt. Man skall undersöka, *vilka* verksamhetsområden äro av sådan art, att statens ingripande beträffande dem är *nödvändigt*. Dessa skall staten taga hand om, och göra det ordentligt. Vidare skall man undersöka, vilka verksamhetsområden äro av sådan art, att detta *icke* är nödvändigt, och beträffande dem skall man visa sig så återhållsam som möjligt. Det kan naturligtvis vara gagneligt, att staten träder in även här, för all del, men det är icke gagneligt, om man icke har råd därtill och om det medför ekonomiska nackdelar, och det är icke heller gagneligt, om andra kunna uträtta dessa saker lika bra och eventuellt bättre än staten. Jag är för min del övertygad — och jag tror många med mig — att vi under de senare åren glidit ganska långt in på områden, där en sådan nödvändighet för att staten skall taga allt om hand icke föreligger. Skär bort sådana områden, icke bara *inom* de särskilda verken, utan även från statens ingripande över huvud taget! Där stå, enligt min tanke, de stora besparingarna och de stora förenklingarna att vinna.

Jag har velat understryka detta nu, eftersom det uppgives, att en undersökning på området är förestående. Jag kan av statsrådsprotokollet i fråga läsa mig till, att finansministern för närvarande velat värja sig för en sådan tankegång som den jag uttalat, men jag är icke alldeles säker på, att detta kommer att fortfara så synnerligen länge.

Herr **Lindhagen:** Jag är väl tvungen att upptaga till bemötande ett anförande av herr Wohlin därför, att hans uttalanden innefattade två fullkomliga oriktigheter rörande jordkommissionens förslag, vilka icke böra stå obemötta i protokollet.

Herr Wohlin började med en eloge till kommissionens ordförande. Herr Wohlin har ju så sällan haft tillfälle att bevista jordkommissionens förhandlingar, men i alla fall var han nog vänlig att påstå, att han blivit så utsökt väl bemött av mig vid de få tillfällen, vi varit tillsammans. Men sedan stannade han vid att beteckna sig själv som en bestämd motståndare till det huvudförslag, som jordkommissionen kommit fram med. Det kan man ju tänka sig, och det är ju också synnerligen tillåtligt. Men herr Wohlin kom därvid fram med den där vanliga motiveringen, att det inte är praktiskt. Detta »det är inte praktiskt» är ett sådant där ord, som politiken så gärna draperar sig med. »Då tanken felas, står ett ord på vakt», heter det, och så tror jag, att det är i det här fallet också.

Varför är just herr Wohlins förslag, som mynnar ut i ingenting, mera praktiskt än ett förslag, som försöker komma med någonting? Saken är väl helt enkelt den, att de där uttragglade beskyllningarna för opraktiskhet bero på, att man vänder sig till olika publik. Den publik, som herr Wohlins reservation mest fallit på läppen, är naturligtvis de stora jordägarna och bolagen, som bli befriade från en del farhågor och därför liksom sålunda självfallet även landshövdingarna och hushållningssällska-

pens ordförande tycka, att den är praktisk. Allt det småfolk däremot, som inte har någon jord men möjligen skulle få något genom mitt förslag, de tycka antagligen, att *det* är praktiskt. Det är hela historien, och därmed tycker jag, saken kan vara utagerad.

Statsverksproposition en. (Forts.)

För övrigt undrar jag, om herr Wohlin, som haft så liten tid att vara hos oss på grund av sina hopade göromål, icke minst i Uppsala, verkligen läst detta vidlyftiga lagförslag, som han kritiserade, och hela dess motivering. Det betvivlar jag högeligen, ty då herr Wohlin skulle försöka inlåta sig på ett par detaljer, då högg han fullkomligt i sten eller »föll i plurret», som han talade om, att jag skulle äventyra att göra.

Han förkunnade nämligen för det första ingenting mindre än det, att han måste bestämt bestrida, att man kommer med förslag, som inte vilja ge dessa jordbruk något verkligt bestånd, tillräckligt med jord, och göra dem till värdiga jordbruk.

Var har herr Wohlin fått en sådan sak ifrån? Tvärtom, det står överallt i paragraferna och i motiveringen framhållet, att detta är alldeles särskilt nödvändigt. Det finns till och med bestämmelser, som icke förekomma i något annat nybyggesförslag i detta land, nämligen bestämmelser om, att förr än ett sådant nybygge blir utlöst och alla kostnader betäckta, förr än det upplåtes till nybyggaren, skall det ske en sorgfällig utredning om, huruvida han har råd att överta det hela, och har han inte det, skall avdrag ske ifrån kostnaden, så att nybygget överlämnas till ett sådant värde, att han går i land med företaget. Då har förslaget väl åtminstone bemödat sig om, att nybyggaren skall få tillräckliga ägor och att han skall gå i land med jordbruket. Överskottet på kostnaderna har jag enligt motiven tänkt mig skulle uttagas exempelvis av de större inkomsttagarna och de större godsägarna, men den frågan faller icke inom detta lagförslags befogenhet, utan det är överlämnat åt riksdagen att avgöra, huruvida det skall tagas ut på det sättet eller på annat sätt. Att man icke skulle här ha försökt taga hänsyn till, att vederbörande skola få tillräckligt mycket och att jordbruken skola bli bärkraftiga, det vet jag emellertid som sagt inte, var herr Wohlin fått ifrån. Det är taget ur luften; herr Wohlin har tydligen inte läst förslaget.

Det andra misstaget var, att det inte alls skulle vara övervägt, att då man bryter ut dessa jordbruk, huvudfastigheten icke skall lida någon skada. Var har herr Wohlin fått det ifrån? Herr Wohlin har inte läst förslaget. Dels finns det stadgat i expropriationsbestämmelserna, att sådan hänsyn skall tagas, dels finns det en särskild paragraf, som bara handlar om hänsyn till jordägaren, och i motiveringen till förslaget står det skrivet av mig själv, att jag är verkligen betänksam, om icke dessa hänsynstaganden till jordägaren äro så stora, med hänsyn särskilt till dem, som skola bedöma saken, att de äventyra hela lagens effektivitet. Och då kommer herr Wohlin och säger, att ingen hänsyn är tagen till jordägaren. Herr Wohlin har inte läst förslaget.

Nåja, jag misstänker, att herr Wohlin har fått det där från det först inlupna härskriet mot förslaget, ifrån de hedervärda hushållningssällskapen. Det första utlåtande, som framkom, var från Stockholms läns hus-

Statsverkspropositionen. (Forts.)

hållningssällskap. Nu är det naturligtvis ytterst imponerande, att ett så stort sällskap som ett helt läns samlade jordbrukarekår fullkomligt tar avstånd ifrån förslaget. Men jag tillät mig i förmiddags att påpeka, hur det egentligen förhåller sig, och en intervju om den saken står i dag i Social-Demokraten, så där kan herrarna läsa det utförligare, om ni vilja. Det är helt enkelt ordföranden i hushållningssällskapen och hans sekreterare, som i allmänhet göra upp förslaget. Sällan inkallas hela förvaltningsutskottet, och om så sker, blir det för resten samma resultat. Man kan se i en kalender på förteckningarna över förvaltningsutskottens medlemmar, hurusom det är godsägare och brukspatroner, godsägare och brukspatroner ända till Norrlandslänen, där det dyker upp en och annan lantbrukare, och han kan för resten också vara godsägare eller en vederlike det är mycket möjligt. Då är det ju alldeles klart, att det är ett rent spektakel, att man skall fästa sådant avseende vid dylika utlåtanden, då man mobiliserat en hel samhällsklass, som är naturlig motståndare till sådana lagar, men däremot inte den undre världen.

Det utlåtande som avgivits av Stockholms läns hushållningssällskap, är undertecknat av brukspatronen Beck-Friis på Harg och förmodligen skrivet av honom med tillhjälp av hans sekreterare, agronomen Karlsson. Först och främst prisar han bolagens ägovälde över jordbruket som en av de härligaste saker. Jag såg i en morgontidning i Stockholm, huru tilltalad den blivit över alla de många nya och härliga synpunkter, som framkommit genom detta utlåtande. Emellertid blir väl herr Beck-Friis tämligen ensam om dessa åsikter, i riksdagen åtminstone.

Det står emellertid i utlåtandet: Tänk ett så ovederhäftigt förslag! Det säger, att den lämpligaste lägenheten skall tagas, och det tages inte den ringaste hänsyn till jordägarens och huvudfastighetens intressen. Det är förmodligen det, som herr Wohlin läst, och herr Wohlin, som inte haft tid att läsa betänkandet, trodde, att herr Beck-Friis, som skulle avge utlåtandet över det, hade läst betänkandet och att man således kunde ta hans yttrande för kontant. Emellertid har herr Beck-Friis tydligen heller inte läst betänkandet.

Jag har flera gånger tänkt på en sak, som jag också har frågat justitiekanslern till råds om. Det finns en bestämmelse i tryckfrihetslagen, som jag aldrig hört tillämpas, om illvilliga och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande. Sålunda, när det ifrån Ystad till Haparanda står i varenda tidning, att detta är det mest ovederhäftiga betänkande, man kan tänka sig, därför att det inte tar någon hänsyn till jordägaren, så tror naturligtvis allmänheten, att ett officiellt utlåtande inte kan vara så ovederhäftigt, att det fullkomligt ljuger. Vrängda framställningar till allmänhetens förvillande är ett brott emot allmänheten. Jag frågar då justitiekanslern: Är det inte ni, som skall åtala brott emot allmänheten? Att fördumma allmänheten, det är ju att stjäla ifrån allmänheten dess förstånd. Det tycker jag är ett mycket större brott än att stjäla några äpplen ur en trädgård, och detta bestraffas ju vanligen eftertryckligt. Inte för att jag vill, att herr Beck-Friis skall råka fast på något sätt, men jag tycker, det vore så intressant att få ett principuttalande av justitie-

kanslern, om verkligen yttrandefriheten är så förnuftigt inrättad, att man inte får ljuga fräckt opåtalt.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Ja, så talade herr Wohlin om att jag i en intervju åberopat en härlig valrörelse. Jag medger, herr Wohlin, att jag sade, att om verkligen första kammaren, som jag förmodade, avsloge all effektivitet i fråga om jordlagar, bleve väl en valrörelse resultatet, och kunde man då också få upp frågan om människornas avväpning på programmet, då trodde jag, att det skulle bli en härlig valrörelse och till och med för första gången, för jag tyckte, det var två stora ämnen, som borde kunna intressera folket. Jag får emellertid säga, att »härlig», det var nog ett överord, för jag tycker aldrig, att en valrörelse är härlig. Jag ber alltså att få taga tillbaka det uttrycket och erkänna min skuld. Jag skulle allra helst se, att dessa frågor kunde lösas genom rättsmedvetandet hos den övre världen och att det ständiga åkallandet vid alla valrörelser av nya testamentet kunde yttra sig i handling, så att man ginge med på att låta en flik av fäderneslandet tillfalla dem, som hittills inte ha något. Det är ett bättre sätt att lita till än en valrörelse. Finns det intet annat sätt, så får man lita på valrörelsen, men inte får man göra sig för stora förhoppningar om den. För vad är en valrörelse? Jo, det är tidningarna, som bestämma, hur folk skall rösta. Man följer den tidning, man läser, så det beror på, vilka tidningar, som ha de flesta läsarna. De vinna.

Flera av mina kamrater i kammaren ha frågat mig, vad herr Wohlin menade med sin skildring ur Frithiofs saga om en kung, vad var det han hette? — jag tänkte inte, att jag hade blivit så gammal, för jag känner mig verkligen ganska slagfärdig . . . kung Ring, ja — han höll på att, alldeles som herr Wohlin gjorde nyss, falla i vattnet, och då kom det någon man med stålsko och satte den i isen och drog upp hästen och räddade kung Ring. Men, sade herr Wohlin, det var inte justitieministern.

Jag har, som sagt, fått förfrågningar om vem det kunde vara. Var det kanske herr Wohlin eller hans kamrat och min motståndare i jordkommissionen, herr Olsson i Kullenbergstorp från andra kammaren? Ja, inte vet jag, men jag tackar så mycket i alla fall för hjälpen, ifall det var herr Wohlin. Emellertid brukar jag inte ge mig ut, så jag faller i några sådana vakar; jag har aldrig gjort det förut, och jag skall akta mig fortfarande. För övrigt, då herr Wohlin faller i en sådan vak — vilket har hänt och kommer att hända igen — skall jag verkligen göra mitt bästa för att dra upp herr Wohlin.

Sedan råkade herr Wohlin säga någonting, som jag måste fästa mig vid — och där föll väl herr Wohlin grundligt i det våta — nämligen då han kom in på militärfrågan och uttalade sin ofantliga försvarsvänlighet och sin entusiasm för ett stort och starkt försvar och beklagade, att tre ärorika regementen skulle försvinna ifrån dagordningen. Detta var ju ett desavouerande i högsta grad av bondeförbundaren Nilssons i Vibberbo program, och då en ledare för bondepartiet säger detta, så är väl det rätta programmet, som herr Wohlin kom med nu, en desavouering av herr Nilsson i Vibberbo.

Men jag tror, att det kanske inte alldeles förhåller sig på det sättet.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr Wohlin talade om, hur alla andra partier hade det inom sig och hur de skulle få det i framtiden, men glömde sitt eget parti, som dock intresserar oss i högsta grad. Jag tror, att herr Wohlin gav uttryck för riksförbundarnas inom partiet åsikter och herr Nilsson i Vibberbo för bondeförbundarnas. Partierna äro visserligen sammanslagna till ett i det yttre, men skiljaktigheten i det inre livet består ändå. Allmänheten tror, att riksförbundet, den utpräglade högerorganisationen, där fortfarande styr partiet.

Herr Wohlin talade om, att det är någonting stort med väntans tider. Först talade herr Wohlin om den opraktiske idealisten och sedan talade han själv om idealismen och hur han väntade på någonting. Jag väntar för min del på en lösning av jordfrågan, men vad väntar herr Wohlin på, som hittills bara har reserverat sig i jordfrågorna? Han väntar väl förmodligen på den slutliga sammansmältningen av riksförbundet och bondeförbundet i bondepartiet även i själ och hjärta, lånade från den förstnämnda beståndsdelen.

Herr **Winberg:** Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet av herr Wohlins uttalande. Det var nog inte taktiskt klokt av herr Wohlin att börja tala om teateråskor, ty för det första ligger det så snubblande nära, då man hör detta uttalande från Wohlin, att erinra sig ett äldre uttalande om teaterbönder, och för det andra är det bekant, att även herr Wohlin åskar ganska bra. Det är bara att märka, att hans åskor aldrig förinta någon eller något.

Jag vill först säga några ord om en realitet, som herr Wohlin berörde. Han var på det klara med att beträffande statstjänstemännens löneställning kan man inte komma till en rättvis reglering genom att anpassa dyrtidstilläggen, utan att det måste bli en sådan reglering, som ger de högre tjänstemännen bättre löneställning, och han framhöll, att de lägsta tjänstemännen på grund av de senaste löneregleringarna kommit i en alldeles oskäligt hög ställning gent emot de högre. Där var det tydligen *ämbetsmannen,* som satte krokben för *bonderepresentanten* i herr Wohlins skepnad, ty inte har väl ändå bonderepresentanten något särskilt intresse av att lyfta de högre tjänstemännen till ännu högre ställning.

Jag skall inte alls uppehålla mig vid herr Wohlins stränga anatema mot kommunismen, som fick det uttrycket, att herr Wohlin — eller om han menade hela Sverige — hädanefter inte kommer att tolerera den. Ja, professor Wohlin, det är större män än professor Wohlin, som förklarat många gånger, att de inte komma att tolerera det eller det, och dock ha de måst tolerera det.

Det skall bli intressant att se, vad herr Wohlin kommer att tillgripa för åtgärder för att infria detta stolta Bragelöfte. Var det möjligen så, att hans tal endast bottnade i ett: Även ur denna kappa kan man skaka fram en Mussolini? Det var verkligen något, som pekade åt det hållet, och då skulle det vara ganska intressant att se, hur det kan ta sig ut i fortsättningen. För övrigt vill jag säga Wohlin i all vän-

lighet, att det är riktigt, som han säger, att kommunismen börjar sticka upp huvudet, och det värsta är, att den antagligen kommer att göra det utan att be vare sig professor Wohlin eller någon annan om lov därtill.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr **Möller:** Herr talman, mina herrar! Det är ganska klart, att en socialdemokrat med stort intresse skulle lyssna till det anförande, som hölls av herr Trygger. Jag kan heller icke neka till, att jag från första stund kände mig ganska tillfredsställd, därför att det bröt av något mot den tidigare nästan fullständiga unisona lovsången till den nuvarande finansministern. Då den kritik, herr Trygger riktade mot budgeten, alltså så fullständigt desavouerade större delen av det, som före remissdebatten sagts i den svenska pressen om denna budget, kan det kanske ha sitt lilla intresse att se med vilka argument, som herr Trygger opererade, då han fann, att budgeten var alltför optimistiskt beräknad.

Såvitt jag kan finna, fanns det särskilt ett huvudargument i herr Tryggers angrepp mot budgeten, och det var, att finansministern icke tagit med i beräkningen, att Europa befinner sig i ett krigstillstånd av en särskild beskaffenhet. Såvitt jag förstod honom rätt, tänkte talaren närmast på Ruhrockupationen, som vi bevittnat och som otvivelaktigt fyller oss allesammans med mycket onda aningar för framtiden. Men jag undrar, om det över huvud taget är möjligt, när man skall kalkylera en budget, att i den kalkylera in något sådant som riskerna av ett eventuellt världskrig. Detta anspråk var i varje fall vad jag hörde ut — om jag får uttrycka mig så — av herr Tryggers anmärkning. Skulle den anmärkningen ha någon betydelse, måste man uppenbarligen under det osäkerhetstillstånd, som för närvarande utmärker världen, inskränka sig till att uppgöra en veckobudget eller på sin allra högsta höjd en månadsbudget.

Herr Trygger hade vidare en annan anmärkning. Han förebrådde nämligen finansministern, för att han icke hade haft tillräckligt mod att säga ut till det svenska folket, att den viktigaste förutsättningen för en konjunkturförbättring är, att 8-timmarslagen försvinner. Ja, mina herrar, jag undrar, om 8-timmarslagens upphävande över huvud taget skulle hava någon allmän betydelse för *konjunkturerna.* Om man räknar med att 8-timmarslagens upphävande skulle öka svenska industriens konkurrenskraft, så är det å andra sidan uppenbart, att om ett land avskaffar denna 8-timmarslag, betyder det till sina konsekvenser bara en fullständig upplösning av den lagstiftning, som är genomförd i de flesta av världens länder. Övriga länder komma att följa Sveriges exempel och ur konkurrenssynpunkt befinna vi oss i snart åter i precis samma läge, som vi hava nu med 8-timmarslagen. Det kan sålunda icke gärna få någon sådan våldsam effekt, om man upphäver 8-timmarslagen, att man därigenom så att säga skulle trygga landets statsfinansiella läge liksom över huvud befolkningens försörjningsmöjligheter.

Men det var inte bara detta. Herr Trygger vände sig även mot strejkerna och den oro på arbetsmarknaden, som vi allesammans kunna konstatera. Det är självklart, att ett lands näringsliv alldeles oerhört lider av denna ständiga oro på arbetsmarknaden och kommer även

Statsverkspropositionen. (Forts.)

att lida icke minst av den brutala storlockout, som Svenska arbetsgivareföreningen i dag enligt kvällstidningarna har beslutat att under vissa förutsättningar låta träda i kraft och komma att omfatta inte mindre än 65,000 arbetare.

Det är kanske skäl att, liksom herr Thorberg tidigare har gjort, undersöka, varpå denna oro på arbetsmarknaden beror. Varpå bero dessa strejker, som vi ständigt bevittna? Herr Thorberg anförde en siffra beträffande den nuvarande lönenivån inom vissa arbetsområden — och jag får uppriktigt säga, att för människor, som dock äro vana att leva i relativt välstånd, (och det göra praktiskt taget alla denna kammares ledamöter) borde det verka fullkomligt uppskakande, när de höra, att man icke nöjer sig med att låta arbetare gå för en årslön av 1,400, 1,600 kronor under nu rådande förhållanden i landet, utan man är besluten att med de våldsmedel, som stå till arbetsgivarnes förfogande, ytterligare trycka ned denna orimligt låga levnadsstandard.

Jag skall tillåta mig att anföra två konkreta exempel på konflikter, som nu pågå i vårt land, för att försöka giva kammarens ledamöter en liten bild av huru dessa stora strider på arbetsmarknaden uppkomma. Det skulle vara ytterst intressant, om man hade kunnat sammanfatta alla de förluster i direkta penningar, i förlorade arbetsdagar, i över huvud nedsatt försörjningsförmåga på alla områden, som förorsakats vårt lands näringsliv och vårt lands befolkning på grund av strider, icke om lönevillkor eller arbetsvillkor för övrigt, utan om en sådan sak som *föreningsrätten*. I detta ögonblick har föreningsrättens princip i det stora hela erkänts inom industrierna. Där vägrar man icke längre arbetarna rätten att kollektivt förhandla med arbetsgivarna om arbetsvillkoren. När man betänker de förluster, som 30 års oavbrutna strider på arbetsmarknaden hava tillfogat vårt land bara för föreningsrättens skull, måste man fråga sig i denna dag som är, om människorna äro galna eller om de äro kloka, då de fortsätta med föreningsrättsstrider i landet.

Det är nämligen att observera, att i detta ögonblick pågå hos oss icke mindre än två konflikter om föreningsrätten. Den ena här i Stockholm vid ett affärshus med åtskilliga affärsanställda, och den andra, som ur ekonomisk synpunkt är för hela landet oerhört betydelsefull, uppe i Norrlands skogar. Skogsarbetarkonflikten gäller rätten för arbetarna att upptaga förhandlingar om arbetsvillkor, som landsorganisationens ordförande här tidigare har utvecklat. Striden vid centralvaruhuset gäller precis samma princip. Jag erkänner, att jag, då förhållandena äro sådana, snarare skulle ha väntat mig från herr Trygger — en erfaren politiker och en man med stora finansiella intressen, som utan tvivel helt och fullt kan uppskatta den ekonomiska betydelsen av dessa konflikter — en påpekan till vederbörande arbetsgivare, att det dock är högst oförnuftigt att strida om denna sak, om själva rätten att förhandla, då all erfarenhet, som vi hittills haft, ändå visar, att den rätten tilltvinga sig de underordnade anställda förr eller senare. Det är dock högst oförnuftigt att göra dessa enorma förluster för en sådan princip, som ändå

aldrig i längden kan upprätthållas, och låta det komma till konflikter, som enligt herr Tryggers eget uttalande hota att ödelägga vår skogsavverkning och därmed hela vår trävaruindustri och, som han också mycket riktigt sade, därest den skall fortsätta i det oändliga, kan bringa finansministerns hela budget till fullständigt skeppsbrott. Ty det är klart, att det skulle hava en helt annan effekt, om det kom från herr Tryggers egen mun en uppmaning till arbetsgivarna att för Guds skull inte slåss om sådana saker åtminstone utan låta det vara därför att erfarenheten redan klargjort, att sådana strider i längden äro lönlösa; det skulle naturligtvis göra en ofantligt mycket starkare effekt, än om någon oförståndig, oerfaren och oklok socialdemokrat tillåter samma uppmaning åt arbetsgivarna. Men inför utsikten, att landets näringsliv mer eller mindre kan ödeläggas av en konflikt av denna beskaffenhet, må det ursäktas mig mina herrar, om jag säger, att det verkligen är en fosterländsk plikt att säga ifrån, var felet ligger, och se till att få detta fel ur världen. Det är inte några svårlösta konflikter, de två, som jag här pekat på. Här är det bara den enkla frågan, huruvida man skall på samma sätt som åt större delen av landets arbetare också tillerkänna dessa organisationsrätt, föreningsrätt och en på denna föreningsrätt grundad rätt att kollektivt uppgöra om sina arbetsvillkor.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr Trygger yttrade vidare ett par ord om vårt näringsliv i allmänhet och förklarade därvid, att om han stode inför tvånget att göra ett val mellan olika näringar, skulle han sätta jordbruket i första rummet. Det uppsteg hos mig, då jag hörde detta yttrande, den förhoppningen och i någon mån även den misstanken, att herr Trygger själv önskade uttalandet tillämpat på ett för ögonblicket i vårt land mycket aktuellt fall, nämligen striden uppe i norra Uppland mellan en stor jordbrukstrust och därvarande bondebefolkning. Bolaget har ju i en promemoria till allmänheten mycket utförligt redogjort för bland annat, på vilket sätt det ville skifta skog och jord vid försöket att få de gamla arrendatorerna att friköpa sina egendomar, och därvid har det i sin skrivelse uttryckligen förklarat, att naturligtvis måste man framför allt taga hänsyn till bruksrörelsens främsta behov av skogen och med hänsyn därtill bestämma skiftet, när friköpningen skulle äga rum. Nu är det emellertid enligt, såvitt jag vet, på jordbrukets område fullt sakkunniga personers utsago klart, att det till dessa jordbruk utskiftas alldeles för litet skog för att de över huvud skulle kunna reda sig. Det är obestridligt, att det här föreligger en konflikt mellan två näringar, jordbruket och den allmänna bruksrörelsen där uppe, och jag upprepar det, jag hoppas, att herr Tryggers uttalande får anses vara tillämpligt på detta fall. Jag skall icke i denna sena timme alltför mycket fördjupa mig i denna fråga om striden där uppe i norra Uppland, men för den som någorlunda har läst sig in i vad som där föregår och tagit reda på det, är det alldeles uppenbart, att det är en så att säga i en enda kristallisationspunkt samlad konflikt mellan ett jordbrukareintresse och ett bolagsintresse. Man kan ur denna konflikt läsa ut en lång utvecklingshistoria. Bolaget, vilket, som vi alla veta, har gjort stora förluster, strävar

Statsverkspropositionen. (Forts.)

som andra att bliva kvitt dessa, och det försöker lägga över dem på bönderna genom att få dessa att köpa jord till uppenbart orimliga och oskäliga priser. Genom att göra ettåriga arrendekontrakt, som väl ändå äro till hela sin natur fullkomligt förstörande för jordbruket, hoppas man hava ett pressningsmedel på bönderna för att framtvinga denna friköpning. Jag vet, att vi här hava ett akut fall, där det i fullkomligt koncentrerad form bygges upp en konflikt mellan tvenne näringar, den allmänna bruksrörelsen och jordbruket, och för min del anser jag, att det ur samhällssynpunkt är bättre och lyckligare, om det blir jordbrukarna, som vinna i den konflikten, än om det blir bolaget.

Jag skall, som sagt, icke för övrigt giva mig in på frågan om bolagsväldet över jorden. Jag hoppas, att detta fall, så klart som det är, skall förmå driva fram den lagstiftning, som upprepade gånger har fällts i första kammaren och alltså möjliggöra en tvångsvis skeende förlängning av arrendeavtal, så att icke det osäkerhetstillstånd, som bolaget här vill införa, utan vidare drabbar alla dessa arrendatorer. Jag tror, att det är av mycket stor vikt, att det kommer att ske, och jag hoppas, att konflikten på det sättet i varje fall skall ha gjort gagn och bliva till nytta även för andra arrendatorer i andra delar av vårt land.

Jag skall i förbigående tillåta mig att beröra en enda sak i budgeten. Det är helt naturligt, att man i denna tid, då vi alla veta, att budgeten är hårt pressad och ansträngd, åtminstone blir något beklämd över att nödgas iakttaga, att försvarsutgifterna alltjämt kräva den oerhörda summan 150 miljoner kronor. Det är med hänsyn till tidens finansiella och särskilt statsfinansiella nöd verkligen mycket beklagligt, att man icke har kunnat få fram ett nytt förslag till försvarsorganisation, som skulle ha medgivit en väsentlig nedsättning av försvarsbudgeten. Vi känna något litet till de händelser, som hava förhindrat, att förslaget i år kunde framläggas. Jag vill bara konstatera dem, men jag beklagar faktum. Ty om man i denna budget hade kunnat göra besparingar i högre grad på försvarsväsendets område, skulle man åtminstone ha kunnat lindrat beskärningarna på andra efter min mening i grund och botten mycket ömtåligare punkter bland statens utgifter.

Jag skall icke fortsätta min kritik av herr Tryggers anförande. Efter försvarsministerns eget svar på anmärkningarna gentemot honom har jag, efter vad jag förstår, icke någon särskild anledning att gå in på dem. Jag vill bara i korthet anmärka, att jag själv ju är gammal medlem av den socialdemokratiska ungdomsrörelsen. Jag tror, att man i hög grad har överdrivit farorna av denna rörelses existens över huvud. Jag tror, att det är åtskilliga av den nuvarande regeringens ledamöter, som tagit del i samma rörelse, och efter min uppfattning åtminstone har landet icke tagit en så fruktansvärd skada därav. Men om man tror, att man kan utestänga politiska resonemanger från lägerplatserna, är det säkert, att man begår ett misstag. Den socialdemokratiska ungdomsrörelsen är nämligen organiserad från den utgångspunkten, att den skall taga hand om arbetareungdomen redan vid 16-, 17-, 18-årsåldern, så att denna ungdom från de synpunkter, som man här anlagt, i själva

verket skulle vara lika farlig, då den samlades på lägerplatserna, som den eventuellt skulle kunna bliva inom dem.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Men det är fullkomligt säkert, att hela den propaganda, som det har gjorts så mycket väsen av, icke har någon disciplinupplösande karaktär. Det är däri misstaget ligger, att man tror, att denna propaganda vore disciplinupplösande. Ja, mina herrar, i så fall skulle vi i denna dag icke hava en disciplinerad armé. Men det är icke så. Denna propaganda är icke disciplinupplösande, och därför förfalla i själva verket de anmärkningar, som äro gjorda. Det var ganska intressant att höra herr Wohlin konstatera, att efter försvarsministerns anförande kunde man formellt sett icke rikta något klander emot honom, och när han för sin del skulle karaktärisera de faror, som kunde uppstå av ifrågavarande propaganda, måste han föreställa sig, att åskådningen inom arbetarrörelsen skulle kunna komma att förändras. Han sade ju nämligen uttryckligen, att så länge den präglades av de synpunkter, som t. ex. den nuvarande statsministern är besjälad av, är det klart, att det icke är någon fara, men den dag kan komma, då det blir en fara, därför att åsikterna förändras. Ja, mina herrar, när man på det sättet förlägger farorna av denna propaganda, till ett fjärran, som ingen vet, om det någonsin inträffar — skall man tala om några förändringar i åskådningen inom arbetarrörelsen, så peka de nämligen i allmänhet snarare i motsatt riktning — säger det sig självt, hur uppstyltat och hur orimligt uppblåst hela den på denna ungdomskongress' beslut baserade högeragitationen i själva verket har varit.

Herr Wohlin gjorde åtskilliga anmärkningar, som jag icke närmare skall taga upp. Han fruktade att det kunde bliva en glidning inom arbetarklassen i kommunistisk riktning. Ja, det är klart, att om man fortsätter med en — jag vågar säga ren utpressningspolitik mot arbetarklassen och det visar sig, att icke några makter finnas, som kunna förhindra en sådan politik, så föreligger obestridligen faran. Men jag är säker på, att herr Wohlin aldrig klarar den faran på idéernas slagfält. Det är en fara, som frambesvärjes av synnerligen bistra realiteter i stackars plågade människors dagliga liv. Det reder man som sagt icke upp, i vilken glänsande intellektuell rustning man än må uppträda, på idéernas slagfält! Nu tror jag för min del, att socialdemokraterna här i landet skola kunna komma till rätta med den faran, liksom de ha gjort hittills, och det är möjligt, att vi göra det bättre, om herr Wohlin låter bli att hjälpa oss, än om han också börjar biträda oss i striden mot kommunisterna.

Herr Wohlin hade emellertid några slutfunderingar rörande den socialdemokratiska uppfattningen i allmänhet, och han konstaterade bland annat, att erfarenheten nu hade visat, att den teoretiska marxismen är ogenomförbar. Ja, jag tvivlar icke ett ögonblick på att herr Wohlin kan alla skrifter rörande den teoretiska marxismen. Herr Wohlin är utan tvivel en mycket lärd man, men jag måste, efter vad han har sagt, ändå göra den reflexionen, som man ofta har anledning att göra beträffande mycket lärda män, att de icke alltid riktigt fatta,

Statsverkspropositionen. (Forts.)

vad de ha läst in, ty, såvitt jag förstår, har den s. k. teoretiska marxismen icke framställt några förslag till ett s. k. socialistiskt samhälle. Den teoretiska marxismen — det är säkerligen för många av kammarens ledamöter en nyhet — är ingen socialistisk teori i den meningen, att den har lämnat vissa föreskrifter om, huru ett nytt samhälle skall byggas upp, utan det är en teori, som med etsande kritik karakteriserat det kapitalistiska samhällets utveckling och därur drager vissa slutsatser, som efter min mening hittills i stort sett hava visat sig välgrundade och berättigade. Jag kan ju icke gå in på någon lång utredning om denna sak, men ett litet bevis för detta påstående kan jag ändå peka på beträffande riktigheten av marxismens slutsatser och det är den faktiskt växande makt, som den politiskt organiserade arbetarklassen i de flesta länder i Europa har förskaffat sig. Därmed faller ju i själva verket herr Wohlins anmärkning mot det socialdemokratiska tänkandet. Den marxistiska kritiken har verkligen i så hög grad gått människorna i blodet i det moderna samhället, att den återfinnes i åtskilliga nationalekonomiska skrifter, som icke draga samma slutsatser, men vilka som sagt innehålla praktiskt taget samma kritik av kapitalismen, som den marxismen från början kom med. Men om man, då en utredning om socialiseringssträvandena i Österrike måste konstatera, att dessa äro stoppade på en viss punkt och icke hava kunnat drivas så långt, som socialdemokratiens representanter där från början föreställde sig, tror, att socialismen är en förtvinande rörelse, att socialismen i själva verket håller på att självdö av ålderdomssvaghet eller vad det nu skall vara, så är jag rädd, att man en vacker dag skall komma att stå inför ett mycket förskräckligt uppvaknande. Ty det är inte på det sättet, att socialismen på något vis kan taga skada av, att man i den praktiska utformningen råkar in på olika uppslag för att få det mest praktiska, som man över huvud kan tänka sig, till ersättning för den kapitalistiska företagarverksamheten. Men därtill kommer — jag vet visserligen, att det bestrides, men jag vill påpeka, att det står i det socialdemokratiska programmet sedan många år — att socialismen i många former så att säga smyger sig på samhället. Efter min uppfattning är den kooperativa rörelsen till hela sitt väsen en socialistisk rörelse, som drager till sig större och större fält inom det ekonomiska livet. Men i många andra former uppträder den, och det är min övertygelse, att den rörelsen icke kan förhindras och icke kommer att förhindras. Striderna om det förslag, som kan framläggas, komma utan tvivel att bliva mycket skarpa och mycket heta, men lika visst som majoriteten av landets befolkning lider av det nuvarande tillståndet, lika visst kommer den att söka utvägar till ett samhällstillstånd, som på ett bättre sätt tillgodoser dess möjligheter, dess livsintressen, och så snart den söker dessa utvägar, skall det visa sig, att det endast kan vinnas utefter de tankelinjer, som socialismen alltid har representerat.

Herr statsrådet **Örne:** Herr greve och talman! På grund av att jag varit upptagen i medkammaren har jag icke varit i tillfälle att annat

Statsverkspropositionen. (Forts.)

än rent tillfälligtvis åhöra debatten i denna kammare. Jag skall fördenskull icke ingå på någon polemik mot de yttranden, som jag endast ofullständigt kan ha fått refererade. Det är endast på en enda punkt, som jag önskar att till kammarens protokoll foga en upplysning.

Enligt vad som meddelats mig har herr Winberg i ett tidigare anförande, som jag icke åhörde, yttrat, att det bedrives en ytterst ödesdiger sparsamhet vid statens verk, jag förmodar närmast vid statens järnvägar, och att underhållskostnaderna numera uppgå till endast 10 procent av det normala. Jag har bett chefen för statsbanorna om ett uttalande i denna sak, och han har efter konferens med den byråchef, som bär ansvaret på detta område, meddelat följande:

»Ett påstående, att med avskedande av personal vid statens järnvägar skulle hava följt ett eftersättande av banunderhållet, får jag på det kraftigaste avvisa. Den inom banavdelningen efter hand vidtagna inskränkningen av personalantalet har huvudsakligen möjliggjorts genom tillämpningen av en ny banbevakningsordning från och med den 1 januari 1922, varigenom den ordinarie banvaktsstocken kunnat bättre utnyttjas för det egentliga banunderhållet och varigenom alltid större arbetsprestation av denna personal erhållits. Vad beträffar det för trafiksäkerheten viktigaste, nämligen spåröverbyggnadens underhåll, så har det årliga slipersutbytet verkställts efter behovet och fullt efter samma grunder som tidigare skett. Riktningen av spåret och underhållet av räler och växlar har, utan avvikelse från vad förut gällt, utförts i den utsträckning, all nödig hänsyn till trafiksäkerheten krävt. En sakkunnig granskning av överbyggnadens nuvarande beskaffenhet torde icke kunna lämna mer än ett omdöme, nämligen att underhållet är synnerligen omsorgsfullt verkställt och skött.

Någon anmärkning mot underhållet av växel- och signalsäkerhetsanläggningarna torde icke heller med fog kunna framställas. I det hela taget kan ett påstående om ett försummat underhåll icke stödja sig på konstaterandet av inträffade upprepade olyckshändelser, då dylika, som ju emellertid aldrig kunnat helt förebyggas och undvikas, dess bättre varit synnerligen få.

Beträffande underhållet av husbyggnaderna har under dyrtidens tryck detsamma mera eftersatts, men aldrig dock så, att skada eller verklig värdeminskning därav kunnat uppstå.»

Det är naturligtvis alldeles omöjligt för chefen för kommunikationsdepartementet att bilda sig en självständig uppfattning om hur underhållet på Sveriges flera tusen kilometer långa statsbanor skötes. Det torde vara ytterst sällsynt, att någon kommunikationsminister besitter den specialkunskap, som fordras för sådant. Ännu mindre har han tid till sådana undersökningar. Vad mig beträffar skall jag öppet erkänna, att jag i detta fall måste helt och hållet lita på järnvägens ansvariga myndigheter.

Jag kan emellertid tillägga, att i en del fall, där personer kommit till mig med påpekanden, som gått i samma riktning som det av herr Winberg framförda, en närmare undersökning visat, att man icke haft

Statsverkspropositionen. (Forts.)

verkliga fakta att hålla sig till utan mestadels fått sina upplysningar den s. k. skvallervägen. Huruvida allting är bra, kan jag icke bestämt garantera. Jag har endast här velat framföra detta bestämda uttalande från statsbanechefens sida, men jag tror, att det bör vara tämligen avgörande.

På frågan om telefonistkonflikten, som efter vad jag erfarit även berörts i denna kammare, skall jag icke vid denna sena timme ingå. Jag har i andra kammaren lämnat en synnerligen utförlig redogörelse därför, som kommer att inflyta i dess protokoll. Då det här rör en sak, som redan förevarit, ber jag att få hänvisa de intresserade att läsa denna redogörelse, sedan den utkommit i tryck. Herr Wohlin lär emellertid ha fällt det yttrandet, att endast tack vare en bredaxlad generaldirektör blev konflikten lyckligt löst. Jag skall icke alls inlåta mig på någon värdesättning av den ena eller den andra partens insats på detta område, utan endast be att få säga herr Wohlin, att han under de år vi ha suttit mitt emot varandra i bevillningsutskottet bör ha hunnit konstatera, att jag också är ganska bredaxlad — åtminstone lika bredaxlad som herr Wohlin själv.

Herr **Trygger:** Herr greve och talman! Vid varje tillfälle kan man alltid lära sig något, i fall man är uppmärksam. Och när jag hörde herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, lärde jag mig också någonting. Det var egendomligt nog en processuell regel, men den intresserade mig, ty jag har ju varit professor i processrätt. Den regel jag lärde mig var, att vid en förhandling duger det icke, att bägge parterna uppträda med skrifter, som de båda ha författat före förhandlingens början, ty då blir resultatet, att först kommer ena parten med sitt skrivna anförande, och därpå svarar den andra parten utan att, när han skrev svaret, ha vetat, vad den förre skulle säga, och därför svarar han på saker, som det icke gäller att ha något svar på. Så var just fallet med herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. Han bemötte åtskilligt som, efter vad han uppgav, förekommit i, jag tror han sade, högerpressen. Men jag har i mitt anförande i dag icke alls tagit upp vad som förekommit i högerpressen, utan jag har stött mig uteslutande på ett organ, som jag förmodar, att herr statsrådet anser vara mycket tillförlitligt, försåvitt icke uppfattningen har förändrats på senare tider. Jag har stött mig på Social-Demokraten.

Innan jag går vidare, vill jag emellertid bemöta en erinran, som herr statsrådet gjorde, att jag icke skulle riktigt fullständigt hava återgivit vad som förekommit, d. v. s. jag skulle hava utelämnat något som vore väsentligt, och han åberopade därvidlag exempel. Jag skall nu be att få komplettera detta. Utelämnandet berodde för visso icke på någon mindre god avsikt, icke på att jag ville förvanska sanningen. Vad utelämnandet i första fallet berodde på märka herrarna, när jag berättar, vad det gällde. Det var nämligen ett uttryck i resolutionen av följande lydelse: »Bildandet av soldatråd efter kommunistiskt mönster *torde* icke heller vara att rekommendera.» Jag tror icke, att det på

Statsverkspropositionen. (Forts.)

något sätt hade försvagat min ställning, om jag citerat detta. Tänk, man var icke säker på att man icke borde bilda soldatråd efter kommunistiskt mönster! Jag trodde verkligen, att herrarna voro säkra åtminstone i den punkten, eftersom herr statsrådet kunde gilla vad som förekom vid tillfället i fråga. Det andra, som jag utelämnade, var en förklaring av herr statsrådet i den intervju, som återgavs i Social-Demokraten, att herr statsrådet måste avvisa, att den nationella armén användes för upprätthållande av en proletariatets diktatur. Ja, det var ett uttalande, som jag verkligen fäste stor uppmärksamhet vid. Men att jag icke tog med detta uttalande, berodde därpå, att hela uttalandet var alldeles orimligt. Finns det någon människa, som kan tänka sig en proletariatets diktatur, där denna icke stöder sig på armén, eller över huvud taget en diktatur i ett land, som icke stöder sig på en armé? Det är ju en omöjlighet. Att man säger, att man avvisar tanken på att den nationella armén skulle användas för upprätthållande av en proletariatets diktatur är således detsamma, som att man avvisar tanken på en dylik diktatur. Och det behövde jag väl icke tala om i detta sammanhang, att herr statsrådet var av den uppfattningen. Ni, herrar socialdemokrater och kommunister gå ju aldrig tillsammans annat än vid valen; emellan valen äro Ni de bittraste fiender. Vad jag emellertid anmärkte mot herr statsrådet var, att vid ifrågavarande ungdomskongress förordades en agitation, varigenom man skulle så genomsyra de värnpliktiga med socialdemokratiska grundsatser, att det skulle vara omöjligt för andra partier att använda armén mot socialdemokratien. Vad som då förekom vid kongressen gillade herr statsrådet, men senare vid intervjuen påpekade han, att enligt hans uppfattning kunde han icke godkänna, att armén finge användas av något parti vid inre strider. Den anmärkning jag gjort var endast, att jag ansåg, att när herr statsrådet talade på kongressen och därvid yttrade sitt gillande av vad som förekom, borde han också ha tillagt detta senare och understrukit skillnaden mellan kongressens program och sin egen ståndpunkt, ty när han godkände det förra, blev hans uttalande tvetydigt och måste missförstås av de ungdomar, som det här gällde. I dag synes det emellertid ha visat sig, att den uppfattning jag hade angående innebörden av herr statsrådets senaste uttalande, att armén icke finge användas av något parti eller någon grupp i inre strider, är oriktig. Jag trodde nämligen, att herr statsrådets mening därmed vore, att armén skulle användas såväl till rikets försvar som till upprätthållande av den lagliga ordningen inom landet. Men av herr statsrådets yttrande i dag förefaller det mig, som om detta icke vore herr statsrådets mening, utan som om meningen vore, att armén finge användas endast utåt, men däremot icke för att upprätthålla den lagliga ordningen inom landet. Jag tror emellertid, att vi skulle kunna få klarhet i denna punkt, om jag får göra en fråga: Har herr statsrådet velat säga, att armén icke får användas mot socialdemokratien, i händelse denna sätter sig upp mot de lagliga myndigheterna? Enligt min åsikt skall armén av de lagliga myndigheterna användas till den lagliga ordningens upprätthållande mot vilket parti som

Statsverkspropositionen. (Forts.)

helst, när så behövs, mot högern, mot liberalerna, mot socialister och mot — herr Winberg.

Till sist vill jag säga: Är det på det sättet, att det råder någon meningsskiljaktighet mellan oss på denna punkt, är det icke endast så, att det är en tvetydighet som föreligger, utan det är uppenbart, att vad herr statsrådet sagt strider mot gällande författningar.

Med anledning av mitt yttrande angående det förtroende herr statsrådet åtnjöte, förklarade herr statsrådet, att han visste, att han icke hade högerns förtroende men att han ville bemöda sig om att vinna — *bevara* tror jag, att herr statsrådet tänkte, men herr statsrådet sade, såvitt jag minns, *vinna* — riksdagsmajoritetens förtroende, och herr statsrådet fann ett uttryck för ett dylikt förtroende i att riksdagsmajoriteten upprepade gånger godkänt äskanden, som herr statsrådet har framfört för försvarsdepartementets räkning. För min del önskar jag av allt mitt hjärta, att herr statsrådet måtte få många dylika uttryck av vad herr statsrådet uppfattar såsom riksdagens förtroende. Men jag kan icke underlåta att ha den uppfattningen, att när riksdagen beviljat dessa anslag, har riksdagen mera tänkt på sin plikt mot landet än att vid dessa tillfällen giva några särskilda förtroendevota.

Jag skall nu be att få bemöta några andra talare. Herr Thorberg har vänt sig mot att jag gjorde gällande, att 8-timmarslagen skulle vara en av anledningarna till de nuvarande svåra förhållandena på det ekonomiska området. Han fäste uppmärksamheten på att världskriget vore den stora orsaken till att vi ha det så svårt — det vill jag ju visserligen icke heller bestrida — och att med avseende på 8-timmarslagen sakkunniga myndigheter uttalat, att man ännu icke kan avgöra, huruvida denna verkligen har haft så skadliga verkningar, som jag för min del gjorde gällande. Ja, det råder naturligtvis olika uppfattningar på denna punkt. Jag har den uppfattning, åt vilken jag givit uttryck, och jag har fått den bestyrkt genom min erfarenhet. Det är mig nämligen uppenbart, att när konjunkturerna äro sådana, som de för närvarande äro, och man betalar för åtta timmar lika mycket som man förut betalat för nio eller tio, så måste detta inverka på våra möjligheter att sälja våra varor och att få till stånd en konjunkturförbättring. Herr Thorberg gjorde emellertid ytterligare gällande mot mig, att trots att man enligt denna 8-timmarslag har endast 48 timmars arbetstid i veckan, och trots att man i vissa fall faktiskt har kortare arbetstid än 48 timmar i veckan, kan man icke lämna arbete åt alla arbetare. Denna anmärkning beror, såvitt jag förstår, på en missuppfattning av hela problemet. Varför har man vid ett visst tillfälle arbetslöshet? Jo, det är därför, att man icke kan producera en vara till ett sådant pris att den kan försäljas. Arbetaren gör ju anspråk på en avlöning, som ger honom en viss levnadsstandard, och detta även vid en 8-timmarsdag. Om man nu höjer arbetstiden men ger arbetaren samma avlöning, som han hade för en 8-timmarsarbetsdag, kan det mycket väl hända, att man skulle kunna sälja varorna från industrier, som nu måste stå stilla på grund av sina höga produktionskostnader. Man kan, såvitt

jag förstår, aldrig komma ifrån att frågan om en 8-timmarsarbetsdag, om man renodlar den och ser den från ekonomisk synpunkt, är en fråga om arbetslönen, och det är detta, som är svagheten i 8-timmarslagen och som gör, att den verkar så olyckligt under konjunkturförhållanden sådana som de närvarande.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Vad därefter beträffar frågan om blockad, sade herr Thorberg, att den är nödvändig för arbetarna för att de skola kunna tillgodose sina intressen. Min fråga till herr statsrådet var, huruvida han ansåg, att det var *rätt* att använda blockad. Även om det enligt arbetarnas uppfattning skulle vara nödvändigt för att tillgodose deras intressen, måste de väl låta bli blockaden, om det icke är rätt att använda den. Annars komma vi ju till satsen att ändamålet helgar medlen. Jag kan för min del icke finna, att det kan vara rätt att när två parter, arbetsgivaren och arbetaren, vilja träffa ett avtal, andra arbetare, vilka arbetat hos denne arbetsgivare, förhindra dem att göra det. Vad beträffar herr Thorbergs invändning, att något liknande förekommer bland arbetsgivarna, gillar jag icke heller det. Jag känner icke till sådana fall, men jag gillar icke ett dylikt förfarande. Jag anser det precis lika orätt som blockad använd av arbetarna.

Jag skulle sedan, trots att det är så sent, vilja säga några ord till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet. Han försvarade sin inkomstberäkning och besvarade de anmärkningar, som hade gjorts. Det är alldeles klart, att jag icke ifrågasatt annat än att han efter bästa förmåga försökt komma till ett resultat, och det förhåller sig på samma sätt med mig. Jag har kommit till ett annat resultat, och detta har jag här framlagt. Herr statsrådet yttrade, att han gjort upp en budget, som icke innebure nya skatter, och om vi icke ville taga hans inkomstberäkning för god — ja, då hade han åtskilligt, jag vet icke, om det var i bakfickan eller i byxfickan, som han skulle komma fram med och som vi kanske skulle bli mindre nöjda med. Jag får säga, att jag väntade mig icke den repliken. Det är väl icke finansministern, som utdelar gracer och vi, som bugande taga emot nåden, utan det är väl så, att vi här gemensamt försöka komma till ett resultat, som är så nyttigt som möjligt för landet. Och jag vill säga, att jag kunde aldrig tänka mig, att man under nuvarande förhållanden skulle ens reflektera på några nya skatter. Det finns en annan väg. Jag vet visserligen, att denna väg strider mot en grundsats, som vi såvitt möjligt ha godkänt under alla föregående år och som i sig själv är mycket riktig, den grundsatsen nämligen, att man icke med lån skall betala löpande utgifter. Men, mina herrar, nöden har ingen lag. Om Ni undersöka Er egen ekonomi litet var, skola Ni kanske finna, att det är många, som måste låna, detta även folk i god ställning, för att täcka löpande utgifter. Jag tänker närmast på skatterna på föregående års inkomster, som vi nu ha att betala. Staten får nog också underkasta sig något dylikt, och jag vågar än en gång betona vad jag sade, när jag inledde debatten i dag, att det duger icke att vid dessa exceptionella förhållanden köra alltför starkt med grundsatser, som vi ha accepterat under normala förhållanden.

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag vill gå något närmare in på de skatter, som herr finansministern ifrågasatte. Det var en lyxskatt på choklad och en skatt på sockerdricka — på läskedrycker. — Jag tänkte på herr Ekman. Jag blev litet förvånad, när herr Ekman icke begärde ordet. Men det var en annan skatt, som berörde mig skarpare än denna läskedrycksskatt; det var en ökad förmögenhetsskatt. Varför slog den då mig så hårt? Jo, mina herrar, det var därför, att jag förut reflekterat på den 1/60 av förmögenheten, som nu ingår i inkomst- och förmögenhetsskatten. Jag hade resonerat som så: Det är nog sant, vad herr finansministern och alla säga, att vi icke fått några ökade skatter. Det är sant *formellt,* men i realiteten är det icke riktigt, just därför att denna 1/60 av förmögenheten, som beskattas i samband med inkomstskatten, är icke avsedd att vara en förmögenhetsskatt, utan grunden till stadgandet därom är, att inkomst av förmögenhet ansetts böra beskattas hårdare än annan inkomst, emedan den anses bärkraftigare. Men förutsättningen är alltid, att det skall vara någon inkomst av förmögenheten. Men för närvarande är det ett flertal förmögenheter och stora förmögenheter, som icke alls ge någon inkomst. Då verkar följaktligen denna 1/60 på ett helt annat sätt än som varit avsett; den verkar omedelbart som en kapitalskatt. Vidare tänkte jag också på en annan sak. Man uppskattar i den kungl. propositionen Sveriges beskattningsbara förmögenhet, den som deklareras till inkomst- och förmögenhetsskatten, till 15 miljarder kronor. Men finansministern upplyser oss om, att man har kommit upp till 15 miljarder i stället för ursprungligen tänkta 13 1/2. Detta beror på den ökning av fastighetsvärdena, som kommit till stånd genom den nya fastighetstaxeringen, och det nämnes, att denna ökning skulle vara 1 1/2 miljard. Men, mina herrar, för det första ha dessa taxeringar, som skett under tiden innan värdena fixerades, varit ganska okloka och otillförlitliga. Herrarna skola få se, att detta kommer att tydligt visa sig i framtiden. Jag tänker närmast på ställningen inom jordbruket, som efter vad jag tror icke har haft någon vidare inkomst under det föregående året, och vars inkomst skall beskattas i år. Innehavare av jordbruk få nu denna extra present att betala en förmögenhetsskatt på jordbrukets väsentligt ökade taxeringsvärden, på sätt är angivet i den kungl. propositionen. Jag vill säga, att redan sådan inkomst- och förmögenhetsbeskattningen föreligger, innebär den, om man ser reellt och ej bara formellt på saken, en ganska avsevärd höjning. Skulle nu finansministern komma med ett förslag att förvandla denna sextiondel till en femtiondel eller något dylikt, vore detta obilligt och enligt min mening oklokt. Att på de kapitalspillror, som nu återstå, lägga ytterligare kapitalskatt är icke tänkbart. Jag tror därför, att herr statsrådet, som med så kall och objektiv blick behandlar dessa saker, kastat fram detta för att skrämma kanske herr Ekman och mig och att det icke legat mycket allvar bakom hans uttalande.

Ja, till sist får jag vända mig med några ord mot herr Möller, som fortfarande talade om — socialisering. Jag får säga, att när han kom till detta — det är ju ganska sent nu — var det alldeles som om

jag vaknat upp ur sömnen. Det var något som stod inför mig, som jag tyckte det var så länge sedan jag hört talas om, och jag trodde icke att någon förståndig människa längre ville tala om socialisering. Kanske skriva om den, det kan man alltid göra, särskilt nu när tryckningskostnaderna äro billigare, men *tala* om den — det borde icke gärna vara möjligt!

Statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr statsrådet **Hansson:** Herr talman! Jag skulle kunnat avstå från att replikera herr Trygger. Herr Trygger använde sig av den enkla metoden att icke svara på frågor. Herr Trygger hade i sitt anförande på förmiddagen — sådant jag fått det återgivet och sådant jag sett det refererat i Nya Dagligt Allehanda för i afton — givit en sådan framställning av mitt förhållande till ungdomskongressen, att kammaren därav skulle kunna få samma uppfattning som herr Tryggers partipress tidigare sökt bibringa landet, nämligen att jag skulle hava understött en agitation som vore disciplinupplösande. Jag har frågat efter bevis, men herr Trygger har svarat med skämt.

Det finns emellertid ett par punkter, där jag ytterligare skall belysa den metod, som användes vid behandlingen av en fråga, vilken jag verkligen icke kan betrakta såsom skämtsam utan måste taga ganska allvarligt. Det har bl. a. sagts av herr Trygger nu i hans replik, att det är gott och väl när herr försvarsministern *efteråt* i en intevju betygat, att armén icke får användas i något partis eller någon grupps hand, men att det varit bättre, om herr försvarsministern sagt detta på kongressen.

— Ja, det var just vad herr försvarsministern gjorde.

Detta framgår uttryckligen av den intervju, som herr Trygger ett par gånger citerade men som han uppenbarligen haft mycket svårt för att läsa just på denna punkt. Där står nämligen: »Försvarsministern hade hävdat denna mening vid många tillfällen, vid en interpellationsdebatt under årets riksdag mot bolsjevikerna, *och senast i sitt tal på ungdomskongressen* under söndagen, där han särskilt understrukit, att lika energiskt som vi vänt oss mot tanken på arméns användande mot arbetarna, lika bestämt måste vi avvisa, att den nationella armén missbrukas för upprätthållandet av en proletariatets diktatur.»

Intervjuen är, som man finner, väsentligen ett referat av vad jag i denna punkt yttrade vid själva kongressen.

Jag har ingen särskild anledning att närmare ingå på herr Tryggers fråga, huru jag ställer mig till arméns användande för det fall att socialdemokraterna skulle resa sig mot den lagliga ordningen. Jag skulle ju, med användande av herr Tryggers metod, kunna säga: fallet kommer aldrig att föreligga; jag behöver alltså icke svara på frågan. Men jag skall gärna deklarera, att min allmänna principiella uppfattning är att armén skall vara till för att försvara landet mot yttre fiender och att man bör sörja för att det uppehålles en ordningsmakt, som kan upprätthålla ordningen inom landet. Jag vet vad som står i våra lagar. Enligt dessa har regeringen obestridligen rätt att använda armén för

Statsverkspropositionen. (Forts.)

stillande av uppror. Men jag skulle ingenting hava emot att denna bestämmelse strökes och att man i stället inriktade sig på att för den inre ordningens upprätthållande skapa sådana organ, att värnpliktsarmén icke behövde användas vid inre konflikter.

Herr Trygger slöt med en replik rörande förtroendet från riksdagsmajoritetens sida gentemot mig. Jag sade verkligen, att jag skall försöka vinna detta förtroende. Han sade för sin del, att vid de voteringar, som jag hänvisade till, hade riksdagsmajoriteten naturligtvis handlat av plikt mot fosterlandet och icke av något intresse för försvarsministern. — Jag kan ju endast vara så mycket gladare, när t. o. m. herr Trygger medgiver att fyllandet av plikten mot fosterlandet kan förenas med bifall till mina förslag.

Herr **von Sydow:** Herr greve och talman! Flera talare hava yttrat sig om de stora konflikter på arbetsmarknaden, som nu äro aktuella, och därvid fällt yttranden, som jag icke ansett mig kunna låta stå oemotsagda, huru ogärna jag än i denna sena stund vill förlänga debatten.

Man har från flera håll talat om konflikterna i skogarna i Norrland, och det har riktats mycket skarpa förebråelser mot arbetsgivarna där uppe. Jag ber först att få säga, att jag i egenskap av direktör i arbetsgivareföreningen icke haft något med dessa konflikter att skaffa av den anledningen, att dessa arbetsgivare icke tillhöra arbetsgivareföreningen för ifrågavarande rörelse. Men jag känner väl till förhållandena, och jag tillåter mig att ge herrarna en liten redogörelse för anledningarna, varför dessa arbetsgivare icke hava funnit sig kunna sluta kollektivavtal för ifrågavarande arbeten. Jag tror att herrarna därav skola finna, att de bittra anmärkningar, som i detta avseende riktats mot arbetsgivarna, äro obefogade.

Jag tror för min del icke, att det på sätt saken nu ligger är möjligt att såsom herr Möller önskar få lönerna för dessa skogsarbetare kollektivt fastställda. Därtill äro förhållandena alltför olika. Jag kan icke se, hur man skulle kunna fastställa normalpriser för sådana arbeten, som äro varandra så olika beroende på skogsmarkens läge, växtligheten samt övriga naturförhållanden. Man skulle ju kunna tänka sig möjligheten — och jag har sett detta framkastas i en tidning — att man kunde göra kollektiv överenskommelse angående vissa allmänna grunder men låta priserna stå utanför. Ja, om man vunne mycket därmed, vill jag icke säga, ty det är väl egentligen priserna som man vill hava kollektivt reglerade, men i varje fall möter det hinder även för en sådan uppgörelse. Det är nämligen så att dessa arbetsgivare, vilka man vill skola träffa kollektivavtal med skogsarbetarna, enligt vedertaget bruk icke göra upp omedelbart med arbetarna utan med entreprenörer, som taga huggning och körning å en viss skogslott å entreprenad. Arbetsgivarne säga: vi vilja hava med våra underentreprenörer att göra och icke träda i omedelbar förhandling med arbetarna; det få underentreprenörerna göra. — Vad särskilt beträffar innevarande år ha arbetsgivarna sina kontrakt med dessa entreprenörer redan färdiga och underskrivna, och det kan

väl icke ske, att man på något sätt skulle söka tvinga dem att bryta kontrakten. Att sluta annan överenskommelse utan att dessa kontrakt skulle åsidosättas är omöjligt. Jag måste fastslå, att de angrepp, som i pressen riktats mot bolagen och skogsägarne för denna sak, bero på obekantskap med de rådande förhållandena. *Statsverksproposition.* (Forts.)

Man har också här i kammaren yttrat sig om de konflikter på svenska arbetsgivareföreningens arbetsfält, som nu äro eller snart väntas bliva aktuella. Särskilt har herr Thorberg riktat mycket skarpa anmärkningar mot arbetsgivareföreningens förfarande beträffande dessa konflikter. Jag ber att få säga några ord i den saken. Jag vill då betona, att i herr Thorbergs skildring av förhållandena är blandat mycket riktigt och mycket oriktigt om vartannat, på sådant sätt att hela bilden blivit skev. Herr Thorberg vill fastslå, att normallönen t. ex. inom cellulosaindustrien är cirka 2,000 kronor om året, och säger, att detta icke är någon hög lön. Nej, må så vara! Det kan hända att det är svårt att få den att räcka till, men jag säger som en annan talare, här i afton, att det för det stora flertalet inom vårt fack för närvarande är mycket svårt att få inkomsterna att räcka till för de nödvändiga utgifterna. Saken ligger dessutom så, som de flesta av herrarna torde känna till, att industrien i själva verket icke kan betungas med högre utgifter. Det kan icke få fortgå så, att en stor industriell verksamhet år efter år bedrives med förlust. Den måste komma i en sådan situation, att utgifter och inkomster balansera, och småningom komma därhän, att den går med vinst. Jag vill säga herrarna, att det bästa sättet att förbättra de industriella arbetarnas ställning i själva verket är att ordna det så, att industrien går bra, att den såvitt möjligt blomstrar och giver god avkastning. Om herrarna såge de lönekurvor, som äro upprättade för åtskilliga år tillbaka både för vårt land och andra länder, skulle herrarna finna, att det är under de goda tiderna då industrien har riklig förtjänst, som lönenivån är hög. Industriens konjunkturer ha vida större inflytande på lönelinjernas läge än allt vad arbetareorganisation och arbetskonflikter heter.

Herr Thorberg har ifråga om alla nu aktuella konflikter anmärkt mot arbetsgivarna, att de där skulle fört en aggressiv och hänsynslös politik. För att visa huru saken i verkligheten ligger ber jag att få säga några ord om de särskilda konflikter som herr Thorberg vidrörde.

Vad beträffar pappersmassekonflikten, fanns det ett avtal mellan parterna, som automatiskt utlöpte den 1 januari i år. Man gick fram med nya avtalsförslag å ömse sidor, och från arbetarnas sida krävdes en oerhörd löneförhöjning. Den normerande arbetsförtjänsten låg inom industrien vid ungefär 86 öre i timmen och man fordrade på arbetarsidan 1 krona 15 öre. Det är ju möjligt att det var tilltaget med prutmån, men vid förhandlingarna sedermera har det i själva verket icke kommit något annat bud från arbetarsidan. Arbetsgivarna åter framställde yrkanden om reducering från 86 till 76 öre i timmen. Man åberopade det skälet, att levnadskostnaderna enligt socialstyrelsens index sjunkit sedan förra avtalet uppgjordes. Och den reducering, som yrkades, stod

Statsverkspropositionen. (Forts.)

i överensstämmelse med det belopp, varmed indexen sjunkit och med säkerhet kunde väntas komma att sjunka under den tid, avtalet skulle bliva gällande. Det var sålunda icke tal om en sänkning av reallönen. Då det icke blev någon uppgörelse utav, tillämpade arbetsgivarna vid avtalets utgång en viss mån reducerad lönestandard. Då började strejk på en mängd arbetsplatser. Nu kan det icke få ske i en organiserad industri, att vissa arbetsgivare anfallas med strejk, utan motåtgärder från arbetsgivaresidan: arbetsgivarne böra stå en för alla och alla för en. Därför är det helt naturligt och logiskt, att om man icke kommit till någon överenskommelse före den 29 i denna månad, industrien står stilla. Jag kan icke se, att detta på något sätt är någon aggressiv politik, den är framkallad av növändigheten och i full överensstämmelse med den praxis som utbildat sig.

Gå vi sedermera till sågverksindustrien, finnas där dels ett avtal med allmänna bestämmelser och dels särskilda löneavtal för de olika arbetsplatserna vilkas avtal kunde sägas upp till 1 februari. Löneavtalen sades upp från arbetaresidan och begärdes löneförhöjning, icke så stor som inom pappersmasseindustrien, utan cirka tio öre i timmen. Arbetsgivarnas reduceringskrav voro ungefär desamma och voro beroende på sänkningen i levnadskostnaderna. Vid de förhandlingar, som hållits, har det icke heller blivit något resultat, och industrien har förklarat att om man icke har nya avtal då de gamla avtalen gå ut, kommer industrien att stå stilla.

Nu sade herr Thorberg, att detta är aggressivt eftersom det icke råder någon strejk inom denna näringsgren. Jag vill säga herrarna, att orsaken till att man förfarit på det sättet, äro erfarenheterna från förra året. Förra året voro avtalen också uppsagda till den 1 februari. När man sedermera icke fick några nya fortgingo arbetena i alla fall en tid, utan att man från arbetsgivaresidan vidtog någon åtgärd för att sätta saken på sin spets. Så kom tiden för skeppningens början, alltså den ömtåligaste tiden för industrien och då började arbetarna strejka. Det är således en taktisk nödvändighet att förfara på sätt som skett för att arbetarna icke skola få bestämma den tid då striden skall börja.

Vidare nämnde herr Thorberg järnbruken. Nu är det såsom herrarna veta så, att vår gamla järnindustri, vår första storindustri, som en gång i själva verket uppbar vår handelsbalans på utlandet, tyvärr arbetar under utomordentligt svåra och tryckta förhållanden. Det har blivit nödvändigt att vidtaga stora lönereduceringar, och tyvärr kan den fulla arbetstiden per vecka icke användas, utan det arbetas på de flesta platser med reducerad arbetstid. Nu är det emellertid nödvändigt att just i ett sådant läge den arbetstid, som användes, utnyttjas på ett fuilt rationellt sätt. Detta är ett önskemål från industriens sida, som jag anser måste betecknas såsom fullkomligt berättigat. Såsom herr Thorberg nämnde, är den egentliga tvistefrågan spörsmålet om söndagsstillestånd och skiftesindelning vid valsverken och maskinverken. Det träffades, såsom herr Thorberg mycket väl vet, i mars 1920 en överenskommelse mellan organisationerna om en viss ordning för detta fall,

och det är precis denna ordning, som arbetsgivarna nu vilja hava genomförd. Den ordningen blev fastställd och underskriven i det sista avtal, som är träffat mellan organisationerna. Det är intet annat arbetsgivarna begära, än vad som arbetarna gingo med på i mars 1920 och som nu för industrien måste tillämpas, detta kan väl icke betecknas såsom för mycket begärt. Inom järnindustrien är det icke så mycket fråga om lönerna, det har visserligen skett någon lönereduktion, men den är mycket obetydlig. Man avvaktade från arbetarsidan icke reduktionens tillämpning utan började strejka, så fort frågan om skiftesindelningen skulle genomföras. Och dessa strejker, måste leda till samma resultat som inom cellulosaindustrien. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Herr Thorberg yttrade sig också om byggnadsämnesindustrien d. v. s. i huvudsak tegel- och cementindustrien, som till större delen är organiserad i Skåne. Där är förhållandet så, att avtalet kunde uppsägas till den 1 januari och uppsägandet skedde före den 1 oktober. Man anhöll från arbetarsidan före sistnämnda dag om rådrum för att få fundera litet längre på saken. Detta fick man, och efter fristens slut sade arbetarna upp avtalet. Det var alltså de som började konflikten. De begärde 10 öres förhöjning, och arbetsgivarna begärde ungefär samma reducering. Sedermera har man förhandlat utan att komma varandra närmare. Det är på samma sätt här som vid sågverken; arbetsgivarna finna sig icke kunna hålla rörelsen i gång om de icke få en uppgörelse till stånd, utan lägga ned den tills de fått avtal. Jag kan icke finna annat än att detta är fullt befogat.

Herrarna se alltså såsom resultat av min framställning, att man från arbetarsidan gått fram med krav på mycket stora förhöjningar i lönerna under tider, som äro så utomordentligt svåra för svensk industri som de närvarande, medan man däremot från arbetsgivarsidan nöjt sig med krav på reduceringar i nivå med sjunkningen i levnadskostnaderna. Då vädjar jag till herrarna på vilken sida hänsynslösheten och aggressiviteten är. För min del måste jag säga, att jag icke kan se mer än ett svar på den frågan.

Herr **Winberg:** Endast ett par ord med anledning av kommunikationsministerns uttalande här eller rättare sagt hans anförande av ett uttalande från järnvägsstyrelsen. Det var för övrigt otur, att inte kommunikationsministern själv hörde mitt anförande, ty det föreföll av järnvägsstyrelsens skrivelse, som om mitt yttrande framställts för honom i något annan form. Det kunde givetvis inte falla mig in att påstå, att underhållsarbetet vid Statens järnvägar i allmänhet inskränkts till 10 procent av vad som utföres under normala förhållanden, utan vad jag sade var, att underhållet inskränkts i sådan omfattning, att det kan ifrågasättas, huruvida det inte är ganska ödesdigert. I vissa fall — jag nämnde speciellt bangårdarna — har man inskränkt en del arbeten till 10 procent av vad som brukar vara förhållandet. Därmed avsåg jag en del fall, som kommit till min kännedom från mycket trovärdigt håll. Jag skulle kunna uppge namn på bangårdar, där man

Statsverkspropositionen. (Forts.)

under normala förhållanden utbyter exempelvis 1,000 sliprar per år, men där man under den senaste sommaren blott utbytte 100. Det är klart, att sådant kan äga rum utan att några järnvägsolyckor inträffa, men frågan är, om det är så klokt, särskilt nu under arbetslöshetens tider. Arbetena måste ju i alla fall utföras om ett eller annat år, så att någon sparsamhet är det som sagt inte. För övrigt är det klart, att järnvägsstyrelsen inte själv vill vitsorda, att den inte sköter sig utan äventyrar den allmänna säkerheten. Det kan man inte begära av järnvägsstyrelsen.

Eftersom jag har ordet, ber jag få påpeka en annan sak, som är litet egendomlig. Enligt meddelande, som lämnats i pressen i dagarna, har Kungl. Maj:t medgivit järnvägsstyrelsen att från utlandet inköpa ett större parti räls. Jag skulle möjligen kunna förstå detta ifall de inhemska producenterna sätta så onormalt höga pris på sina varor, att man är tvungen att gå till utlandet. Under normala förhållanden skulle det kanske t. o. m. kunna förefalla rätt naturligt att göra så för att visa de inhemska producenterna, att de inte kunde hugga till vad för pris som helst, bara för att det är staten som skall köpa. Men under nuvarande förhållanden bör det vara synnerligen starka skäl, som skall kunna motivera att från utlandet göra beställningar på stora partier räls, och det skulle i varje fall vara av betydelse att få närmare upplysningar om de orsaker, som kunnat föranleda Kungl. Maj:t till ett sådant beslut.

Herr **Trygger:** Ja, herr talman, endast några ord till svar på vad försvarsministern yttrade. Jag vill naturligtvis icke bestrida, att det verkligen var vid socialdemokratiska ungdomsförbundets kongress, som försvarsministern, på sätt han påstått, gjorde det tillägget, att intet parti eller ingen grupp borde få använda armén i inre strider. Men i alla fall kvarstår orubbad min huvudanmärkning, den nämligen, att hans uppträdande var av den natur, att det hos de unga måste väcka en uppfattning, att de kunde gå tillväga på ett sätt, som dock i själva verket strider mot de lagligen givna bestämmelserna till disciplinens upprätthållande. Jag vill verkligen fråga: om det nu är så, att vad försvarsministern velat säga skulle endast vara det, att armén icke finge användas av något parti utan endast till rikets försvar eller till den lagliga ordningens upprätthållande i landet, huru kunde han då behöva gå hela denna väg med socialdemokratiska ungdomsklubbar agiterande bland militären för att bibringa densamma denna uppfattning? Det är ju något alldeles orimligt. När man ger sitt gillande åt en rörelse, som avser att bland militären göra agitation för att skapa den meningen, att den icke får på något sätt ställa sig emot den socialdemokratiska ståndpunkten och icke får gå emot socialdemokratien, då kan man icke utan vidare komma ifrån saken genom att sedermera säga, att man i själva verket icke velat något annat än vad vi alla borde vara ense om, nämligen att armén skall användas endast av lagliga myndigheter och icke av enskilda partier. Därför kvarstår åtminstone för mig såsom alldeles otvetydigt, att försvarsministern icke handlat med den omsorg,

som hans ämbete hade krävt, och då för mig disciplinen är det viktigaste i hela vårt försvarsväsen, har jag ansett mig skyldig att mot honom göra den anmärkning jag här gjort.

Statsverksproposition. (Forts.)

Herr **Lindley:** Vid en remissdebatt får man tala om allt mellan himmel och jord, poesi och prosa, Frithiofs saga och om de fackliga arbetskonflikterna. Redan den förste talaren berörde ju arbetskonflikterna, i det han förmenade, att finansministerns beräkningar säkerligen icke skulle hålla streck på grund av de hotande konflikterna. Han ansåg även, att det var alldeles nödvändigt, att arbetarna frivilligt gingo med på ytterligare lönenedsättningar för att tillförsäkra industrien dess behövliga profit. Herr Trygger är mig veterligt icke någon industriidkare, men har dess närmare förbindelser med bankvärlden, och bankvärlden och industriverksamheten äro ju mycket nära förenade. Då är det ju givet, att hans intresse för bankverksamheten också måste medföra ett visst intresse för industrien. Men det är ju en nästan, jag må säga, halvt övernaturlig koincidens, att samtidigt som han står här och talar om nödvändigheten för arbetarna att gå med på ytterligare lönenedsättningar, sitta några få män på Drottninggatan på arbetsgivareföreningens byrå och besluta om lockouter i den omfattning, att hade ett sådant beslut fattats på arbetarsidan, så hade det helt säkert i den samhällsbevarande pressen betecknats som det mest hänsynslösa slag mot svensk verksamhet och svensk industri, som man någonsin kunde tänka sig.

Det finns dock en gräns för arbetarnas offervillighet för samhället och arbetarnas möjlighet att tåla lönenedpressningar. Det finns ju en existensmöjlighetens gräns, och vid den gränsen befinna sig arbetarna i närvarande stund. De måste verkligen fråga sig själva, om det finns möjligheter för dem att gå längre ner än de redan gjort. De måste fråga sig, vilket är förmånligare för dem: att arbeta och svälta eller att svälta utan att arbeta.

Herr von Sydow gick upp till försvar för dessa av arbetsgivareföreningen vidtagna åtgärder, som jag sedermera kanske något ytterligare skall beröra. Han gick först in på den konflikt, som han säger sig icke haft direkt att göra med, nämligen skogsarbetarekonflikten, där han hävdade, att det inte finns någon möjlighet att genom förhandlingar eller på annat sätt få fram någon uppgörelse. Han sade också, att man icke heller kunde träffa uppgörelse på de allmänna villkoren, därför att uppgörelsen måste träffas genom enskilda kontraktörer, och dessa avtal hade redan blivit slutna, varför arbetsgivarna omöjligt, utan att bryta dessa kontrakt, kunde få denna konflikthistoria avvecklad. Ja, jag vågar verkligen ifrågasätta, huruvida denna relation är fullt korrekt. Den kanske kan vara korrekt i vissa hänseenden, och den kan innehålla en part av sanningen men inte hela sanningen. Tvistefrågan mellan skogsarbetarna och deras arbetsgivare är nämligen inte någon stridsfråga, som uppstått först nu. Jag har heller inte, lika litet som herr von Sydow, haft något direkt med saken att göra, utan endast indirekt

Statsverkspropositionen. (Forts.)

i egenskap av ledamot av landsorganisationens styrelse. När jag först fick vetskap om den tvist, som förelåg mellan skogsarbetarna och flottningsarbetarna samt respektive sågverksbolag, hyste även jag, som så många andra personer i denna kammare, den uppfattningen, att de nuvarande tiderna inte voro riktigt lämpliga att upptaga en sådan tvistefråga — huru berättigad den än kunde vara — men där det gällde att bryta gamla, hävdvunna principer, som i många tiotal av år ägt bestånd i Norrland, i det att sågverksägarne träffat avtal om avverkningen med vederbörande lantbrukare eller den, som bott i närheten av skogsområdet, och så har denne i sin tur anställt huggare att utföra arbetet. Jag hyste då den uppfattningen, att man under nuvarande förhållanden icke kunde gå fram på den linjen att kräva, att detta omedelbart skulle avskaffas. Men å andra sidan: vad gjorde man på arbetsgivarhåll? Jo, man vägrade absolut att träda tillsammans med dessa personer och förhandla. Man satte sig på sina höga hästar och har nu drivit det ända dithän, att nu stå vi inför det fruktansvärda förhållandet, att det inte blir någon avverkning i vinter. Och det må jag säga, att skulden för detta måste uteslutande läggas på arbetsgivarsidan, och den kan inte läggas på arbetarna. Ty det är arbetsgivarnas fel. Hade parterna kommit tillsammans, så hade arbetarna med de råd och upplysningar och de eventuella påtryckningar, som de helt säkert hade fått från huvudorganisationerna, visat sig tillmötesgående och försökt åstadkomma en uppgörelse och jag är alldeles övertygad om att vi hade sluppit denna stora katastrof, som nu står för dörren.

Beträffande läget inom de industrier, där arbetarna enligt meddelande i kvällens tidningar skulle bli utkastade, nämligen pappersmasse- och byggnadsämnesindustrien samt järnbruken och sågverken, har jag inte så väl reda på desammas ekonomiska tvistepunkter, men så mycket vet jag, att arbetarna redan godtagit så stora lönereduktioner att det inte finns någon möjlighet att pressa arbetarna ytterligare. När man nedsatt lönerna där med 40 procent, finns det sannerligen ingen möjlighet att gå längre, synnerligast som dyrtidsindex fortfarande visar en levnadskostnadsstegring på 83 procent. När levnadskostnaderna äro så pass höga, finns det ingen möjlighet att pressa arbetarna så långt under 1914 års nivå, som arbetsgivarna här krävt. Jag behöver bara som exempel ta ett fack till, som inte blivit nämnt: vårt eget fack, hamnarbetarnas, som jag synnerligen väl känner till. De voro för blygsamma, alldeles för blygsamma under uppsvingsperioden, och jag måste nu beklaga, att de varit så förfärligt blygsamma. De hade inte nått högre än till cirka 85 procent, och redan förra året pressade man ner deras löner därhän, att de kommo under 1914 års nivå. Nu vill man ta ytterligare 10 procent av dem, vilket skulle betyda, att de kommo ner på en nivå, som motsvarade en levnadskostnadsstegring av cirka 65 procent. Det är mycket troligt, att man inte heller där kommer överens, och då drages också detta fack med i konflikten.

Jag måste då öppet uttala, att arbetsgivarorganisationerna i vårt land spela ett våghalsigt hasardspel, där dessa inte tveka att sätta in

samhällsordningen som insats. Ty vad betyder denna aktion från deras sida, denna massutsvältning? Jo, genom att kasta ut stora massor, tror man sig kunna svälta dem fortare till underkastelse. Det blir en situation lika den, som förelåg 1909, och herrarna torde känna väl till, vilka faror för samhällsordningen, som då yppade sig. *Statsverkspropositionen.* (Forts.)

Man påstår att industrien icke kan bära sig och att den icke kan producera till priser, som gör det omöjligt för den att sälja. Men vore det inte bättre att i så fall nedlägga driften, så finge arbetarna själva taga under övervägande, om det inte funnes någon möjlighet att genom nedsatta krav åter få den industriella verksamheten i gång. Varför skola arbetsgivarna alltid gå fram på den linjen att först pressa ner arbetarnas löner för att på grundval av deras underbetalning och svält få fram den behövliga profiten för industrien? Det vore väl bättre för industrien att — så att säga — använda en mindre utmanande stridstaktik. Då kunde man icke anklaga arbetsgivarna för den våldspolitik de nu tillämpa. Då den förste talaren riktade sin anklagelse mot arbetarna för att de inte godvilligt ville gå med på nedpressningen, då var det inte fritt att man tänkte på, vilket stort intresse bankerna ha av denna sak. Förhåller det sig kanske nu som 1909, att Svenska arbetsgivareföreningen står i beredskap att panta på dess garantiförbindelser hos storbankerna, för att få det kapital den behöver för att svälta ut den svenska arbetarklassen? Det är detta jag kallar ett mycket våghalsigt hasardspel och visst har man rätt att beteckna detta som att sätta in hela samhällsordningen som insats.

Jag kommer just ihåg en liten österländsk saga om några innehavare av en oas, som gingo till kadin och klagade över att ett sällskap resande trängt in på deras område och slagit dem blodiga och rivit sönder deras kläder. Kadin lät infånga orosstiftarna och ställde dem inför sin tron och började förhöra dem. De erkände, att de brutit sig in i oasen, men nöden har ingen lag, sade de. De hade ingen annan möjlighet; oasägarna hade nämligen lagt embargo på det vatten, som fanns. Men vatten måste de ha för att inte förgås, och följaktligen måste de bryta sig in för att få det. Kadin dekreterade då att straffet skulle utmätas mot dem som förvägrat resenärerna det, som de behövde för att ej förgås, men så går det ju endast till i Österlandet.

Naturligtvis förlita sig arbetsgivarna på armén såsom deras stödjepunkt, när det gäller att hålla arbetarklassen utanför oasen eller med andra ord att genom svält tvinga den till underkastelse. Men det är mycket farligt, allt detta.

När herr Trygger för en stund sedan i litet hånfullt raljerande ordalag talade om, att vi upphört att deklarera vår socialdemokratiska åskådning, så tog nog herr Trygger fel. Herr Trygger fattar icke riktigt de krafter, som ligga under allt detta, och jag skulle därför till herr Tryggers och hans meningsfränders begrundande draga en liten anekdot, som handlar om Carlyle — herrarna ha ju hört talas om den store engelska filosofen Carlyle? Han blev en gång i tiden apostroferad av en snobb, som sade till honom: »Ja, visst är det vackert det ni skriver,

Statsverkspropositionen: (Forts.)

men det är bara teori. Det engelska folket är å andra sidan mycket praktiskt och har ett stort förakt för sådana där teorier.» — »Ja», svarade Carlyle, »det är sant, men det var en gång i tiden likadant i Frankrike och i all synnerhet hyste den franska adeln ett mycket stort förakt för alla teorier. Men så kom där en man och han skrev en bok, som bara var teori, ingenting annat än teori. Mannens namn var Jean Jacques Rousseau» — ett namn, som väl också är herrarna bekant. — »Och samma franska adel, som hade ett sådant förakt för teorier fingo släppa till sitt eget skinn för att binda andra upplagan av denna bok.» En historisk sanning, mina herrar.

Herr **Thorberg:** Jag vill endast konstatera att den relation av läget, som herr von Sydow givit, har bestyrkt riktigheten av vad jag framhöll. Samtliga de åtgärder, som nu vidtagas från arbetsgivareföreningens sida, ha till syfte att sänka den lön, som utgår till arbetarna i dessa industrier, en lön varierande mellan 1,400 och 2,000 kronor per år. Jag vill även framhålla, att den arbetstid man nu vill införa vid järnbruken, genom borttagande av söndagsvilan, aldrig varit tillämpad där, åtminstone icke efter 1908.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades ifrågavarande proposition, i vad den angick pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet, såvitt propositionen rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till kammarens första tillfälliga utskott den av herr *Ekman, Karl Johan,* väckta motionen, nr 2, om skrivelse till Konungen rörande viss ändring av bestämmelserna angående tjänstledighetsavdrag för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11,48 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Fredagen den 19 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 3 e. m.

Efter föredragning av en från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommen skrivelse till riksdagen, med överlämnande av verkställd utredning angående revision av gällande avlöningsbestämmelser beträffande tjänstemän och vaktbetjänte hos riksdagens kamrar och utskott m. m. beslöt kammaren hänvisa detta ärende till kamrarnas talmän för att, efter behandling vid talmanssammanträde jämlikt § 3 mom. 2 av de för riksdagen antagna reglementariska föreskrifter, av talmännen överlämnas till bankoutskottet.

Föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets memorial nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse.

Föredrogs och godkändes kanslideputerades memorial nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Avgåvos nedannämnda motioner:

nr 15, av herr *Bergqvist*, om skrivelse till Konungen med begäran om förslag till löneregler för befattningshavare vid de ecklesiastika konsistorierna m. m.;

nr 16, av herr *Rooth*, om skrivelse till Konungen med begäran om förslag till höjning av manlig folkskollärares pensionsålder;

nr 17, av herr *Larson, Edward*, angående utredning fråga om skyldighet för statstjänstemän att vid tjänstledighet på grund av läkarintyg avstå löneförmåner m. m.;

nr 18, av herr *Larson, Edward*, om ökat statsbidrag åt sjukkassor;

nr 19, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, om skrivelse till Konungen angående anordnande av tillsyn över förvaltningen av donerade medel och stiftelser;

nr 20, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, om skrivelse till Konungen angående avskaffande av rätt till fribiljetter och fria frakter å statens järnvägar;

nr 21, av herr *Johansson, Johan Peter*, om ändrad lydelse av § 1 i kungörelsen den 31 december 1912 angående uppbörd av skogsvårdsavgifter m. m.;

nr 22, av herr *Gabrielsson*, om skrivelse till Konungen angående viss ändring i reglementet för med statsmedel understödd premiering och stamboksföring av nötboskap; samt

nr 23, av herr *Rune*, om skrivelse till Konungen angående höjning av skatten för hundar.

Dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

Avgåvos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 24, av herr *Frändén* m. fl., om anslag till anläggning och förbättring av vägar m. m.;

nr 25, av herr *von Sneidern*, om anslag till anläggning och förbättring av vägar m. m.;

nr 26, av herr *von Sneidern*, om ökat anslag till förste provinsialläkare och provinsialläkare;

nr 27, av herr *Petrén, Alfred*, angående ändring i staten för uppfostringsanstalten för sinnesslöa gossar å Salbohed m. m.;

nr 28, av herr *Petrén, Alfred*, och herr *von Sneidern*, angående ändring i staten för uppfostringsanstalten för sinnesslöa flickor vid Vänersborg m. m.; samt

nr 29, av herr *Larson, Edward*, om anslag för upplysningsverksamhet till förebyggande av tuberkulossjukdomens utbredning.

Avgåvos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 30, av herr *Rosén*, om pension åt förre e. o. kronojägaren Set August Stenlund;

nr 31, av herr *Bergqvist* m. fl., om pension åt f. d. lärarinnan vid folkskoleseminariets i Umeå övningsskola Jenny Maria Norberg;

nr 32, av herr *Eriksson, Carl*, om årligt understöd åt avlidne lantbrevbäraren Lars Fredrik Almströms änka; samt

nr 33, av herr *von Sneidern*, om årligt understöd åt ingenjören Per Strid.

Avgåvos och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 34, av herr *Leander*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lag om minskning av tjänstgöringstiden för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring; samt

nr 35, av herr *Westman* och herr *Ericson, Oscar*, om skrivelse till Konungen angående viss ändring i lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar.

Avgåvos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 36, av herr *Johansson, Johan Bernhard*, om ändrad lydelse av 49 § i lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 37, av herr *von Sneidern*, om ändrad lydelse av 31 § i lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet; samt

nr 38, av herr *Gustafsson, Karl*, angående ökat tillfälligt anslag åt hushållningssällskapen.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,22 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 20 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Hansson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 8, angående förslag till uppgörelse rörande vissa kronans fordringar hos rederiaktiebolaget Gottfrid; och

nr 9, angående minskning av den för riksdagen avsedda upplagan av kommitté- och sakkunnigebetänkanden.

Justerades protokollen för den 15 och 16 innevarande månad.

Anmäldes och bordlades:

bankoutskottets memorial nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse; och

bankoutskottets utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gillande av den riksbanken meddelade frihet från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld.

Anställdes val av sju ledamöter i kammarens första tillfälliga utskott, till vars behandling hänvisats den inom kammaren väckta motionen nr 2. Därvid avlämnades 77 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Pauli,
» Borell,
» Johansson i Östersund,
» Wahlmark,
» Andersson i Hägelåkra,
» Strutz,
» Andersson i Myggenäs.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Företogs val av sju ledamöter i kammarens andra tillfälliga utskott. Därvid avlämnades 71 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Julin,
» Rooth,
» Almkvist,
» Franzén,
» Jönsson i Slätåker,
» Bondeson,
» Andersson i Arbrå.

Dessa personer hade alltså utsetts till ledamöter i utskottet.

Anställdes val av fyra suppleanter i kammarens första tillfälliga utskott. Därvid avlämnades 51 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Lindstrand,
» Vrang,
fröken Hesselgren,
herr Schedin.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Företogs val av fyra suppleanter i kammarens andra tillfälliga utskott. Därvid avlämnades 44 godkända valsedlar, samtliga med partibeteckning »den gemensamma listan» och upptagande namnen på följande personer i denna ordning:

herr Winberg,
» Nilsson, N. A., i Östrabo,
» Abrahamsson,
» Olsson i Öljersjö.

Dessa personer hade alltså utsetts till suppleanter i utskottet.

Föredrogs och hänvisades till kammarens första tillfälliga utskott herr *Bergqvists* motion, nr 15, om skrivelse till Konungen med begäran om förslag till löneregler för befattningshavare vid de ecklesiastika konsistorierna m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet herr *Rooths* motion, nr 16, om skrivelse till Konungen med begäran om förslag till höjning av manlig folkskollärares pensionsålder.

Föredrogs och hänvisades till kammarens första tillfälliga utskott den av herr *Larson, Edward*, väckta motionen, nr 17, angående utredning i fråga om skyldighet för statstjänstemän att vid tjänstledighet på grund av läkarintyg avstå löneförmåner m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Larson, Edward*, väckta motionen, nr 18, om ökat statsbidrag åt sjukkassor.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott den av herr *Johansson, Johan Bernhard*, väckta motionen, nr 19, om skrivelse till Konungen angående anordnande av tillsyn över förvaltningen av donerade medel och stiftelser.

Föredrogs och hänvisades till kammarens andra tillfälliga utskott den av herr *Johansson, Johan Bernhard*, väckta motionen, nr 20, om skrivelse till Konungen angående avskaffande av rätt till fribiljetter och fria frakter å statens järnvägar.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 21, av herr *Johansson, Johan Peter*, om ändrad lydelse av § 1 i kungörelsen den 31 december 1912 angående uppbörd av skogsvårdsavgifter m. m.; och

nr 22, av herr *Gabrielsson*, om skrivelse till Konungen angående viss ändring i reglementet för med statsmedel understödd premiering och stamboksföring av nötboskap.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet herr *Runes* motion, nr 23, om skrivelse till Konungen angående höjning av skatten för hundar.

Efter föredragning av de vid sammanträdets början avlämnade kungl. propositionerna hänvisades propositionen nr 8 till statsutskottet, varemot propositionen nr 9 nu på begäran bordlades.

Avgåvos nedannämnda motioner:

nr 39, av herr *Wigforss* m. fl., om anslag till en personlig professur i estetik och litteraturhistoria vid universitetet i Lund för professorn Albert Nilsson;

nr 40, av herr *Björnsson*, om beredande av möjlighet för kommuner att mot räntegottgörelse deponera penningmedel i riksbanken;

nr 41, av herr *Andersson, Albin*, m. fl., om skrivelse till Konungen angående viss ändring i grunderna för utarrendering av ecklesiastika boställen; samt

nr 42, av herr *Andersson, Albin*, om skrivelse till Konungen angående viss ändring i grunderna för utarrendering av kronans jordbruksdomäner.

Dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

Avgåvos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 43, av herr *Enhörning*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om indragning av generalkonsulatet i Calcutta;

nr 44, av herr *Clason* och greve *Wachtmeister*, om anslag till påbörjande av en jagare;

nr 45, av herr *Andersson, Elof*, m. fl., om anslag till det frivilliga skytteväsendets främjande;

nr 46, av herr *Pålsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för ombyggnader av bangårdar i Stockholm m. m.;

nr 47, av greve *Wachtmeister*, om bidrag till Älmeboda, Eringsboda och Tvings kommuner för anskaffande av bostad åt provinsialläkare;

nr 48, av herr *Jonsson*, om bidrag till Lycksele kommun för anskaffande av bostad åt provinsialläkare;

nr 49, av herr *Hederstierna*, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till bidrag till driftkostnaderna vid tuberkulossjukvårdsanstalterna;

nr 50, av herr *Berglund*, om förstärkning av arbetskrafterna å socialstyrelsens tredje byrå;

nr 51, av herr *Pålsson*, om nedbringande av kostnaderna för tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken; samt

nr 52, av herr *Larsén*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till främjande av nykterhet och motarbetande av dryckenskapens följder.

Avgåvos och hänvisades till bevillningsutskottet nedannämnda motioner:

nr 53, av herr *Lindblad*, om viss ändring i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker;

nr 54, av herr *Andersson, Elof*, m. fl., om höjning av gällande tullsatser å färska äpplen och päron;

nr 55, av herr *Johansson, Johan*, om provisorisk höjning av tullen å levande djur m. m.; samt

nr 56, av herr *Nilsson, Petrus*, m. fl., om bestämmelser angående utförselbevis för vete och råg.

Avgåvos och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 57, av herr *Berglund*, om åstadkommande av ökad kontroll över sjukkassor; och

nr 58, av herr *Pers*, om vissa ändringar i lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Avgåvos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 59, av herr *Gabrielsson*, om anslag till främjande av skogsvård å enskildas skogar i Västerbottens län; samt

nr 60, av herr *Sederholm*, om anslag till fortsatta undersökningar av lantbrukets produktionskostnader.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades herr *von Sneidern* under 14 dagar från den 24 i denna månad.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11,39 f. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Söndagen den 21 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 9, angående minskning av den för riksdagen avsedda upplagan av kommitté- och sakkunnigebetänkanden.

Föredrogos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 39, av herr *Wigforss*, m. fl., om anslag till en personlig professur i estetik och litteraturhistoria vid universitetet i Lund för professorn Albert Nilsson; samt

nr 40, av herr *Björnsson*, om beredande av möjlighet för kommuner att mot räntegottgörelse deponera penningmedel i riksbanken.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 41, av herr *Andersson, Albin*, m. fl., om skrivelse till Konungen angående viss ändring i grunderna för utarrendering av ecklesiastika boställen; samt

nr 42, av herr *Andersson, Albin*, m. fl., om skrivelse till Konungen angående viss ändring i grunderna för utarrendering av kronans jordbruksdomäner.

Föredrogs och lades till handlingarna bankoutskottets memorial nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtande nr 3.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 61, av herr *Lyberg*, om avskaffande av mantalspenningarna;

nr 62, av herr *Lyberg*, om avskaffande av allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften;

nr 63, av herr *Lyberg*, angående ändrad lydelse av 55 § i stadgan den 22 juni 1911 om skjutsväsendet;

nr 64, av herr *Lyberg*, angående viss ändring i 5 § av förordningen den 19 november 1920 angående särskilda grunder för utgörande av 1921—1924 års allmänna kommunalutskylder m. m.;

nr 65, av herr *Lyberg*, angående förenkling av sättet för debitering och uppbörd av direkta skatter;

nr 66, av herr *von Koch*, om skrivelse till Konungen angående ett successivt genomförande av departementalreformen;

nr 67, av herr *von Koch*, angående minskning i vissa fall av statsbidraget till kommunernas arbetslöshetshjälp;

nr 68, av herrar *Wahl* och *Tengdahl*, om vissa åtgärder för bostadsproduktionens främjande;

nr 69, av herr *Nilsson, Nils Anton*, m. fl., om licensavgifter vid införsel till riket av vissa slag av frö;

nr 70, av herr *Nilsson, Nils Anton*, m. fl., om inrättande av en statens centrala frökontrollanstalt;

nr 71, av herr *Julin*, angående höjning av pensionsunderlaget för häradshövding;

nr 72, av herr *Stendahl*, om visst tillägg till § 19 mom. 1 i förordningen om frihamn; samt

nr 73, av herrar *Frändén* och *Enhörning*, om åstadkommande av utredning och förslag till sulfitspritens utnyttjande såsom nationellt motorbränsle.

Herr *Gustafsson, Per*, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 74, om skrivelse till Konungen angående indragning av riksräkenskapsverket.

Denna motion hänvisades till kammarens andra tillfälliga utskott.

Herr *Schedin* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 75, om skrivelse till Konungen angående ändrade bestämmelser om ersättning i vissa fall till arrendatorer av kronans jordbruksdomäner och prästerskapets löneboställen.

Denna motion blev på begäran bordlagd.

Herr *Rune* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 76, om ändrade bestämmelser rörande tiden för Kalmar läns norra landstings lagtima möte.

Denna motion hänvisades till konstitutionsutskottet.

Avgåvos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 77, av herr *Ekman, Karl Johan*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om indragning av konsulatet i Mariehamn på Åland;

nr 78, av herr *Lindhagen*, om höjning av anslaget till internationella fredsbyrån i Bern;

nr 79, av herr *Lindhagen*, om anslag till Svenska freds- och skiljedomsföreningen samt Svenska föreningen för Nationernas förbund;

nr 80, av herr *Lindhagen*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till militär- och marinattachéer, samt

nr 81, av friherre *Fleming*, om anslag för anskaffning av artillerimateriel från inhemska verkstäder.

Herr *Petrén, Alfred*, väckte en motion, nr 82, angående anordnande av en anstalt för svårskötta obildbara sinnesslöa å Hultsfreds lägerplats.

Denna motion blev på begäran bordlagd.

Avgåvos och hänvisades till statsutskottet nedannämnda motioner:

nr 83, av herr *Petrén, Alfred*, angående utvidgning av Västerviks hospital;

nr 84, av herr *Petrén, Alfred*, angående utvidgning av Uppsala hospital och asyl;

nr 85, av herr *Julin*, angående anslag för anordnande av en flygstation i Malmö;

nr 86, av herr *Rosén* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag dels för fortsättande av arbetena å inlandsbanans södra del, dels ock för fortsättning av statsbanan Hällnäs—Stensele;

nr 87, av herr *Rosén*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till dubbelspårsbyggnader Örebro—Hallsberg—Laxå, Tranås—Aneby och Bodafors—Sävsjö;

nr 88, av herr *Bergqvist* m. fl., om anslag för fortsatta arbeten å inlandsbanan mellan Porjus och Jokkmokk;

nr 89, av herr *Bergqvist* m. fl., om anslag till byggande av järnvägen Jörn—Gubblijaure;

nr 90, av herr *Bergqvist* m. fl., om anslag till anläggning av utfartsvägar i de fyra nordligaste länen m. m.;

nr 91, av herr *Julin*, angående rätt för aktuarien i pensionsstyrelsen A. F. Ålund att för erhållande av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 92, av herr *Rogberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till avlönande av svenska sjömanspräster i vissa utländska hamnstäder;

nr 93, av herr *Pauli*, om rätt för kvinnliga lärjungar att vinna inträde i högre allmänt läroverk;

nr 94, av herr *Bergqvist* m. fl., om inrättande av en ny lektorstjänst vid folkskoleseminariet i Umeå;

nr 95, av herr *Rosén* m. fl., om ökat anslag till inredning och möblering av folkskoleseminariets i Umeå nya byggnad;

nr 96, av herr *Ström* m. fl., om anslag till L. A. Cederboms småskoleseminarium i Skara;

nr 97, av herr *Bergman, Johan*, om anslag för understödjande av folkhögskolan i Birkas i Estland;

nr 98, av herrar *Almqvist* och *Bergqvist*, angående omorganisation av Skytteanska skolan i Tärna;

nr 99, av herr *Olsson, Oscar*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till undervisnings- och upplysningsverksamhet för nykterhetens främjande; samt

nr 100, av herr *Asplund*, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till ny definitiv lönereglering för bergsstaten.

Avgåvos och hänvisades till bevillningsutskottet nedannämnda motioner:

nr 101, av herr *Johansson, Johan* m. fl., om tillfällig höjning av tullsatserna å färska äpplen och päron;

nr 102, av herr *Gabrielsson* m. fl., om tillfällig höjning av tullsatserna å ost och smör;

nr 103, av herr *Sederholm* m. fl., med förslag till bestämmelser angående utförselbevis för spannmål;

nr 104, av herr *Ljunggren*, om viss ändring av § 64 i förordningen om försäljning av rusdrycker;

nr 105, av herr *Rune*, om särskild skatt å alla slag av läske- och maltdrycker m. m.;

nr 106, av herr *Reuterskiöld* m. fl., angående vissa ändringar i förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering; samt

nr 107, av herr *Wahl*, om ändrade bestämmelser rörande beskattning av fastighet, som äges av bostadsförening.

Avgåvos och hänvisades till bankoutskottet nedannämnda motioner:

nr 108, av herr *Julin*, om årligt understöd åt städerskan hos generalpoststyrelsen Augusta Fahlström;

nr 109, av herr *Heyman*, om beredande av pension åt distriktsveterinären F. T. Tideströms änka; samt

nr 110, av herr *Westman*, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen om bankrörelse.

Avgåvos och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 111, av herr *Möller*, med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal;

nr 112, av herr *Lindhagen*, med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal; samt

nr 113, av herr *Lindhagen*, om förhindrande av skadlig och opåkallad förintelse av åbyggnader till jordbruk.

Herr *Wahl* avlämnade en av honom och herr *Lindstrand* undertecknad motion, nr 114, om skrivelse till Konungen rörande förbud mot införsel till riket av vissa slag av varor utan tydlig ursprungsbeteckning eller särskilt importmärke.

Denna motion hänvisades till kammarens andra tillfälliga utskott.

Herr *Björkman* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 115, om skrivelse till Konungen angående viss ändring av lagen om skyddskoppympning.

Denna motion hänvisades till behandling av lagutskott.

Avgåvos och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 116, av herr *Johansson, Johan* m. fl., om anslag till lindring av fraktkostnaderna vid transport å järnväg av kalk, kalkstensmjöl och märgel för jordbrukets behov;

nr 117, av herr *Frändén*, om vissa ändringar i lagen angående vägbållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 118, av herr *Sederholm*, om anslag till avlöningsförhöjning för förste läraren vid Ultuna lantbruksskola;

nr 119, av herr *Nilsson, Nils Anton*, m. fl., om skrivelse till Konungen angående tillstånd för vissa föreningar att vid offentliga kapplöpningar och travtävlingar anordna vadhållning för allmänheten med s. k. totalisator; samt

nr 120, av herr *Lindhagen*, om anslag till fortsatt inventering av odlingsmark m. m.

Avgåvos och hänvisades till kammarens första tillfälliga utskott nedannämnda motioner:

nr 121, av herr *Schedin* m. fl., om skrivelse till Konungen angående avskaffande eller inskränkning av gymnastikinspektionen i folkskolorna;

nr 122, av herr *Vrang* m. fl., om skrivelse till Konungen angående nedbringande av kostnaderna för gymnastikinspektionen i folkskolorna; samt

nr 123, av herr *Runc*, om skrivelse till Konungen angående statens övertagande av vissa småskoleseminarier.

Herr *Nilsson, Johan*, i Skottlandshus, avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 124, med förslag till lag om allmänna vägar på landet m. m.

Denna motion blev på begäran bordlagd.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 8,42 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.